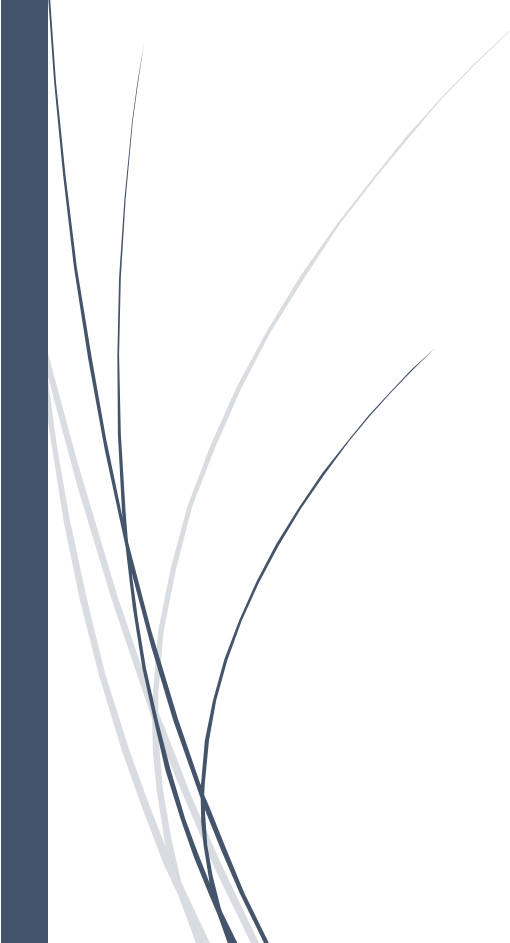

A solid blue arrow pointing to the right, positioned to the left of the title text.

Historisch denken in de derde graad lager onderwijs en de eerste graad secundair onderwijs.

Klassieke literatuurstudie

Several thin, curved lines in shades of blue and grey, resembling stylized grass or reeds, located in the bottom left corner of the page.

Auteur: Farrah Elbihel
Opleiding: Bachelor secundair onderwijs:
aardrijkskunde en geschiedenis
Academiejaar: 2023-2024
Hogeschool: Thomas More - Mechelen
Promotor: Henk Byls

Voorwoord

Als laatste stap voor het behalen van mijn diploma in de opleiding “professionele bachelor secundair onderwijs: aardrijkskunde en geschiedenis” kreeg ik als opdracht om een bachelorproef te maken. Ik heb als onderwerp gekozen om een vergelijking te maken tussen hoe historisch denken in de derde graad lager onderwijs wordt gegeven tegenover de eerste graad geschiedenis. Het doel van mijn bachelorproef is om met het uitgevoerd onderzoek een handleiding met lesmateriaal te maken voor de leerkrachten lager onderwijs.

Tijdens de opleiding heb ik verschillende stages gedaan in de eerste graad voor het vak geschiedenis. Hierbij viel het regelmatig op dat leerlingen enorm veel moeite hadden met het vak geschiedenis. Mentoren gaven hierbij vaak de opmerking dat dit kwam omdat de leerlingen een sterke basis missen. Vanuit dat standpunt kreeg ik de interesse om meer te weten over welke kennis en vaardigheden de leerlingen krijgen in de derde graad lager onderwijs en wat er eventueel nog verbeterd kan worden.

Tijdens het schrijven kreeg ik enorm veel ondersteuning van Joke Simons en mijn promotor Henk Byls, waarvoor veel dank. Ik wil mijn familie en vrienden ook nog bedanken voor de ondersteuning van de afgelopen jaren tijdens de opleiding. In het bijzonder wil ik hierbij mijn ouders en mijn zussen Sarah Elbihel en Israe Elbihel bedanken, zonder hen was dit mij nooit gelukt.

Inhoudsopgave

Geschiedenis als leerdomein in het secundair onderwijs	8
1.1. Definitie van geschiedenis	8
1.2. Geschiedenis als vak	8
1.3. Geschiedenis in de eindtermen	8
1.4. Voorbeeld vertaling naar een leerplan	9
1.5. Lesmethodes	10
1.7. Conclusie:	11
Geschiedenis in de lagere school: geïntegreerd in wereldoriëntatie	12
2.1. Definitie van wereldoriëntatie	12
2.2. Wereldoriëntatie als vak of Oriëntatie op de wereld als vak in de lagere school	12
2.3. Eindtermen wereldoriëntatie	13
Eindtermen historische tijd:	13
Eindtermen dagelijkse tijd:	13
2.4. Voorbeeld vertaling naar een leerplan	13
2.5. Methode	14
2.6. Conclusie:	14
De overgang van het basisonderwijs naar de eerste graadsecundair onderwijs	15
3.1. Peilingsonderzoek	15
3.2. Resultaten van het peilingsonderzoek	15
3.3. Conclusie peilingsonderzoek	17
3.4. Conclusie:	17
Historisch denken	18
4.1. Definitie van historisch denken	18
4.2. Kenmerken van historisch denken	18
Realiteitsbewustzijn: onderscheid tussen feitelijk en fictief	18
Chronologie en periodisering: meten en indelen, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen specifieke kenmerken van perioden	18
Historische distantie: afstand nemen van een “vreemd” verleden	19
Tijdsgebondenheid, anachronisme en onvoorspelbaarheid	19
4.3. Betekenisvol geschiedenisonderwijs	19
Hieronder de maatschappelijke functies van de geschiedeniswetenschap:	19
4.4. Historische denkwijzen	19
4.5. Het belang van brongebruik en een instap	20
Bijlage 3: Instap: Kledingbesluit van Frederik Willem I, koning van Pruisen (1731) (zie bijlage). In deze bron komen de kenmerken duidelijk aan te pas.	20

4.6. Conclusie	22
Historisch denken in het lager onderwijs en secundaironderwijs	23
5.1. <i>Vegelijke handboeken lager onderwijs met secundair onderwijs</i>	23
5.2. <i>Historisch denken meer implementeren in het lager onderwijs</i>	27
5.3. <i>Algemene conclusie</i>	27
Methodologie	29
Onderzoeksvraag + deelvragen	29
Doelgroep	29
Instrumenten	30
Werkwijze	31
Productbeschrijving	31
Beschrijving van de ontwikkeling:	31
Beschrijving van de toetsing van het product	34
Besluit	34
Vastellingen uit de literatuurstudie en het uitproberen van het product	34
Mogelijke suggesties voor vervolgonderzoek	35
Literatuurlijst	36
Bijlagen:	37

Lijst met figuren

Figuur 1: Leerplan Katholiek onderwijs voor historisch bewustzijn	7
Figuur 2: Fiche uit Sapiens 1	8
Figuur 3: De leerlingen leren tijdens les 18 een stroomkring maken.....	10
Figuur 4: Percentage leerlingen dat eindtermen behaalt in 2019 tegenover 2010	13
Figuur 5: Voorbeeldvraag voor het toetsen van eindtermen 3.10.....	14
Figuur 6: Voorbeeldvraag voor het toetsen van eindterm 3.7	14
Figuur 7: Prestaties van de leerlingen voor de toets "historische tijd"	15

Lijst met tabellen

Tabel 1: Hoofdpunten van de eindtermen historisch bewustzijn	7
Tabel 2: Leerlingen gericht (translatie) naar een bron doen kijken	19
Tabel 3: Leerlingen gericht met vraagstelling bronnen laten interpreteren	19
Tabel 4: Vergelijken van een handboek derde graad lager onderwijs met eerste graad secundair onderwijs	21
Tabel 5: Kenmerken historisch bewustzijn in handboeken	24

Inleiding:

De voorbije jaren staat het onderwijs weer centraal in het maatschappelijke debat. Spijtig genoeg is dit niet altijd positieve zin. Regelmatig verschijnen er artikels met als titels: “Het niveau in het onderwijs is weeral gedaald.” In onderstaande bachelorproef kan u als lezer meer te weten komen over hoe leerlingen nu scoren voor geschiedenis en welke extra ondersteuning in het lager onderwijs hier verandering in kan brengen.

De bachelorproef bestaat uit twee delen: een literatuurstudie en een praktisch product. In de literatuurstudie wordt gefocust op de plaats van geschiedenis in twee onderwijsniveaus: (de eerste graad van) het secundair onderwijs en het primair onderwijs of de lagere school. De literatuurstudie start dan ook met een vergelijking tussen de vakken geschiedenis en wereldoriëntatie. Beide vakken worden telkens methodisch bekeken: definiëring, plaats van het vak in het onderwijs, de verwachtingen (eindtermen en leerplandoelen) en tenslotte de concrete uitwerking binnen een lesmethode. Daarna wordt er specifiek gekeken naar de resultaten van de peilingstoets “mens en maatschappij” in 2019. Op het einde van de literatuurstudie wordt bestudeerd hoe geschiedenis een pertinentere rol kan krijgen in de lagere school. De piste van historisch denken wordt hierbij prioritair verkend.

Geschiedenis als leerdomein in het secundair onderwijs

1.1. Definitie van geschiedenis

Door geschiedenis ontdekken leerlingen hoe mensen in het verleden in bepaalde omstandigheden hebben geleefd en met specifieke situaties omgingen. De afstand die er met het verleden is, laat toe om daar met een zekere neutraliteit, d.w.z. minder bevooroordeeld, naar te kunnen kijken. Een wezenlijk kenmerk van het verleden bestaat erin dat het er niet meer is. Om er kennis over op te bouwen zijn we afhankelijk van de sporen die het verleden ons heeft nagelaten. Geschiedenis bestaat dus uit twee aspecten: een eerste aspect kunnen we vatten onder de noemer van inhoudelijke kennis (substantive knowledge). Daaronder verstaan we evenementen, data van gebeurtenissen, enzovoort. Een tweede aspect is kennis over de discipline (disciplinaire kennis). Dit is inzicht in hoe kennis over het verleden, dus geschiedenis, tot stand komt (Gibbons & Lennard, 2023).

1.2. Geschiedenis als vak

Geschiedenis is één van de vakken die leerlingen in het secundair onderwijs krijgen. Gemiddeld gezien hebben leerlingen dit één tot twee uur per week. Geschiedenis als vak is belangrijk, omdat leerlingen hierbij leren omgaan met het verleden op een “schoolse manier”. Wanneer een leerkracht geschiedenis geeft, houdt hij bijvoorbeeld rekening met het vele bronnenmateriaal dat moet worden geanalyseerd om een historische vraag te beantwoorden. De leerkracht daagt daarbij de leerlingen uit om menselijk handelen in het verleden beter te begrijpen en om met een kritische houding naar informatie te kijken. Hierbij moeten we er wel van uitgaan dat een “geschoolde manier” beter is dan de manier waarbij onderwijs zelf zou ontstaan. De leerling krijgt van de leerkracht hulpmiddelen om op een kritische manier bronnen te vergelijken. Dit kan vergeleken worden met onderwijs in de moedertaal: spreken leert elk kind vanzelf, maar om te kunnen lezen, schrijven en zich grammaticaal correct en effectief te kunnen uitdrukken, is er onderwijs nodig. (Depaepe et al., 2016).

1.3. Geschiedenis in de eindtermen

Vanaf september 2019 werd gestart met de nieuwe eindtermen historische bewustzijn voor de eerste graad secundair onderwijs. De vernieuwing van de eindtermen kwam er omdat geschiedenisonderwijs zicht hogere doelen stelde. Meer dan aanleren van feiten, moesten leerlingen ook wegwijs worden gemaakt in hoe historische kennis, dus kennis over het verleden, tot stand kwam. Het doel van de vernieuwing was om in het onderwijs elke jongere uit te dagen, zodat jongeren een zo hoog mogelijk onderwijsniveau kunnen behalen. Leerlingen moesten na de vernieuwing ook een beter beeld krijgen van wat ze moeten kunnen en meer ontdekken waar hun interesses en mogelijkheden liggen. Het Vlaamse geschiedenisonderwijs schrijft zich daarmee in een internationale tendens die zijn oorsprong kent in de Verenigde Staten en Nederland. Belangrijke onderzoekers daarbij zijn onder meer Sam Wineburg en Carla Van Boxtel. (De Wever B & van Nieuwenhuysen B, 2019).

De eindtermen van historisch bewustzijn kregen in het volledige onderwijsopzet ook een andere plek. De Vlaamse overheid bracht de onderwijsdoelen geschiedenis onder de sleutelcompetentie “historisch bewustzijn”. De klemtoon in de eerste graad ligt duidelijk op het ontwikkelen van historisch denken. Er wordt meer de nadruk gelegd op het aanreiken van een historisch referentiekader maar ook op het kritisch reflecteren met en over bronnen, vanuit verschillende perspectieven om zo tot een beargumenteerde beeldvorming te komen. Hierbij moet worden opgemerkt dat deze nieuwe eindtermen onmiddellijk voorwerp waren voor debat. Voor de tweede en derde graad werd ze na implementatie geschrapt door het Grondwettelijk Hof (Bron: De morgen 16 juni 2022). Dat gebeurde nadat een procedure werd aangespannen door de katholieke onderwijskoepel. Als gevolg daarvan

worden ook de eindtermen historisch bewustzijn herbekeken. Dat gebeurt op het moment dat deze bachelorproef tot stand kwam.

Tabel 1: Hoofdpunten van de eindtermen historisch bewustzijn

Hoofdpunten eindtermen:
- Historische fenomenen situeren in een historisch referentiekader.
- Kritisch reflecteren met en over historische bronnen.
- Tot beargumenteerde historische beeldvorming komen vanuit verschillende perspectieven.
- Over de complexe relatie tussen verleden, heden en toekomst reflecteren en deze duiden.

(Vlaamse overheid, 2023)

1.4. Voorbeeld vertaling naar een leerplan

Na het opstellen van de onderwijsdoelen door de Vlaamse overheid, (bron: Vlaamse overheid, 2023) moeten alle erkende Vlaamse onderwijsinstellingen en Nederlandstalige onderwijsinstellingen in Brussel verplicht een goedgekeurd leerplan volgen door de overheid.

In het basis- en secundair onderwijs ontwikkelen de koepelorganisaties van de onderwijsnetten (GO!, Katholiek Onderwijs Vlaanderen, OVSG, ...) de leerplannen. In een leerplan moeten de eindtermen en ontwikkelingsdoelen die de overheid vastlegt, op een herkenbare wijze worden opgenomen. Het schoolbestuur kan doelen uitdrukkelijk voor zijn leerlingen toevoegen. Er moet voldoende ruimte zijn voor de inbreng van scholen, leraren en leerlingen. In Hermes (2019) gaven twee pedagogische begeleiders van de grootste onderwijskoepels GO! en Katholiek Onderwijs Vlaanderen toelichting bij hun werkwijze.

Het katholiek onderwijs heeft de vertaling naar een leerplan gemaakt, met als basis historisch denken.

Historisch denken volgens het Katholiek onderwijs:

“Historisch denken omvat alle denkactiviteiten die typisch zijn voor een onderbouwde omgang met het verleden. Het gaat om redeneringen die scholing vragen maar waarin leerlingen kunnen groeien doorheen hun vorming”. (Katholiek onderwijs Vlaanderen, 2019)

Figuur 1: Leerplan Katholiek onderwijs voor historisch bewustzijn

(Katholiek onderwijs Vlaanderen, 2019)

1.5. Lesmethodes

Wat er in het onderwijs geleerd moet worden, word doorgaan aangeduid als curriculum. Erik Meester (Erik Meester, 2019) maakt binnen dat curriculum een opdeling in gepland, geïmplementeerd en gerealiseerd curriculum. Het geplande curriculum wordt door de vrijheid van onderwijs die van kracht is in België eigenlijk vastgelegd door zowel overheid als onderwijskoepels. Opmerkelijk daarbij is dat het 'wat' dat moet gekeerd worden, eigenlijk heel ruim en open is geformuleerd. Om te zien hoe de leerplandoelen echt concreet vorm krijgen moeten we dus kijken naar hoe het curriculum geïmplementeerd of vormgegeven wordt. Feitelijk gebeurt dat in lesmethodes. Het is hier niet de bedoeling om allee op de markt voorhandne zijnde methode op inhoud en didactiek te screenen, wel om aan de hand van één lesmethode te kijken hoe onderwijsdoelen in het secundair onderwijs concreet van inhoud worden voorzien. Voor het vak geschiedenis zijn meerdere werkboeken opsommen: storia, epic, sapiens en memoria beschikbaar van verschillende uitgeverijen. Ter illustratie het werkboek "Sapiens" van uitgeverij Van In. In de bachelorproef is er gekozen om Sapiens als voorbeeld te gebruiken, omdat het werkboek het best aansluit bij de eindtermen. De uitgeverij omschrijft "Sapiens" als volgt: "jongeren worden geboeid door pittige verhalen en ze leren vragen stellen over het hoe en het waarom (De saveur, D. Smets, W. Verbergt, B & Vinckx. 2020).

Het boek bestaat uit zes hoofdstukken en elk hoofdstuk is op dezelfde manier opgebouwd. Elk hoofdstuk start met een titelpagina, die bestaat uit een afbeelding van een historische bron. Na de titelpagina volgt het onderdeel "Op ontdekking", waar enkele afbeeldingen staan over het onderwerp. In "Wat weet je" frissen de leerlingen actuele kennis en vaardigheden op aan de hand van enkele korte opdrachten. In "Wat weet je nog niet" leren de leerlingen wat hen te wachten staat.

In het onderzoek volgen de leerlingen een routekaart met een pad van historische vragen en uitbreidingsvragen. Via het groene pad doorlopen de leerlingen alle historische vragen, met het blauwe pad doorlopen de leerlingen daarnaast ook nog de uitbreidingsvragen. Tijdens de conclusie testen de leerlingen of ze antwoord weten op de historische vragen. Bij de synthese situeren de leerlingen het hoofdstuk in tijd en ruimte. Daarnaast wordt alle belangrijke informatie samengevat op een rode achtergrond.

Het boek heeft ook een "histokit" dit kan beschouwd worden als een "gereedschapskist" voor het vak geschiedenis. De histokit bestaat uit verschillende fiches en hulpmiddelen die de leerlingen helpen om stapsgewijs tewerk te gaan tijdens het historisch denken.

03 Historische kaartenstudie

Stap 1: Ik verken.

- ✓ Wat is de titel van de kaart?
- ✓ Welke symbolen staan er in de legende en wat betekenen ze?
- ✓ Welke plaatsen herken ik op de kaart?

Stap 2: Ik kijk.

- ✓ Welke symbolen staan waar op de kaart?
- ✓ Wat betekenen de symbolen op de kaart?
- ✓ Welke situatie of toestand beschrijft de kaart?
- ✓ Welke verandering drukt de kaart uit?

Stap 3: Ik denk.

- ✓ Wat wist ik al over de kaart?
- ✓ Wat leer ik bij met de kaart?

Stap 4: Ik beantwoord de onderzoeksvraag.

Figuur 2 is een voorbeeld van een fiche.
De leerlingen krijgen hierbij ondersteuning voor het interpreteren van een kaart.

Figuur 2: Fiche uit *Sapiens 1*

(De saveur, D. Smets, W. Verbergt, B & Vinckx. 2020).

1.7. Conclusie:

Geschiedenis is één van de vakken die leerlingen in het secundair onderwijs krijgen. Vanaf september 2019 werd er gekozen om in de eerste graad rond de eindtermen historisch bewustzijn te werken. De Vlaamse bracht de eindtermen geschiedenis samen onder de sleutelcompetentie “historisch bewustzijn”. Dit wordt het gepland curriculum genoemd. De nadruk ligt meer op het aanreiken van een historisch referentiekader en historisch redeneren met en over bronnen. Na het opstellen van de onderwijsdoelen worden door de koepelorganisaties van de onderwijsnetten een leerplan opgesteld, dit valt onder het geïmplementeerd curriculum. Het katholiek onderwijs koos voor een leerplan rond historisch denken. Scholen zijn verplicht een goedkeurd leerplan te volgen. Om te zien hoe de leerplandoelen echt concreet vorm krijgen moeten we dus kijken naar hoe het curriculum geïmplementeerd of vormgegeven wordt. Dat gebeurt in de lesmethodes.

Geschiedenis in de lagere school: geïntegreerd in wereldoriëntatie

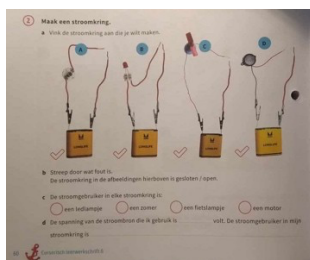
In de lagere school komt geschiedenis als vak niet voor. Onderwijsdoelen die betrekking hebben op geschiedenis, komen wel in Wereldoriëntatie (GO en OVSG) of Oriëntatie op de wereld (Katholiek Onderwijs) voor. Deze aanpak vindt zijn oorsprong in het eind jaren negentig. Met de bepaling van eerste eindtermen Lager Onderwijs werd ervoor gekozen om kinderen geen van zaakvakken zoals aardrijkskunde, geschiedenis, techniek, ... meer aan te bieden binnen de aparte discipline. Wel komen kinderen met deze leergebieden in contact op een geïntegreerde manier. Achtereenvolgens wordt gefocust op de filosofie achter wereldoriëntatie, hoe dit concreet wordt weergegeven in de eindtermen, de leerplandoelen en de lesmethodes.

(Katholiek onderwijs, 2019. Gemeenschapsonderwijs, 2019).

2.1. Definitie van wereldoriëntatie

Wereldoriëntatie is een vak waarbij leerlingen leren over zichzelf en de wereld. Daarachter zit een specifieke invalshoek. Het vertrekpunt is het kind, niet de kennis die voorhanden is om aan het kind te onderwijzen. In het leerplan Zin in Leren, Zin in Leven (afgekort ZILL) luidt deze achterliggende visies als volgt: “Jonge kinderen staan op een onbevangen en ontvankelijke wijze in de wereld. Ze zijn er nieuwsgierig naar en willen de werkelijkheid exploreren. Zo leren ze de wereld in al zijn dimensies kennen. Van die aangeboren nieuwsgierigheid willen we het gebruiken maken om hun oriëntatie op de wereld te ontwikkelen.” (Bron: Zin in leren! Zin in leven! 2019). Leerlingen leren met andere woorden over de wereld om zich heen vanuit hun eigen nieuwsgierigheid. Ze worden daarbij uitgedaagd om na te denken over de wereld waarin ze zelf leven. Enkele vragen die aan bod komen zijn: Wat zie jij? Hoe zag deze omgeving er vroeger uit? Wat is er veranderd? Leerlingen leren in wereldoriëntatie ook kennis toepassen in de praktijk door verschillende technieken.

(Zin in leren! Zin in leven! 2019).

De leerlingen leren tijdens de les effectief een stroomkring maken. Zo leren ze de kennis over stroomkringen effectief toepassen in praktijk. (Op verkenning, 2022).

Figuur 3: De leerlingen leren tijdens les 18 een stroomkring maken

2.2. Wereldoriëntatie als vak of Oriëntatie op de wereld als vak in de lagere school

Wereldoriëntatie is nog steeds een gangbaar vak in de lagere school. Het wordt gespreid van het eerste tot het zesde leerjaar. In wereldoriëntatie leren leerlingen door verschillende thema's meer over zichzelf en de wereld. Het vak is een combinatie van zaakvakken als aardrijkskunde, geschiedenis, natuur, wetenschappen en techniek. Het idee hierbij is om de wereld als een geheel te verkennen. In de Angelsaksische wereld staat deze aanpak bekend als “phenomenon based learning”. Gemiddeld gezien hebben leerlingen het vak wereldoriëntatie drie uur per week. (Pasi Silander, 2015)

Heel veel landen schakelden de voorbije decennia over op deze aanpak. Voorbeelden zijn Schotland, maar ook Finland. Opmerkelijk echter, zoals we straks zullen zien, is dat de Vlaamse Overheid deze

aanpak in de eindtermen eigenlijk terugschroefde. De onderwijskoepels blijven echter vasthouden aan de huidige vorm van wereldoriëntatie. (bedrock, 2024).

2.3. Eindtermen wereldoriëntatie

Zoals hierboven gesteld is er een verschil vast te stellen tussen de onderwijsdoelen van de Vlaamse Overheid enerzijds en het vak waarin ze zijn ondergebracht door de onderwijskoepels. Anders gezegd: wie op zoek gaat naar eindtermen Wereldoriëntatie op de website van Onderwijs Vlaanderen zal ze niet vinden. Dat heeft een aantal redenen. Eén ervan was dat de Vlaamse Overheid leerlingen meer wilde stimuleren in de richting van wetenschappelijke vakken. Een mogelijke piste om dat te bereiken was het ontwerpen in 2015 van een nieuw vakgebied Wetenschappen en Techniek. Daarin kwamen alle eindtermen m.b.t. wetenschap en techniek terecht. De overige, eerder maatschappelijk georiënteerde eindtermen uit Wereldoriëntatie, werden ondergebracht in het leergebied Mens en Maatschappij. Die bestaan uit vijf hoofddomeinen: mens, maatschappij, tijd, ruimte en brongebruik. In het onderdeel 'tijd' van "Mens en maatschappij" bevinden zich de eindtermen historische tijd. Hierbij wordt bij de leerling de basis gelegd voor het vak geschiedenis in het secundair onderwijs. (Vlaamse overheid, 2023)

Eindtermen historische tijd:

3.5. De leerlingen kunnen belangrijke gebeurtenissen of ervaringen uit eigen leven chronologisch ordenen en indelen in periodes. Ze kunnen daarvoor eigen indelingscriteria vinden.

3.6. De leerlingen kunnen hun afstamming aangeven tot twee generaties terug.

3.7. De leerlingen kennen de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband.

3.8. De leerlingen kunnen aan de hand van een voorbeeld illustreren dat een actuele toestand, die voor kinderen herkenbaar is, en die door de geschiedenis beïnvloed werd, vroeger anders was en in de loop der tijden evolueert.

3.9. De leerlingen tonen belangstelling voor het verleden, heden en de toekomst, hier en elders. (Vlaamse overheid, 2023)

Endtermen dagelijkse tijd:

3.1. De leerlingen kunnen de tijd die ze nodig hebben voor een voor hen bekende bezigheid realistisch schatten.

3.2. De leerlingen kunnen een kalender gebruiken om speciale gebeurtenissen uit eigen leven in de tijd te situeren en om de tijd tussen deze gebeurtenissen correct te bepalen.

3.3. De leerlingen kunnen in een kleine groep voor een welomschreven opdracht een taakverdeling en planning in de tijd opmaken.

3.4. De leerlingen kunnen tijdsaanduidingen op uitnodigingen en openings- en sluitingstijden correct interpreteren.

(Vlaamse overheid, 2023)

2.4. Voorbeeld vertaling naar een leerplan

De Vlaams onderwijsinstellingen en de Nederlandse instellingen in Brussel voor basisscholen zijn verplicht om een goedgekeurd leerplan te volgen.

Zoals reeds vermeld ontwierp het Katholiek onderwijs ontwierp het leerplan "Zin in leren! Zin in leven!" Het leerplan werd goedgekeurd op 1 september 2018. Er werd een overgangsperiode

afgesproken om het leerplan in te voeren binnen alle kleuterscholen en lagere scholen van het katholiek onderwijs. Het leerplan bestaat uit verschillende ontwikkelingsvelden. Het ontwikkelingsveld “Ontwikkeling van oriëntatie op de wereld”, heeft als onderdeel “Oriëntatie op tijd”. Hierbij legt het leerplan de nadruk op het nieuwsgierig worden naar evolutie en ontwikkeling van historisch besef.

Het leerplan met als onderdeel tijd heeft volgende kenmerken: de nadruk ligt op tijd, leerlingen leren dat kennis en werkelijkheid van bronnen evolueert in de tijd, dat mensen op een persoonlijke manier tijd beleven en zelf ook deel uitmaken van geschiedenis, tijd heeft een ritmisch karakter => in contact komen met verschillende kalenders, tijd leren ordenen en meten => startpunt: eigen gebeurtenissen en ervaringen , grote perioden uit de Europese geschiedenis => typische kenmerken hiervoor , overgang van de ene periode naar de andere en verschillende historische periode: leren de leerlingen een aantal gebeurtenissen, figuren, uitvindingen.

(Zin in leren! Zin in leven! 2019 en Vlaamse overheid, 2023).

2.5. Methode

“Op verkenning” is een handboek van uitgeverij van VAN IN, waarbij door middel van gevarieerde thema’s de leerlingen worden meegenomen op een verkenningstocht. De thema onderwerpen worden vanuit verschillende invalshoeken ontdekt. Per jaar is leerstof voorzien voor zo’n 30 lesweken. Elk themaschrift heeft een beperkt aantal pagina’s. Thema’s in de eerste graad hebben 16 pagina’s, theam’s in de tweede en derde graad hebben 24 pagina’s.

Elk themaschrift heeft een vaste structuur. De leerkracht kiest zelf hoe uitgebreid hij/zij op een thema wil ingaan. Er is ruimte voorzien voor eigen inbreng en er staan handige tips in de handleiding voor wie nog ideeën kan gebruiken.

Om de leerlingen te betrekken start elke eerste les van een thema met de peilen naar de voorkennis en de houding van de leerlingen t.o.v. het thema. Op deze manier wordt de betrokkenheid van de leerlingen verhoogd. In de eerste graad heet een dergelijke verkennende les ‘Ga je mee?’ In de hogere graden wordt dit ‘Ga je mee op verkenning’

Elk thema heeft ook een vaste structuur: Tijdens de start van een les worden telkens de behandelde doelen vermeld in een kader, daarna wordt thema behandeld vanuit verschillende invalshoeken. Doorheen de verschillende lessen wordt ook steeds getracht om te reflecteren naar de eigen omgeving. Moeilijke woorden: indien nodig worden moeilijke woorden in een aparte kader verklaard. Op het einde van een les is er een zelfevaluatie voor de leerling. Vanaf het derde leerjaar is de laatste pagina voor leren leren, hierbij worden er enkele leren leren tips gegeven.

“Op verkenning” voorziet voor elk jaar een cursorisch leerwerkschrift met korte lessen. Alle lessen horen bij één of meerdere thema’s, het leerwerkschrift kan ook volledig afzonderlijk doorgenomen worden. De lessen kunnen als voorbereiding of als verdieping gegeven worden. (Op verkenning, 2023).

2.6. Conclusie:

Wereldoriëntatie is een vak waar leerlingen in het lager onderwijs leren over zichzelf en de wereld. In wereldoriëntatie worden verschillende zaakvakken zoals aardrijkskunde en geschiedenis samen verwerkt. Vanuit een thematisch worden de verschillende vakken besproken.

De overgang van het basisonderwijs naar de eerste graad secundair onderwijs

De overgang van het basisonderwijs naar het secundair onderwijs is voor veel leerlingen en uitdaging. Om de kwaliteit van het onderwijs hoog te houden wordt er jaarlijks een peilingsonderzoek gehouden naar hoeveel Vlaamse leerlingen de eindtermen of ontwikkelingsdoelen behouden. In onderstaand hoofdstuk wordt er meer uitleg gegeven over de peilingstoets in 2019 waarbij de eindtermen van mens en maatschappij werden getoetst bij verschillende leerlingen van de derde graad basisonderwijs. Achtereenvolgens wordt meer uitleg gegeven over bij wie het peilingsonderzoek werd afgenomen, de resultaten van het peilingsonderzoek (onderdeel: historische tijd) en welke conclusies hieruit getrokken kunnen worden voor het onderdeel historische tijd. (Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

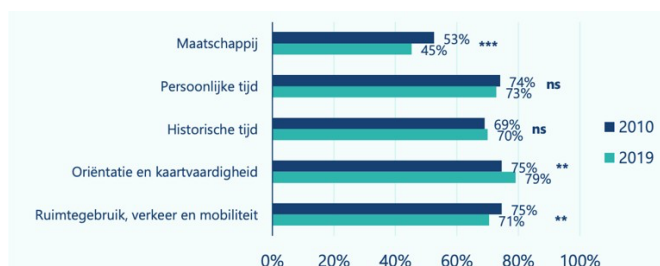
3.1. Peilingsonderzoek

In opdracht van de Vlaamse minister van Onderwijs, werd door het “Steunpunt Toetsontwikkelingen en Peilingen” een onderzoek uitgevoerd naar het behalen van de eindtermen in de derde graad basisonderwijs. Het doel van het onderzoek is om kwaliteitsvol onderwijs in Vlaanderen kritisch te bekijken, want: “de welvaart in Vlaanderen hebben we te danken aan ons kwaliteitsvol onderwijs. We kunnen onze welvaart alleen behouden als we de lat in het onderwijs hoog blijven leggen. Voor leerlingen maar ook voor scholen. Daarom moesten we in de spiegel durven kijken. Het onderzoek peilde naar de domeinen maatschappij, tijd, ruimte en brongebruik. (Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

3.2. Resultaten van het peilingsonderzoek

Aan de peilingstoets namen 2747 leerlingen deel uit het zesde leerjaar, verdeeld over 100 Vlaamse basisscholen. Deze toets bevat een meting van ‘historische tijd’. Hiervoor werden drie eindtermen getoetst: 3.7, 3.8 en 3.10. In totaal bevat dit deel van de toets 20 items om de beheersing van de eindtermen te meten.

Figuur 4 toont geeft weer hoeveel leerlingen de bevraagde eindtermen (maatschappij, persoonlijke tijd, historische tijd, oriëntatie en kaartvaardigheid, ruimte, verkeer en mobiliteit) behalen in 2019 in vergelijking met de afnamen in 2010.

Behaalde eindtermen in 2010 en 2019:

70% van de leerlingen behaalden de eindtermen historische tijd in 2019.

69% van de leerlingen behaalden de eindtermen historische tijd in 2010.

Figuur 4:Percentage leerlingen dat eindtermen behaalt in 2019 tegenover 2010.

(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

Tussen de verschillende gemeten eindtermen van ‘historische tijd’ zijn er opmerkelijke verschillen in beheersing. Opvallend is dat bij de voorbeeldvraag voor de eindterm 3.10: De leerlingen verwerkingsniveau= begrijpen) dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf weergegeven in Figuur 5, slechts 54% van de leerlingen het correct antwoord B koos.

Welke van de volgende uitspraken over Ambiorix geeft een mening weer?

- ☐ Ambiorix heeft zich verzet tegen de Romeinen.
- ☐ Van alle Galliërs is Ambiorix de dapperste.
- ☐ Ambiorix werd in 2005 genomineerd voor de Grootste Belg.
- ☐ Er staat een standbeeld van Ambiorix op de Grote Markt van Tongeren.

Figuur 5: Voorbeeldvraag voor het toetsen van eindtermen 3.10.

(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

De andere leerlingen kozen voor de afleiders (A: 19%, C: 5%, D: 19% van de leerlingen).

Figuur 5 geeft één van de vragen weer die in de toetsing gebruikt werd om de beheersing te meten van eindterm 3.7: De leerlingen kennen (verwerkingsniveau= kennen) de grote periodes uit de geschiedenis en ze kunnen duidelijke historische elementen in hun omgeving en belangrijke historische figuren en gebeurtenissen waarmee ze kennis maken, situeren in de juiste tijdsperiode aan de hand van een tijdband.

In bijna elke gemeente in Vlaanderen vind je een oorlogsmonument om gesneuvelde soldaten te herdenken.

In welke periode zijn deze soldaten gesneuveld?

- ☐ middeleeuwen
- ☐ prehistorie / oudheid
- ☐ onze tijd
- ☐ nieuwe tijden

Figuur 6: Voorbeeldvraag voor het toetsen van eindterm 3.7.

(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

Het percentage leerlingen dat bovenstaande voorbeeldvraag correct had, was 77% (D) terwijl de andere leerlingen kozen voor de afleiders (A: 8% , B: 5%, C:10%).

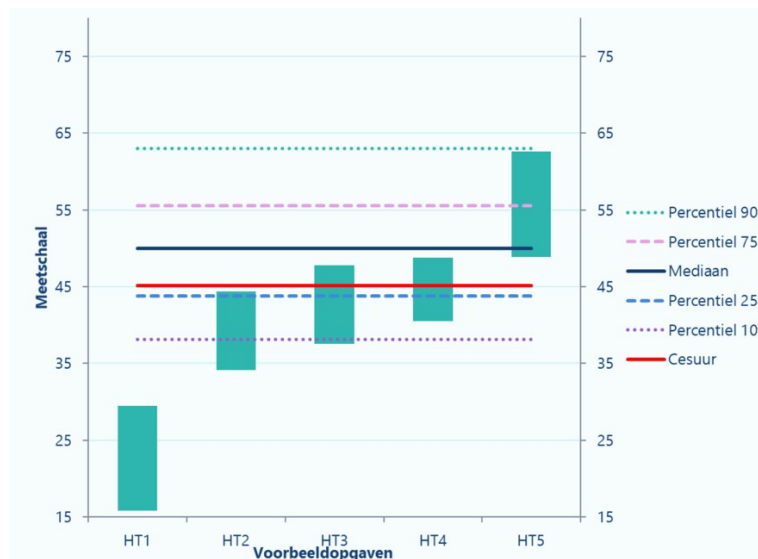
(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

3.3. Conclusie peilingsonderzoek

Figuur 7 geeft de prestaties van de leerlingen voor de toets “Historische tijd” weer.

Elke balkje op de grafiek stelt een voorbeeldvraag voor waarbij de gemiddelde leerling een score van 50 behaalt. De onderkant van de balk verwijst naar geen tot voldoende beheersing. De bovenkant van de balk verwijst naar een voldoende tot goede beheersing. De stippenlijn in de

figuur geven een profiel van de leerlingen weer.

Figuur 7: Prestaties van de leerlingen voor de toets "historische tijd"

(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

Paarse stippenlijn => percentiel 10-
leerling beheert de eerste
voorbeeldopgave goed en de tweede en
derde voorbeeldopgave voldoende.

Blauwe stippenlijn => percentiel 25-
leerling beheerst de eerste
voorbeeldopgave goed en de tweede,
derde en vierde voorbeeldopgave
voldoende

Donkerblauwe lijn => mediaanleerling
heeft eerste vier voorbeeldopgaven
goed onder de knie en beheerst de
vijfde voorbeeldopgave voldoende.

Roze stippenlijn => percentiel 75-
leerling heeft eerste vier
voorbeeldopgaven goed onder de knie
en vijfde voorbeeldopgave voldoende.

Een belangrijk vergelijkingspunt vormt de cesuur leerling, d.i. de leerling die net het minimumniveau beheerst. De leerling beheerste de eerste vier voorbeeldopgaven. Voorbeeld 5 is een bijkomende opgave.

70 procent van de leerlingen beheerst de toetsopgaven zonder de cesuur.
(Steunpunt toetsontwikkeling en peilingen, 2019).

3.4. Conclusie:

Vanuit het peilingsonderzoek kan geconcludeerd worden dat 70% van de leerlingen de eindtermen historische tijd behalen in 2019. Dit is niet enorm veel gezien het feit dat eindtermen, de minimumdoelen zijn die leerlingen zouden moeten behalen op het einde van de derde graad lager onderwijs. Eindtermen 3.10: De leerlingen beseffen (verwerkingsniveau= begrijpen) dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf, behaalden de meeste leerlingen niet. Slechts 54% van de leerlingen kon de bijhorende vragen hierover juist beantwoorden. Het onderscheiden van een eigen mening over een historische gebeurtenis en de historische gebeurtenis is voor leerlingen dus nog moeilijk. Terwijl dit één van belangrijke eigenschap is voor historisch denken, waaronder in het volgende hoofdstuk meer uitleg.

Historisch denken

In de eindtermen en leerplannen (geplande curriculum) geschiedenis voor de eerste graad geschiedenis wordt de term “historisch denken” als uitgangspunt genomen. De nadruk van het gerealiseerd en geïmplementeerd curriculum is historisch denken terwijl in de derde graad lager onderwijs de nadruk hierop niet ligt maar op het verkennen van de wereld. De leerlingen in de derde graad basisonderwijs leren in verschillende tijdvakken slechts enkele personen, plaatsen en gebeurtenissen plaatsen. Om aan historisch denken te kunnen doen moeten leerlingen meer dan enkele gebeurtenissen zoals plaatsen/mensen kunnen ordenen (zie hoofdstuk wereldoriëntatie in het lager onderwijs). In volgende alinea wordt er meer uitleg gegeven over de term historisch denken met de bijhorende kenmerken en het belang van een sterke instap/brongebruik bij historisch denken.

4.1. Definitie van historisch denken

In de eindtermen en de leerplannen wordt er in de eerste graad geschiedenis verwezen naar de term “Historisch denken”. Historisch denken wordt in beide gevallen gezien als de leidraad van het vak geschiedenis. Historisch denken wordt gedefinieerd als historisch denken heeft betrekking op het vormen van een waarheidsgetrouw beeld van het verleden. Met “waarheidsgetrouw” wordt bedoeld dat het een wetenschappelijk verantwoord beeld is, dat gebaseerd is op bewezen feiten. Het baseren op feiten is iets dat elke wetenschap doet, maar geschiedenis baseert zich op de vergeten wereld. Net dit maakt het verschil met een andere tak van de wetenschap. (Depaepe et al., 2016).

4.2. Kenmerken van historisch denken

Wilschut, Straaten en Van Riessen (2023) geven in het boek geschiedenisdidactiek “handboek voor de vakdocent” vier kenmerken van historisch denken. Dit zijn manieren van denken waarvoor scholing nodig is, omdat ze niet automatisch tot stand komen.

Realiteitsbewustzijn: onderscheid tussen feitelijk en fictief

Een onderscheid maken tussen wat echt gebeurd is en fictief is, is voor geschiedenis van essentieel belang. Vanaf een leeftijd van vier tot vijf jaar beginnen kinderen spontaan te vragen of iets “echt gebeurd” is of “verzonnen” is. Realiteitsbewustzijn is een aspect dat behoort tot het leven. Binnen geschiedenis is het een belangrijk onderdeel, omdat het over een niet meer bestaande werkelijkheid gaat. Het onderscheiden van feiten en verzinsels over het verleden is moeilijker dan wanneer het gaat over een bestaande werkelijkheid. Het is niet mogelijk om te controleren door middel van empirische waarnemingen of iets nog effectief waar is.

Chronologie en periodisering: meten en indelen, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen specifieke kenmerken van perioden

De tijd wordt in geschiedenis voorgesteld als een lange, continue lijn, waarop jaren, eeuwen en perioden van elkaar worden onderscheiden. Deze indeling die berust op de tijdrekenkunde, de voorstelling van de tijd als een lange lijn in geschiedenis is een keuze. Bij een tijdlijn is het belangrijk om specifieke kenmerken van bepaalde tijdvakken duidelijk te maken. De “breuken” waardoor de tijdvakken zijn ingedeeld zijn belangrijk, hierbij wordt het accent gelegd op wat de tijdvakken van elkaar onderscheidt. Het gebruiken van een tijdlijn zorgt voor leerlingen ook voor verwarring, omdat vaak het “nu” wordt beschouwd als einddoel. Uit Brits onderzoek (Lee & Howson, 2009) blijkt dat leerlingen denken dat de ontwikkeling van de democratie nu al voltooid is. Daarom is belangrijk om in de lessen te benadrukken “hoe we gekomen zijn waar we nu al zijn”.

Historische distantie: afstand nemen van een “vreemd” verleden

Door tijdens de lessen de nadruk te leggen op de verschillen tussen de perioden en de specifieke kenmerken van iedere tijd, groeit de afstand tussen het heden en verleden. “Deze afstand” is niet zo vanzelfsprekend, ook voor leerlingen niet. Een voorbeeld hierbij is het gebruik van “wij” tijdens de lessen geschiedenis. Tijdens de lessen over de Tachtigjarige oorlog wordt vaak gesproken over oorlog tussen Filips II van Spanje en “wij Nederlanders”. Hierdoor wordt de afstand tussen vroeger en nu verkleind waardoor het idee ontstaat dat de mensen van toen tot dezelfde groep behoren als de mensen nu. Leerlingen vinden het vaak makkelijker om te praten vanuit “wij-zij” perspectief bij bepaalde onderwerpen.

Tijdsgebondenheid, anachronisme en onvoorspelbaarheid

Bij de specifieke kenmerken van elke periode, is het de ongeschreven regel dat de kenmerken van de ene periode niet met die van een ander mogen worden verward. Hierbij zou een periode zoveel mogelijk “vanuit zichzelf” moeten bestudeerd en uitgelegd worden, niet vanuit het perspectief van een andere periode. Het verleden mag ook niet gezien en uitgelegd worden vanuit het heden.

Toch is er sprake van anachronistisch redeneren (= iets dat in het tijdvak toen niet bestond of past) bij denken over geschiedenis onvermijdelijk uitleggen. Voorbeeld van anachronistisch redeneren is een afbeelding van een farao met een gsm. We kunnen niet anders dan het verleden bezien vanuit ons standpunt in het heden, vanwege het feit dat het niet mogelijk is om in de tijd reizen.

(Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013.)

4.3. Betekenisvol geschiedenisonderwijs

Door tijdens de lessen geschiedenis, historisch denken als leidraad te gebruiken kan gesproken worden over betekenisvol geschiedenisonderwijs. Met betekenisvol geschiedenisonderwijs wordt bedoeld dat de leerlingen gaan inzien en ervaren wat geschiedenis te maken heeft met henzelf, de huidige samenleving en hun algemeen inzicht in het menselijk bestaan. Het was de Duitse sociaal historicus Jürgen Kocka die hiervoor in 1977 de belangrijkste aanzet gaf. In jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw werd vaak getwijfeld aan het nut van het vak geschiedenis. Als een soort verdediging schreef Kocka (in Van Riessen, et al., 2013) de maatschappelijke functies van de geschiedeniswetenschap, uitgaand van historisch denken.

Hieronder de maatschappelijke functies van de geschiedeniswetenschap:

- Verklaren van hedendaagse verschijnselen.
- Historische analogieën die voor het heden van belang zijn.
- De rol van traditie en mythetvorming in de samenleving.
- Verandering en de factoren waardoor verandering kan optreden.
- Inzicht in het menselijk bestaan door kennis van het leven van vroeger.
- Waarschuwing voor te snelle generalisaties en hypothesen.
- Zicht op het handelen van de mens in zijn totaliteit.

(Van Riessen, et al., 2013)

4.4. Historische denkwijzen

De Nederlandse didactici Van Brie en Van Boxtel (2012) baseren zich bij hun beschrijving van wat zij aanduiden als “historisch redeneren” op de activiteiten die leerlingen volgens hen in de praktijk ontplooiën als zij met geschiedenis aan de slag gaan.

Hun overzicht bevat zes elementen

1. Historische vragen stellen
2. Bronnen gebruiken

3. Contextualiseren
4. Argumenteren
5. Inhoudelijke begrippen gebruiken
6. Metaconcepten gebruiken

Voor het beantwoorden van een (historische) vraag moeten bronnen worden gebruikt (verzameld, kritisch beoordeeld). De bronnen en de gegevens daaruit moeten in hun historische context worden geplaatst. Op basis van de gegevens uit de bronnen en de historische context kan een beargumenteerd antwoord op de vraag worden gegeven. Bij het vormgeven van het antwoord zal gebruikt gemaakt worden van inhoudelijke begrippen en van metaconcepten, zoals oorzaak/gevolg en continuïteit/discontinuïteit.

Door bovenstaande zes elementen tijdens de lessen te hanteren als leidraad, is het mogelijk om aan historisch denken te doen. Het schema in de bijlage toont aan hoe het mogelijk is om geschiedkundige begrippen tijdens de lessen te gebruiken. Dit kan op jonge leeftijd al gebruikt worden.

(Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013.)

4.5. Het belang van brongebruik en een instap

Het is belangrijk om met een krachtige instap te starten tijdens de lessen geschiedenis/wereldoriëntatie. De “instap” van een les kan leerlingen motiveren voor een onderwerp. De kracht van een goede instap is dat het voorbeeld representatief is voor een groter geheel. Zo’n aanpak wordt de exemplarische methode genoemd (bron: Gilhuis, 1971). De leerlingen krijgt in één oogopslag zicht op het geheel. Wanneer een leerkracht opzoek gaat naar exemplarisch materiaal is het belangrijk om opzoek te gaan naar de kern van het lesthema. Hierbij volgende vragen te stellen: Waar gaat het thema over? Wat is voor leerlingen belangrijk om te weten? Waar kunnen leerlingen iets van weten? Vanuit deze vragen een instap kiezen maakt een les betekenisvol.

Voorbeeld: Les over het Ancien régime in de achttiende eeuw. Belangrijke kenmerken hierbij zijn het absolutisme, mercantilisme en de standensamenleving. Als instap voor deze les wordt gebruikt gemaakt van een bron over het kledingbesluit van Willem I, koning van Pruisen.

Bijlage 3: Instap: Kledingbesluit van Frederik Willem I, koning van Pruisen (1731) (zie bijlage). In deze bron komen de kenmerken duidelijk aan te pas.

Bij historisch denken is het belangrijk om bronnen te gebruiken, omdat kennis van het verleden tot stand komt via bronnen. Hierbij is het belangrijk om de juiste bronnen te kiezen voor een les. Een goede les staat of valt met een goede/gerichte bronnen en de presentatie daarvan.

Hierbij vijf stappen voor het kiezen van de juiste bron voor een les:

1. Kies bronnen die bruikbaar zijn in functie van de lesdoelstellingen en de probleemstelling.
2. Zorg voor een mix van tekstuele en visuele bronnen.
3. Selecteer bronnen die je kritisch met elkaar kunt confronteren in de bevraging (= corroboration).
4. Formuleer de lesdoelstellingen zo concreet mogelijk en pas zo nodig de selectie van bronnen aan.
5. Ga opzoek naar de originele bron. Confronteer vervolgens het gevonden bronfragment met het origineel. Vergelijk beide en toets ze aan de probleemstelling en lesdoelstellingen.

(Depaepe et L.,2016).

Om conclusies uit bronnen te kunnen trekken, moeten leerlingen de kans krijgen om de bronnen zorgvuldig te analyseren. Daarvoor bestaan verschillende translatie- en interpretatietechnieken ook TIA-analyse genoemd (Bron: Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013).

Bij de translatiefase gaan leerlingen de bron beter bekijken.

Bronnen zijn soms enorm duidelijk dat aan leerlingen gevraagd kan worden: “Wat zie je?”

Regelmatig bevatten bronnen zoveel informatie, dat de vraag: “Wat zie je?” niet voldoende is. Hierbij is het belangrijk om de leerlingen de bron stap voor stap te laten beschrijven.

Tabel 2: *Leerlingen gerichter (translatie) naar een bron doen kijken*

<u>Hieronder enkele manieren van hoe leerlingen gerichter (translatie) naar een bron kunnen kijken:</u>
Laat de leerlingen verschillende onderdelen van een bron benoemen.
Verdeel de bron in verschillende delen. Laat de leerlingen naar de verschillende delen stap per stap kijken.
Werk met een raster. Laat aan de leerlingen nog niet direct de volledige bron tonen.
Maak gebruik van contourtekening. Zo kunnen leerlingen details van de bron nummeren en op een duidelijke manier de afbeelding “ontleden”.
Tekst bij beeld zoeken. Laat leerlingen opzoek gaan naar een passende beschrijving bij de bron.
Kleuren van de beeldelementen. Door bepaalde delen van de bron in te kleuren, word relevantie informatie duidelijk zichtbaar.

(Depaepe et al., 2016.)

(Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013.)

In de translatiefase wordt de aandacht gevestigd op zaken die de leerlingen nodig hebben om een juiste conclusie te trekken. Daarna stellen leerlingen zich daarna volgende vragen: “Welke vraag wil ik beantwoorden met de bron?” “Wat maakt de bron over het onderwerp duidelijk?” Wanneer het doel van bron duidelijk kunnen de leerlingen gerichter starten met de interpretatiefase.

Tabel 3: *Leerlingen gerichter met vraagstelling bronnen laten interpreteren*

<u>Hieronder enkele manieren van welke vragen leerlingen zich kunnen stellen in de interpretatiefase:</u>
Wat denken of zeggen mensen bij deze bron? Hoe voelen ze zich?
Kwam het onderwerp van de bron toen meer voor? Wat op de bron staat, was dit vroeger normaal?
Hoe is de bron tot stand gekomen? Spontaan of geregisseerd?
Wat was de bedoeling van de maker?
Aan welke kant staat de maker?

Hoe zouden mensen toen reageren op de bron?

(Depaepe et al., 2016.)

(Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013.)

4.6. Conclusie

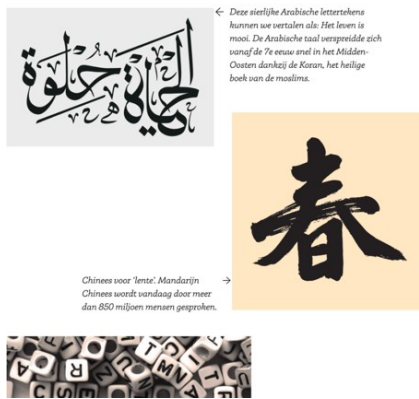
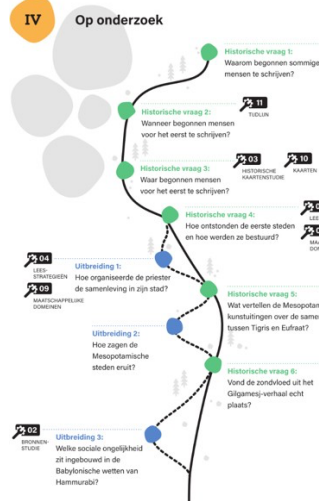
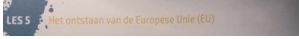
Historisch denken is de leidraad in de eindtermen en onderwijsdoelen voor het vak geschiedenis. Historisch heeft volgende kenmerken: realiteitsbesef, chronologie en periodisering, historische distantie en tijdgebondenheid. Historisch denken is cruciaal om aan zinvol geschiedenisonderwijs te doen. Daardoor krijgen leerlingen een algemeen inzicht in henzelf, de huidige samenleving en hun huidig inzicht in het menselijk bestaan.

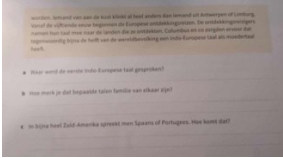
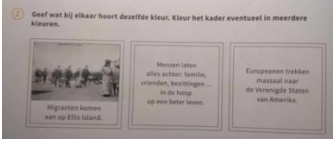
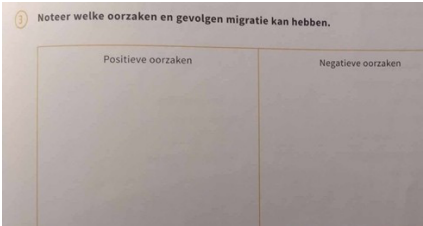
Historisch denken in het lager onderwijs en secundair onderwijs

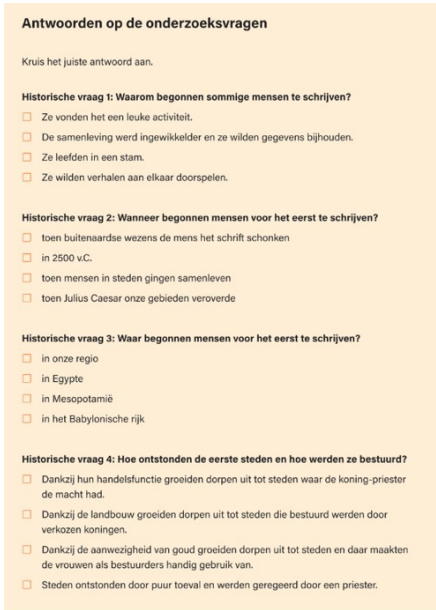
In bovenstaande hoofdstukken zijn het gepland en geïmplementeerd curriculum van de eerste graad secundair geschiedenis en de derde graad basisonderwijs besproken. In dit hoofdstuk wordt gekeken naar hoe de eindtermen/onderwijs effectief gerealiseerd worden, dit valt onder het gerealiseerd curriculum. Er is gekozen om twee handboeken met elkaar te vergelijken, van daaruit komt een algemene conclusie op het beantwoorden van de onderzoeksvraag.

5.1. Vergelijken handboeken lager onderwijs met secundair onderwijs

Tabel 4: Vergelijken van een handboek derde graad lager onderwijs met eerste graad secundair onderwijs.

Werkwijze van het handboek	Sapiens: ontstaan van stad en schrift	Op verkenning: In Europa 10 lessen
Instap via een exemplarische methode	Aanwezig => er worden verschillende schriftsoorten getoond Hieronder leer je een aantal schriftsoorten kennen. ← Deze sierlijke Arabische lettertekens kunnen we vertalen als: Het leven is mooi. De Arabische taal verspreidde zich vanaf de 7e eeuw snel in het Midden-Oosten dankzij de Koran, het heilige boek van de moslims. Chinees voor 'lente': Mandarijn Chinees wordt vandaag door meer dan 850 miljoen mensen gesproken.	Niet aanwezig => direct gestart met de oefeningen Hieronder een afbeelding van les 1. Er wordt direct overgegaan naar de oefeningen
Historische vragen stellen	Aanwezig er is 1 hoofdvraag en verschillende deelvragen 	Niet aanwezig. Enkel les 1 start met een vraag. De andere lessen hebben een titel. Voorbeeld les 5:

Bronnen gebruiken TIA-analyse	Aanwezig via een uitgebreid stappenplan 	Geschreven bronnen zijn het leesteksten: waarbij de leerlingen niet genoeg ondersteund worden in het beantwoorden van de vragen. Voorbeeld: Ongeschreven bronnen: afbeeldingen: geen TIA-analyse toegepast
Contextualiseren: rekening houden met de historische context van de personen bij hun handelingen		Zeer beperkt aanwezig:
Argumenteren	Er worden verschillende mogelijke antwoorden op de deelvragen getoond. Historische vraag 5: Wat vertellen de Mesopotamische kunstuitingen over de samenlevingen tussen Tigris en Eufrat? ☐ Er werd zelden oorlog gevoerd in Mesopotamië. ☐ Ze beeldden enkel oorlogstaferelen af. ☐ Enkel de Babyloniërs produceerden kunstuitingen. ☐ Alle Mesopotamische samenlevingen produceerden zowel oorlogs- als vredestaferelen. Historische vraag 6: Vond de zondvloed uit het Gilgamesj-verhaal echt plaats? ☐ Ja, want het staat ook in de Bijbel. ☐ Ja, want wetenschappers hebben het bewezen. ☐ Nee, want het is een mythologisch verhaal dat niet echt gebeurd is. ☐ Het Gilgamesj-verhaal is geen bruikbare bron om die vraag te beantwoorden.	Niet aanwezig
Metaconcepten Inhoudelijke begrippen gebruiken	Gedurende het hoofdstuk worden inhoudelijke begrippen aangebracht	Zeer weinig inhoudelijke begrippen: tijdlijn, democratie, oorzaken en gevolgen. De woorden worden nergens samengevat.

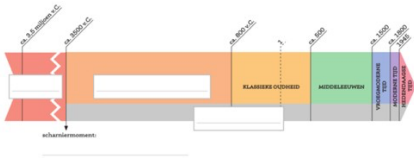
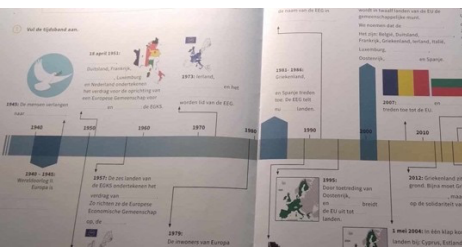
	a Vertelt de bron je hoe de eerste Mesopotamische steden eruitzagen? De bron is bruikbaar / niet bruikbaar. De bron is betrouwbaar / niet betrouwbaar. b Geef een argument voor je antwoord. _____ _____ _____ Op het einde van het hoofdstuk is er een samenvatting van de historische begrippen: 	
Beantwoorde n van de historische vraag	De leerlingen beantwoorden op de verschillende deelvragen via meerkeuze antwoorden. 	Er wordt geen historische vraag beantwoord.
Differentiatie	Er zijn drie uitbreidingsvragen aanwezig: Uitbreidingsvraag 1: Hoe organiseerde de priester de samenleving in zijn stad? Uitbreidingsvraag 2: Hoe zagen de Mesopotamische steden eruit? Uitbreidingsvraag 3: Welke sociale ongelijkheid zit ingebouwd in de Babylonische wetten van Hammurabi?	Er zijn geen differentiatie oefeningen aanwezig.

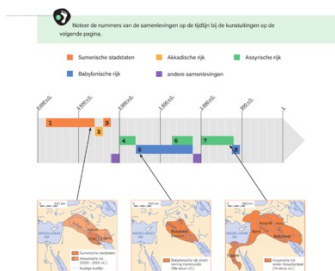
	Uitbreiding 3: Welke sociale ongelijkheid zit ingebouwd in de Babylonische wetten van Hammurabi? Hoe weet jij hoe je je moet gedragen op school? Waarschijnlijk heeft de school een reglement opgesteld. Hoe maakt de school die regels kenbaar aan iedereen en zorgt ze ervoor dat iedereen gelijk behandeld wordt? Ze hadden eerder al wetteksten genoteerd op kleitabletten, maar in ca. 1780 v.C. liet de Babylonische koning Hammurabi een reeks wetten noteren op een grote stenen zuil die hij op een goed zichtbare plek plaatste. Vanaf toen was het voor iedereen heel duidelijk wat de regels waren.	
--	---	--

(Batsleer, E. Casier, S. Pazmany, J & Verhelst, V. 2017.)

(De saveur, D. Smets, W. Verbergt, B & Vinckx. 2020.)

Tabel 5: Kenmerken historisch bewustzijn in handboeken

Kenmerken van historisch bewustzijn:	Sapiens: ontstaan van stad en schrift	Op verkenning: In Europa
Realiteitsbewustzijn	Aanwezig => een deelvraag gaat over feiten en meningen van het hoofdstuk Historische vraag 6: Vond de zondvloed uit het Gilgamesj-verhaal echt plaats? Onderzoek of de zondvloed uit het Gilgamesj-verhaal echt heeft plaatsgevonden.	In de themabundel is een verhaal over “de Mythe van Europa”. Bij het verhaal worden zijn er geen vragen. VERHAAL – De mythe van Europa. (Rien Broere) De Aziatische koning Agenor had een dochter. Haar naam was Europa. Op een nacht droomde zij dat er twee gedaantes voor haar verschenen. Ze zagen eruit als vrouwen, maar in werkelijkheid waren het twee werelddelen. Eén van beide kende zij wel, want dat was Azië. Deze vrouw was lief voor haar en noemde zichzelf haar moeder. De andere vrouw was een onbekende. Zij greep Europa beet en sleurde haar mee naar Zeus, de Zeus riep zijn zoon bij zich en droeg hem op van koning Agenor naar de zee te drijven. Zodra zijn zoon vertrokken was, veranderde hij zichzelf in een stier, maar dan een die e sterk en edel uitzag dat iedereen hem wel bewonderde. De zoon van Zeus deed wat zijn vader hem opgedragen. Hij dreef de kudde van de ber naar de duinen, waar Europa was.
Chronologie en periodisering	Duidelijk aanwezig: Situeer het ontstaan van het schrift in de tijd. Noteer geschiedenis, prehistorie en oude nabije oosten op de tijdlijn. a In welk jaar en millennium vond de overgang van prehistorie naar geschiedenis plaats? b Vul op de tijdlijn aan welk schakelmoment de overgang van prehistorie naar oude nabije oosten aanduidde. c Welke periode duurde het langst? ☐ de prehistorie ☐ de geschiedenis 	Aanwezig enkel bij les 5:
Historische distantie	b Hoe heet het hedendaagse land waar Mesopotamië toen lag? c Welke twee voordelen hadden de rivieren voor de mensen in Mesopotamië? Denk zelf na over Bij één oefening is er sprake van geen historisch distantie Julius Caesar veroverde onze gebieden in de 1e eeuw v.C. en was de eerste die iets schreef over de ‘Belgen’. Dat was het beginpunt van de Belgische geschiedenis. Hoeveel eeuwen na het eerste schrift begon de geschiedenis van ons land? ☐ 3 400 eeuwen ☐ 4 eeuwen ☐ 34 eeuwen ☐ 0 eeuwen Julius Caesar veroverde in de 1e eeuw v.C. onze regio en schreef daarover het oorlogswerk De Belli Gallici. Verstaal bereikt dat: Over de Gallische oorlog. Het is de eerste geschiedkundige schriftelijke bron over onze gewesten.	Niet expliciet aanwezig.

Tijdsgebondenheid, anachronisme en onvoorspelbaarheid		Niet aanwezig.
--	---	----------------

(Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. 2013)

(Batsleer, E. Casier, S. Pazmany, J & Verhelst, V. 2017.)

(De saveur, D. Smets, W. Verbergt, B & Vinckx. 2020.)

5.2. Historisch denken meer implementeren in het lager onderwijs

Door het vergelijken van de aanwezigheid van de kenmerken historisch bewustzijn in beide handboeken. Kan hieruit geconcludeerd worden dat in het lager onderwijs nog onvoldoende aan historisch denken wordt gewerkt.

Hieronder enkele tips van hoe in het lager onderwijs historisch denken meer geïmplementeerd kan worden tijdens de lessen wereldoriëntatie:

- Start de les met een instap, dit gaat de leerlingen prikkelen om meer over het thema te weten komen.
- Maak gebruik van een historische vraag elke les. Het beantwoorden van de historische vraag tijdens de les, is ideaal als leidraad. Het zorgt ervoor dat de leerlingen ook beter het doel van de les begrijpen.
- Maak tijdens elke les gebruik van de tijdlijn. Bespreek telkens in welk tijdvak/eeuw de les zich bevindt. Zo hebben de leerlingen een beter zicht hierop.
- Gebruik verschillende bronnen tijdens de les. Beantwoord de bronnen met de leerlingen door middel van de TIA-analyse. Maak ook gebruik van bronnen die elkaar tegenspreken,, zo leren de leerlingen argumenteren.
- Breng tijdens de les al verschillende inhoudelijke begrippen aan zoals: feit/mening, oorzaak/gevolg enz.. Laat de leerlingen de inhoudelijke begrippen samenvatten, dit zorgt voor de leerlingen voor een duidelijk overzicht.
- Beantwoord op het einde van een les telkens de historische vraag. Laat de leerlingen hierover ook meedenken, dit kan per twee of door een meerkeuzevraag.
- Voorzie extra differentiatie oefeningen. Zo kunnen leerlingen op hun eigen niveau werken. Voortdurend klassikaal werken zorgt ervoor dat de “sterkere” leerlingen zich gaan vervelen en de “minder sterkere” leerlingen gaan moeilijk kunnen volgen.

5.3. Algemene conclusie

Vanuit het geïmplementeerd curriculum gaan onderwijskoepels/overheid bepalen wat leerlingen minimaal moeten beheersen in het lager onderwijs. De doelen zijn hierbij heel ruim te interpreteren. Wat effectief gezien moet worden wordt pas bepaald in het gepland curriculum, hierbij kunnen handboeken zelf kiezen hoe ze leerplannen gaan interpreteren. Voor het vak wereldoriëntatie is er gekozen om zeer themagericht te werken. De focus bij wereldoriëntatie ligt bij historische tijd, waarbij leerlingen leren slechts enkele figuren/gebeurtenissen te plaatsen in tijd. Tijdens de lessen is het historisch denken enorm beperkt. In de eerste graad secundair onderwijs wordt historisch denken als leidraad genomen zowel in het gepland als geïmplementeerd curriculum. Gezien de resultaten van de peilingstoetsen kan men hieruit concluderen worden dat de overstap voor veel leerlingen te groot is.

Ongeveer 70% behaalt de minimumdoelen in de derde graad lager onderwijs. Door de keuze van thematisch werken, zijn de thema's voor de leerlingen vaak te ruim. Ook zijn de thema's niet coherent, niet logisch qua opbouw. Verschillende landen zijn al van deze didactiek afgestapt en hebben voor een andere didactiek gekozen. Hierbij wordt er gekozen om wereldoriëntatie te geven vanuit een verticale versie, waarbij vanuit enkele concepten wordt gewerkt van het eerste tot zesde leerjaar. Hierbij wordt het concept telkens afgestemd op de woordenschat/wereld van de leerlingen.

Methodologie

Onderzoeksvraag + deelvragen

Afgelopen jaren verschenen er regelmatig artikels met als titel “de kwaliteit van het onderwijs is gedaald”. Volgens de artikels is dit het gevolg van het niveau in het onderwijs. Naar aanleiding van de toenemende aandacht van het onderwijs in de actualiteit, is de onderzoeksvraag van deze bachelorproef ontstaan.

In deze bachelorproef werd er onderzoek gedaan naar hoe leerlingen scoren voor het vak geschiedenis in de eerste graad. Al snel bleek uit onderzoek dat voor leerlingen de verandering van de derde graad lager onderwijs met als vak: wereldoriëntatie naar de eerste graad secundair met als vak: geschiedenis te groot is. Er werd ook gekeken naar de resultaten van de “peilingstoetsen: mens en maatschappij” in 2019. Bij de peilingstoetsen werd er gekeken of de leerlingen de eindtermen derde graad lager onderwijs behaalden. Hieruit bleek dat de overstap voor veel leerlingen te groot is en de focus in de eerste graad bij historisch denken ligt. Terwijl in het lager onderwijs historisch denken nauwelijks aanwezig is. Op het einde van de bachelorproef worden er verschillende concrete tips gegeven van hoe in het lager onderwijs historisch denken meer kan worden toegepast.

Onderstaande deelvragen worden onderzocht in de literatuurstudie:

- Geschiedenis als leerdomein in het secundair onderwijs.
- Wereldoriëntatie in het lager onderwijs.
- Overgang derde graad basisonderwijs naar de eerste graad lager onderwijs.
- Historisch denken
- Besluit

Bij de eerste deelvraag: “geschiedenis als leerdomein in het secundair onderwijs” werden volgende onderdelen onderzocht: definitie van geschiedenis, geschiedenis als vak, geschiedenis in de eindtermen, vertaling van een leerplan en welke methode werd ervoor geschiedenis wordt gebruikt.

Bij de tweede deelvraag: “wereldoriëntatie in het lager onderwijs” werden volgende onderdelen onderzocht: definitie van wereldoriëntatie, wereldoriëntatie als vak, eindtermen wereldoriëntatie, vertaling naar een leerplan en welke methode dat voor wereldoriëntatie wordt gebruikt.

Bij de derde deelvraag: “historisch denken” werden volgende onderdelen onderzocht: definitie van historisch denken, betekenis geschiedenisonderwijs, historische denkwijzen en het belang van brongebruik en instap.

Bij de laatste deelvraag worden de handboeken van het lager onderwijs vergeleken met de handboeken van het secundair onderwijs en hoe historisch denken meer geïmplementeerd kan worden.

Doelgroep

Het product is een aangepast curriculum voor het vak wereldoriëntatie met als thema ontdekkingsreizen. Het curriculum is gemaakt voor het eerste tot vierde leerjaar.

Het curriculum dient voor de leerkrachten om als leidraad te gebruiken. Leerkrachten kunnen op deze manier de juiste doelen behalen. Er is ook een kenniskaart aanwezig voor zowel de leerkracht als leerling.

Leerkrachten van het vijfde en zesde leerjaar kunnen van het curriculum ook gebruik maken om zo de beginsituatie van de leerlingen in te schatten.

Instrumenten

Als instrument voor mijn bachelorproef wou ik graag gebruik maken van de expertise van leerkrachten lager onderwijs. Hierbij de leerkracht interviewen door middel van een vragenlijst. Via het interview wou ik meer te weten over de leerkrachten hun kijk op het vak wereldoriëntatie.

In totaal contacteerde ik hiervoor twaalf scholen met onderstaande mail:

Beste,

Mijn naam is Farrah Elbihel en ik ben een laatste jaar student in de bacheloropleiding "secundair onderwijs: aardrijkskunde en geschiedenis".

Mijn bachelorproef gaat over hoe historisch bewustzijn in het lager onderwijs gegeven kan worden. Hiervoor wil ik graag een handleiding maken met didactische tips voor leerkrachten van het vijfde en zesde leerjaar.

Om tot een concreet resultaat te komen zou ik graag enkele leerkrachten van het vijfde en zesde leerjaar willen interviewen, het interview zou maximum een halfuur duren. Is er een mogelijkheid dat ik bij jullie op school één leerkracht zou kunnen interviewen van zowel het vijfde en zesde leerjaar? Willen jullie eventueel meewerken aan mijn project?

Alvast bedankt!

Met vriendelijke groeten,
Farrah Elbihel
3 BASO: aardrijkskunde en geschiedenis
Thomas More – Mechelen

Ik koos voor verschillende scholen op vlak van: scholengroep, doelgroep leerlingen, plaats (gemeentelijk/stedelijk) en didactische aanpak (vb: Freinetschool).

Helaas reageerde heel wat scholen niet op mijn mail. Indien er wel geantwoord werd kreeg ik van zowel leerkracht als directie het volgende antwoord: de leerkrachten hebben een enorme werklast en daardoor is deelnemen niet mogelijk".

Mijn promotor en ik zagen nog even de mogelijkheid om eventueel studenten vanuit de opleiding: lager onderwijs te interviewen. Na enkele studenten korte vragen te stellen kwamen er al snel achter dat de informatie te beknopt was.

Daarom werd er gekozen om als instrument gebruik te maken van de resultaten van de peilingstoetsen "mens en maatschappij". Deze peilingstoetsen werden afgenomen in 2019.

In totaal namen 2747 leerlingen deel uit het zesde leerjaar, verdeeld over meer dan honderd basisscholen.

In 2019 lag de focus van de evaluatie bij de domeinen maatschappij, tijd, ruimte en brongebruik.

Resultaten van de peilingstoetsen:

- 70% van de leerlingen behaalden de eindtermen historische tijd in 2019.
- 69% van de leerlingen behaalden de eindtermen historische tijd in 2010.

Extra informatie omtrent de cijfers van 2019:

- Slechts 54% van de leerlingen was geslaagd voor de eindterm 3.10.

De leerlingen beseffen dat er een onderscheid is tussen een mening over een historisch feit en het feit zelf.

Werkwijze

Ik ben begonnen met het bekijken van de resultaten van de peilingstoetsen.

Hierbij onderzocht ik volgende onderdelen:

- Hoeveel leerlingen slaagde in totaal voor de toets?
- Hoeveel cesuurleerlingen zijn er? (Cesuurleerlingen zijn leerlingen die het minimumniveau beheersen).
- Met welke eindtermen hadden de leerlingen het meeste moeite?
- Hoeveel procent van de leerlingen scoorde voor deze eindtermen?
- Voor welke afleiders kozen de leerlingen, indien ze het antwoord fout hadden?

Daarna begon ik met het onderzoeken van de handboeken van wereldoriëntatie.

Hierbij onderzocht ik het volgende onderdeel:

- Hoe gaan de handboeken om het behandelen van de leerplannen?

Daaruit bleek dat wereldoriëntatie enorm thematisch gericht is en historisch denken bijna niet van toepassing is. Met themagericht wordt er bedoeld dat er enkele weken aan een thema wordt gewerkt en daarna het thema nooit meer besproken wordt. Ook is er in wereldoriëntatie geen herhaling en is de leerstof helemaal niet opbouwend. Terwijl bij geschiedenis dit wel het geval.

Voorbeeld: Leerlingen leren in het vijfde leerjaar over de wereldoorlogen. Daarna worden de doelen en kennis van de wereldoorlog nooit meer besproken.

Als product voor mijn bachelorproef ben ik gaan nadenken over hoe wereldoriëntatie anders gegeven kan worden. Hoe er wel aan een historisch denken, opbouwend, coherent en herhalend kan zijn.

Productbeschrijving

Beschrijving van de ontwikkeling

Deel 1:

Als product wou ik graag een curriculum voor een bepaald dat gebruikt kon worden van het eerste tot vierde leerjaar. Ik heb eerst nagedacht over welk thema ik het graag wou hebben. Volgende thema's waren een mogelijkheid: wereldoorlogen, Europa, koningshuizen enz...

Uiteindelijk koos ik voor het thema ontdekkingsreizen omdat dit een zeer ruim en persoonlijk ook een boeiend thema is. Ontdekkingsreizen worden in het huidig curriculum besproken in zowel het lager onderwijs als het secundair onderwijs.

Deel 2:

Van het thema ontdekkingsreizen ben ik eerst gaan denken wat wil ik dat de leerlinge op vlak van historische tijd kunnen op het einde van het vierde leerjaar.

Daarmee kwam ik op volgende onderdelen:

- Verschillende ontdekkingen kunnen benoemen
- Evolutietheorie van de mens
- Christoffel Columbus
- Tijdlijn
- Het belang van handelsroutes

Daarna ben ik gaan kijken welke kennis hebben de leerlingen nodig om bovenstaande doelen te behalen. Dit doelen schreef ik volledig uit.

Voorbeeld voor “verschillende ontdekkingen”: wat is een ontdekking? Hoe kan je op ontdekking gaan?

Ik schreef dan alle doelen chronologisch uit. De doelen die je als eerst moet behalen waren voor het eerste leerjaar en de volgende doelen voor het tweede leerjaar enz...

Zo kwam ik op het onderstaande curriculum:

Curriculum ontdekkingsreizen van het eerste tot het vierde leerjaar

Richtlijnen:

- Elk jaar bestaat uit 7 weken.
- Elke week bestaat uit een probleemstelling.
- Het curriculum is opbouwend (horizontaal).

+ De kennis van week 1 in het tweede leerjaar is het vervolg van de kennis van week 1 in het eerste leerjaar.

Week:	Eerste leerjaar	Tweede leerjaar	Derde leerjaar	Vierde leerjaar
1	Wat zijn ontdekkingen?	Hoe gingen mensen op ontdekking via het water?	Welke werelddelen zijn er?	Wat zijn continenten?
2	Wie was Columbus?	Naar waar ging Vasco da Gama?	Welke routes werden er gebruikt om handel te drijven?	Hoe speelde katoen een belangrijke rol tijdens het bepalen van handelsroutes?
3	Welke producten werden verhandeld?	Waarom was goud en zilver zo geliefd?	Wat is slavernij?	Waarom is de uitvinding van het schrift zo opmerkelijk?
4	Wie waren de Indianen?	Was Christoffel Columbus effectief in Indië?	Wanneer spreek je van een stereotype?	Welke gevolgen hadden uitwisselingen tussen verschillende culturen?
5	Hoe verander ik doorheen de jaren?	Hoe gaan planten zich aanpassen aan de omgeving?	Waarom is Charles Darwin zo belangrijk?	Waarom heeft iedereen nood aan positieve beeldvorming?
6	Wanneer is iets lang geleden?	Wat is de vroegmoderne tijd?	Welke ontdekkingen werden er gedaan?	Wie zijn de voorouders van de mens?
7	Wanneer is iets lang geleden?	Wat is een koninkrijk?	Waarom was de Poolster zo belangrijk voor Columbus?	Welke ontdekkingen zijn er vandaag?

Deel 3:

Daarna ben ik gaan kijken hoe ik de leerplannen van aardrijkskunde, natuur en techniek er ook in kan verwerken.

Voorbeeld: De leerlingen leren over op ontdekking gaan via een boot.

Aardrijkskunde: Welke oceanen/werelddelen zijn er?

Techniek: Wat is windkracht? Kan je zelf ook een boot maken?

Deel 4:

Daarna begon ik chronologisch het curriculum volledig uit te schrijven.
Als eerst het eerste leerjaar, dan het tweede leerjaar enz...

Voor elk jaar was er een algemeen toepassing en kennisdoel:

Klas: derde leerjaar
Leeftijd: 8-9 jaar

Algemene kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.
- De leerlingen weten wat de **zijderoute** is.
- De leerlingen weten wat **slavernij** is.
- De leerlingen weten wat een **stereotype** is.
- De leerlingen weten wat de **evolutietheorie van Darwin** is.
- De leerlingen weten wat de **tijdvakken** zijn.
- De leerlingen weten wat de **Poolster** is.

Algemene toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de zeven werelddelen correct aanduiden op een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen het belang van trekkracht zelf onderzoeken.
- De leerlingen kunnen bronnen over de slavernij analyseren.
- De leerlingen tekenen verschillende stereotypes.
- De leerlingen kunnen de evolutietheorie toepassen op verschillende organismes.
- De leerlingen kunnen de tijdvakken correct benoemen.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom de Poolster zo belangrijk is.

Daarna ben ik gaan kijken hoe de algemene doelen bereikt worden. Voor elke week ontstonden er toen nog specifiekere doelen.

Er werd ook een kenniskaart voor de leerkracht opgesteld met wat het doel nu betekent.
Deze kenniskaart dient als leidraad voor de leerkracht.

Voorbeeld kenniskaart:

Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **werelddeel** is.

Werelddeel	Een werelddeel is een politieke en historische verdeling. Er is geen duidelijke definitie van wat een werelddeel nu is. De meeste werelddelen zijn grote landmassa's met tientallen landen en omringde eilanden.
-------------------	---

- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.

Zeven werelddelen	De aarde is ingedeeld in zeven werelddelen namelijk Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Europa, Azië, Afrika, Antarctica en Oceanië. Het grootste werelddeel is Azië, heeft neemt bijna 30% van de totale landoppervlakte in beslag.
--------------------------	--

- De leerlingen weten wat **Pangea** is.

Pangea	Zo'n 335 miljoen jaar geleden bestond het supercontinent Pangea . Hierbij waren de werelddelen één groot geheel. Zo'n 200 miljoen jaar geleden begon Pangea uit elkaar te drijven door continentale drift.
---------------	---

Daarna ben ik gaan kijken naar hoe de leerlingen het doel kunnen bereiken en welke toepassingen hierbij mogelijk zijn.

Als laatste ben ik gaan kijken naar welke begrippen de leerlingen effectief moeten kennen. Deze begrippen staan geschreven in een kenniskaart.

Voorbeeld kenniskaart:

Kenniskaart week 1 voor de leerling:	
Begrip:	Betekenis:
Aarde	De aarde wordt beschouwd als onze planeet. Het is de planeet waarop de mens samenwoont met heel wat andere organismen.
Planeet	Een planeet is een hemellichaam dat rond een ster beweegt.
Werelddeel	Een groot stuk massa/land begrensd door oceanen. In totaal zijn er zeven werelddelen.
Noord-Amerika + beer	Noord-Amerika is één van de zeven werelddelen. Er komen heel wat beren voor in Noord-Amerika, naar schatting zo'n 900 000 zwarte beren.
Zuid-Amerika + jaguar	Zuid-Amerika is één van de zeven werelddelen. Jaguars bevinden zich voornamelijk in Zuid-Amerika, ze behoren tot de familie van de kactachtigen.
Europa + eekhoorn	Europa is één van de zeven werelddelen. Eekhoorns wonen in Europa.
Azië + tijgers	Azië is één van de zeven werelddelen. Tijgers komen voor in Azië, tijgers behoren tot de familie van de kactachtigen.
Afrika + olifant	Afrika is één van de zeven werelddelen. De Afrikaanse olifant bevindt zich in Afrika. Het is het grootste landdier ter wereld.
Antarctica + pinguïn	Antarctica is één van de zeven werelddelen. Pinguïns zijn zeevogels die zich bevinden op Antarctica.
Oceanië + koala	Oceanië is één van de zeven werelddelen. Koala's zijn buideldieren die voorkomen in Oceanië.
Verschuiving	Verplaatsen door schuiven.
Pangea	Het supercontinent, toen alle werelddelen nog aan één geheel waren.
Landmassa	Een landmassa is een groot stuk land.

Beschrijving van de toetsing van het product

Het toetsen van mijn product was helaas niet mogelijk. Hiervoor zouden er verschillende leerlingen geëvalueerd moeten worden doorheen verschillende jaren. Mijn promotor gaf mij dan ook de toestemming dat een toetsing niet mogelijk is.

Besluit

Vastellingen uit de literatuurstudie en het uitproberen van het product

Uit het onderzoek van mijn bachelorproef bleek dat bij wereldoriëntatie de focus helemaal ergens anders ligt dan geschiedenis.

Bij geschiedenis ligt de focus op historisch denken. Historisch denken heeft volgende definitie: "Historisch denken heeft betrekking op het vormen van een waarheidsgetrouw beeld van het verleden. Met "waarheidsgetrouw" wordt bedoeld dat het een wetenschappelijk verantwoord beeld is, dat gebaseerd is op bewezen feiten. Het baseren op feiten is iets dat elke wetenschap doet, maar geschiedenis baseert zich op de vergeten wereld. Net dit maakt het verschil met een andere tak van de wetenschap."

Historisch denken heeft onderstaande hoofdkenmerken. Bij deze manieren van denken, is scholing nodig, omdat ze niet automatisch tot stand komen.

- Realiteitsbewustzijn: onderscheid tussen feitelijk en fictief
- Chronologie en periodisering: meten en indelen, waarbij onderscheid wordt gemaakt tussen specifieke kenmerken van perioden
- Historische distantie: afstand nemen van een "vreemd" verleden
- Tijdsgebondenheid, anachronisme en onvoorspelbaarheid

Tijdens de lessen wereldoriëntatie is uit het onderzoek ook gebleken dat bovenstaande kenmerken van historisch denken niet aanwezig zijn. In mijn product heb ik hier wel ruimte voor gemaakt. Leerlingen leren over tijdsgebondenheid, stereotypes, geschreven/ongeschreven bronnen en periodisering.

Een goed curriculum heeft volgende kenmerken:

- Coherent: logische opbouw
- Kennisrijk: duidelijke inhoud
- Consistent: samenhangend
- Herhaling: voldoende ruimte voor herhaling

Uit het onderzoek van de literatuurstudie is gebleken dat in het huidige curriculum van wereldoriëntatie bovenstaande kenmerken niet of bijna niet aanwezig zijn. Momenteel is er bij wereldoriëntatie geen coherentie aanwezig. Er wordt thematisch gewerkt en de thema's volgen elkaar niet logisch op (voorbeeld: wereldoorlogen – Europa – verkeer, ...). De inhoud is enorm onduidelijk, er zijn geen duidelijke richtlijnen van wat de leerlingen moeten kennen/kunnen. De consistenties tussen de thema's is weinig aanwezig, de thema's zijn niet op elkaar afgestemd. Doordat er telkens met een nieuw thema wordt gestart, is de herhaling van nieuwe begrippen bijna niet aanwezig.

Om wel aan de kenmerken van een goed curriculum te voldoen, is voor het product een spiraalvormig curriculum uitgewerkt. In het curriculum wordt een thema uitgewerkt voor leerlingen van het eerste tot het vierde leerjaar. Als thema is er gekozen voor "ontdekkingsreizen". De kennis dat de leerlingen leren, is steeds opvolgend op het vorige jaar. Zo zal de leerstof van het tweede leerjaar opvolgend zijn op het eerste leerjaar.

Mogelijke suggesties voor vervolgonderzoek

Is er een mogelijkheid om mijn product nog verder te onderzoeken.

Hiervoor zouden leerlingen van het eerste tot het vierde leerjaar het curriculum moeten gebruiken. Daarna zouden de leerlingen dan ook de peilingstoetsen kunnen afleggen en kunnen kijken naar het verschil in score tussen de leerlingen.

Er is ook nog een mogelijkheid om het curriculum verder uit te werken naar andere thema's. Zo kunnen er uiteindelijk verschillende jaarplannen ontstaan.

Het curriculum zou ook verder kunnen uitgewerkt worden door leerkrachten met als onderwijsvakken: techniek en biologie. Voor deze vakken zouden dan ook nog kenniskaarten uitgewerkt kunnen worden.

Literatuurlijst

Batsleer, E. Casier, S. Pazmany, J & Verhelst, V. (2017). *Themaschrift: in Europa*. (1ste druk). Wommelgem. VAN IN.

Byls, H. Hansen, J & Vinckx, E. (2022, 5 oktober). *Deze bron over Billie Ellish is betrouwbaar omdat ik fan ben*. Dimensies, pp. 54 – 65.

Depaepe, F. Frère, G. Roose, H. Vandevenne, K. Van Nieuwenhuysse, K. Verlinden & E. Verschaffel, L. (2016). *Historisch denken over bronnen: aan de slag in het geschiedenisonderwijs*. (1ste druk). Leuven. Acco.

De saveur, D. Smets, W. Verbergt, B & Vinckx. (2020). *Het ontstaan van stad en schrift. Sapiens 1: geschiedenis* (1ste druk). (pp. 93 – 122). Wommelgem. VAN IN.

De Weder, B & Van Nieuwenhuysse, K. *Nieuwe eindtermen geschiedenis: historisch bewustzijn*. Hermes. (23) Maart 2019.

Gibbons, S. & Lennard, E. (2023). *Sequencing the primary curriculum*. London, Sage.

Gordts, P. (2022). Grondwettelijk hof vernietigt eindtermen tweede en derde graad secundair onderwijs. De Morgen (Website). Geraadpleegd op 20 december 2023 via:
<https://www.demorgen.be/snelnieuws/grondwettelijk-hof-vernietigt-eindtermen-tweede-en-derde-graad-secundair-onderwijs~b766ad30/>

Huijgen, T & Van Boxtel, C. (2023). *Vijf vakdidactische vragen*. Kleio, pp. 4 -10.

Katholiek Onderwijs Vlaanderen. (2023). *Welkom in het leerplan Zin in leren! Zin leven! Zin in leven* (Website). Geraadpleegd op 8 november 2023 via: <https://zill.katholiekonderwijs.vlaanderen/#!/>

LEE, P., HOWSON, J. (2009). Two out of five did not know that Henry VIII had six wives. History education, historical literacy and historical consciousness, pp. 237.

Steunpunt toetsontwikkelingen en peilingen. (2019). *Peiling mens en maatschappij domeinen maatschappij, tijd, ruimte en brongebruik in het basisonderwijs*. Geraadpleegd op 8 november 2023 via:
https://peilingsonderzoek.be/wp-content/uploads/2018/11/Brochure_MM_BaO_2019_DEF.pdf

Van Riessen, M. Van Straaten D & Wilshut A. (2013). *Geschiedenisdidactiek: handboek voor de vakdocent*. (2^e druk). Bussum: Coutinho.

Vlaamse overheid. (2023). Onderwijsdoelen. *Secundair onderwijs: eerste graad*. Onderwijsdoelen (Website). Geraadpleegd op 8 november 2023 via:
https://onderwijsdoelen.be/resultaten?onderwijsstructuur=SO_1STE_GRAAD&version=V

Vlaamse overheid. (2023). Onderwijsdoelen. *Lager onderwijs: derde graad*. Onderwijsdoelen (Website). Geraadpleegd op 8 november 2023 via:
<https://onderwijsdoelen.be/resultaten?onderwijsstructuur=LO&filters=onderwijsniveau>

Bijlagen:

2 Geschiedenis leren	
sen (destijds dacht men daar anders over). Het geven van oordelen is – kortom – niet zo goed een cognitieve vaardigheid als andere aspecten van historisch denken.	
10 Overzicht van historische denkwijzen	
Verzamelen	Begrippen
1 Kunnen uitleggen wat bedoeld wordt met een bron: een overblijfsel uit het verleden dat gebruikt wordt om iets over het verleden te weten te komen. Beseffen dat men alleen iets over het verleden te weten kan komen met behulp van bronnen.	bron vraagstelling relevantie betrouwbaarheid representativiteit feit
2 Onderzoeksvragen kunnen formuleren, bijvoorbeeld na het zien van een afbeelding of het lezen van een tekst. Zich realiseren dat informatie uit een bron afhankelijk is van de vraag die daarbij gesteld wordt.	
3 Duidelijk maken dat niet iedere bron bruikbaar (relevant) is voor iedere vraag.	
4 Duidelijk maken dat bronnen meer of minder betrouwbaar kunnen zijn.	
5 Duidelijk maken dat bronnen meer of minder representatief kunnen zijn.	
6 Uitleggen wat bedoeld wordt met een feit: een uitspraak waarvoor voldoende betrouwbare bronnen bestaan. Uitleggen waarom geschiedenis gebaseerd moet zijn op feiten.	
Ordenen	
1 Basisbegrippen van chronologie kunnen hanteren: jaren, eeuwen, periodes, tijdvakken, enzovoort.	chronologie eeuwen periodes tijdvakken
2 Jaartellingen, met name de christelijke jaartelling, kunnen hanteren.	verandering continuïteit vergelijking
3 Beschikken over een kader van periodes (Oudheid, Middeleeuwen, Vroegmoderne Tijd, Moderne Tijd) en tijdvakken als referentiekader. Periodes en tijdvakken kunnen typen met kenmerkende aspecten.	factoren van verandering
4 Kunnen uitleggen dat in de geschiedenis sommige dingen veranderen terwijl tegelijkertijd andere dingen niet of bijna niet veranderen.	
5 Op grond van het onderscheid verandering/continuïteit een bepaalde periodisering kunnen beredeneren.	
6 Zaken uit verschillende periodes en/of culturen met elkaar kunnen vergelijken met behulp van sleutelbegrippen en basisinzichten.	
7 Factoren kunnen onderscheiden die veranderingen bevorderen en factoren die veranderingen afremmen of bemoeilijken.	
8 Kunnen uitleggen dat veranderingen als verbeteringen of verslechteringen kunnen worden uitgelegd en dat een en dezelfde verandering door sommigen als verbetering en door anderen als verslechtering wordt uitgelegd.	

Deel I De fundamenteën

Verklaren

1 Met behulp van de begrippen 'oorzaak' en 'gevolg' een verklaring kunnen geven voor een historisch verschijnsel, daarbij beseffend dat voor iedere historische gebeurtenis of verschijnsel meerdere oorzaken zijn aan te wijzen, nooit één.

2 Structurele en incidentele oorzaken onderscheiden. Sommige incidenten onderscheiden als aanleidingen.

3 Opvattingen, waarden, belangen en bedoelingen van mensen kunnen herkennen als oorzaken.

4 Gevolgen op korte en langere termijn kunnen onderscheiden.

5 Bedoelde en onbedoelde gevolgen kunnen onderscheiden.

Beeld vormen

1 Kunnen uitleggen wat bedoeld wordt met normen, waarden en belangen en hoe deze een rol kunnen spelen in een bepaalde historische situatie.

2 Kunnen uitleggen wat bedoeld wordt met 'tijdgebondenheid'.

3 Zich kunnen verplaatsen in de positie van anderen in heden en verleden en daarmee rekening houden bij het vormen van een oordeel.

4 Kunnen oordelen op grond van expliciete waarden en geldige argumenten.

oorzaak
gevolg
structureel
incidenteel
aanleiding
korte en lange termijn
bedoeld en onbedoeld
(geen) monocausaliteit

tijdgebondenheid
waarde
norm
interpretatie
objectiviteit

Bijlage 3: Instap: Kledingbesluit van Frederik Willem I, koning van Pruisen (1731) (zie bijlage). In deze bron komen de kenmerken duidelijk aan te pas.

11.1 'Kleding Edict' van Frederik Willem I van Pruisen uit 1731. Voorbeeld van een exemplarische instap.

KLEDINGBESLUIT VAN FREDERIK WILLEM I, KONING VAN PRUISEN (1731)

EDICT

Dat na verloop van zes maanden de dienstmaagden en het heel gewone vrouwvolk zowel christenen als joden geen zijden japonnen, kamisol en lijfjes meer dragen mogen.

Gegeven te Berlijn, de 6e November 1731.

Wij Friedrich Wilhelm, bij Gods genade koning van Pruisen, markgraaf van Brandenburg, schatmeester en keurvorst van het Heilige Roomse Rijk, soeverein Prins van Oranje enz., enz., markies van Vlißingen en Veere, Heer... van Bresla, enz., enz. doen kond en brengen ter algemene kennis.

Nadat wij afkeurend hebben opgemerkt, dat de dienstmaagden en het heel gewone vrouwvolk, hetzij christenen of joden, zowel in de stad als ook op het platteland zijden kamisol, japonnen en lijfjes zeer veelvuldig dragen, hetgeen niet alleen het gehele land schade berokkent ten aanzien van de zo zeer nuttige wolmanufacturen maar ook strijdig is met de reeds eerder afgekondigde verordeningen volgens welke ieder zich overeenkomstig zijn stand heeft te kleden en zulke een verbod niet mag overtreden; terwijl dit bovendien ook dikwijls aanleiding is tot het ontstaan van allerlei wanorde en gelegenheid biedt tot een zondige levenswijze, terwijl wellicht menige dienstmaagd en een heel gewoon vrouwspersoon – indien zij van haar loon het tot aanschaffen van zijden kamisol, japonnen en lijfjes benodigde niet kan afzonderen – door onrechtmatige en ongeoorloofde middelen zoekt zulks toch te verkrijgen, zo zijn wij gedwongen zulke onbetamelijkeheden door dit Edict tegen te gaan.

Wij stellen vast, bepalen en willen hiernee dat na verloop van zes maanden na publicatie van dit edict geen dienstmaagden en heel gewoon vrouwvolk, hetzij christenen of joden, voortaan zijden kamisol, japonnen of lijfjes dragen, maar dat – voor zover zij na afloop van de bepaalde tijd toch nog op het dragen van het bovengenoemde betrappt zullen worden – haar openlijk op straat zodanige zijden kleding zal worden afgenomen; iets waartoe de overheid van elke plaats en van elk gerechtshof met behoorlijke ernst en nadruk zonder de geringste consideratie en toegevendheid gehouden is.

Opdat de inhoud van dit Edict ter algemene kennis gebracht worde, zo zal deze niet slechts op de gewone manier in de steden op de openbare plaatsen worden aangeslagen en openlijk worden opgehangen, namelijk aan de raadhuisen en stadtorens, op de dorpen echter bij de logementen of herbergen; maar ook in de steden aan de bijeengeroepen burgerij op het raadhuis, in de dorpen na beëindiging van de godsdienstvergadering door de koster voor de kerkdeuren aan de gemeente worden voorgelezen, opdat zich een ieder nauwkeurig daaraan kan houden.

Wetge (afgekondigd) met onze hoogsteigen handtekening en onder afdruk van het koninklijke zegel.

Gedaan te Berlijn, de 6e november 1731. Fr. Wilhelm

standensamenleving. Een tekst waarin deze kenmerken duidelijk herkenbaar zijn is het kledingedict dat Frederik Willem I van Pruisen in 1731 uitvaardigde (zie kader 11.1).² In het edict verbiedt de koning het dragen van zijden kleding door het gewone volk. Hij heeft daar drie redenen voor.

1 De aanschaf van zijden kleding uit het buitenland ging ten koste van de binnenlandse wolproductie.

2 Door zijden kleding te dragen leefde het gewone volk boven zijn stand, wat in strijd was met de wettelijke plicht zich overeenkomstig zijn stand te kleden.

3 De zucht naar zijden kleding zou leiden tot zedeloosheid onder vrouwen, die er alles voor over zouden hebben om aan zijde te komen.

Curriculum ontdekkingsreizen van het eerste tot het vierde leerjaar

Richtlijnen:

- Elk jaar bestaat uit 7 weken.
- Elke week bestaat uit een probleemstelling.
- Het curriculum is opbouwend (horizontaal).

De kennis van week 1 in het tweede leerjaar is het vervolg van de kennis van week 1 in het eerste leerjaar.

Week:	Eerste leerjaar	Tweede leerjaar	Derde leerjaar	Vierde leerjaar
1	Wat zijn ontdekkingen?	Hoe gingen mensen op ontdekking via het water?	Welke werelddelen zijn er?	Wat zijn continenten?
2	Wie was Columbus?	Waar ging Vasco Da Gama naartoe?	Welke routes werden er gebruikt om handel te drijven?	Hoe speelde katoen een belangrijke rol tijdens het bepalen van handelsroutes?
3 + 4	Welke producten werden verhandeld?	Waarom was goud en zilver zo geliefd?	Wat is slavernij?	Waarom is de uitvinding van het schrift zo opmerkelijk?
4	Wie waren de Indianen?	Was Christoffel Columbus effectief in Indië?	Wanneer spreek je van een stereotype?	Welke gevolgen hadden uitwisselingen tussen verschillende culturen?
5	Hoe verander ik door de jaren?	Hoe gaan planten zich aanpassen aan de omgeving?	Waarom is Charles Darwin zo belangrijk?	Waarom heeft iedereen nood aan positieve beeldvorming?
6	Wanneer is iets lang geleden?	Wat is de vroegmoderne tijd?	Welke ontdekkingen werden er gedaan?	Wie zijn de voorouders van de mens?
7		Wat is een koninkrijk?	Waarom was de Poolster zo belangrijk voor Columbus?	Welke ontdekkingen zijn er vandaag?

Ontdekkingsreizen

Ga jij graag op ontdekking?

In het thema ontdekkingsreizen leren de leerlingen over de verschillende tijdvakken van prehistorie tot de hedendaagse tijd.

Het startpunt bij dit thema is Christoffel Columbus. Hij was ervan overtuigd dat hij India kon bereiken via een route via het Westen. Uiteindelijk komt Columbus aan op een dat moment nog onbekend gebied in Europa. Is dit wel India? In dit thema komen leerlingen hier meer over te weten.

De bundel is gemaakt voor leerkrachten van het eerste en tweede leerjaar.

Het eerste deel van de bundel is geschikt voor het eerste leerjaar.

Het tweede deel van de bundel is geschikt voor het tweede leerjaar.

Voor elke week is er een kenniskaart uitgeschreven voor zowel de leerkracht als de leerling. De kenniskaart voor de leerkracht is voor extra ondersteuning om de inhoudelijke kennis te geven. De kenniskaart voor de leerlingen bevat de begrippen die de leerlingen moeten begrijpen op het einde van de lessen.

Woord vooraf:

Door het onderwijs wordt bepaald welke minimumdoelen leerlingen moeten behalen in het onderwijs. De minimumdoelen worden vertaald naar eindtermen, dit wordt het gepland curriculum genoemd. Het zijn onderwijskoepels die de eindtermen gaan interpreteren en gaan omzetten in een leerplan. In het leerplan worden de leerdoelen beschreven. De leerplannen zijn zeer ruim te interpreteren. Het zijn de uitgeverijen die de leerplannen gaan interpreteren en de vertaling maken naar de praktijk (voorbeeld: door het maken van werkboeken). Dit wordt het geïmplementeerd curriculum genoemd.

Een goed curriculum voldoet aan enkele kenmerken namelijk:

- Coherent: logische opbouw
- Kennisrijk: duidelijke inhouden
- Consistent: samenhangend
- Herhaling: voldoende ruimte voor herhaling

Uit het onderzoek van de literatuurstudie is gebleken dat in het huidig curriculum van wereldoriëntatie bovenstaande kenmerken niet of bijna niet aanwezig zijn. Momenteel is er bij wereldoriëntatie geen coherentie aanwezig. Er wordt thematisch gewerkt en de thema's volgen elkaar niet logisch op (voorbeeld: wereldoorlogen – Europa – verkeer, ...). De inhouden zijn enorm onduidelijk, er zijn geen duidelijke richtlijnen van wat de leerlingen moeten kennen/kunnen. De consistenties tussen de thema's is weinig aanwezig, de thema's zijn niet op elkaar afgestemd. Doordat er telkens met een nieuw thema wordt gestart, is de herhaling van nieuwe begrippen bijna niet aanwezig.

Om wel aan de kenmerken van een goed curriculum te voldoen, is voor het product een spiraalvormig curriculum uitgewerkt. In het curriculum wordt een thema uitgewerkt voor leerlingen van het eerste tot het vierde leerjaar. Als thema is er gekozen voor "ontdekkingsreizen". De kennis die de leerlingen leren, is steeds opvolgend op het vorige jaar. Zo zal de leerstof van het tweede leerjaar verder bouwen op het eerste leerjaar.

Het uittesten van het product is hierbij niet mogelijk. Hiervoor zou minstens vier jaar voor nodig zijn. Daarom is ervoor gekozen om het product te baseren op een voorbeeld uit Nederland (Nationaal curriculum). Om een kritisch beeld te krijgen op het product werden verschillende mails gestuurd naar leerkrachten lager onderwijs. Daarop werden er geen positieve antwoorden op gegeven. Idealiter zou het thema verder uitgewerkt kunnen worden door BASO-studenten wetenschappen als bachelorproef.

Inhoudsopgave:

Algemene doelen voor het eerste leerjaar:	45
<i>Algemene kennisdoelen:</i>	45
<i>Algemene toepassingsdoelen:</i>	45
Algemene kenniskaart voor het eerste leerjaar:.....	46
Week 1: Wat zijn ontdekkingen?	47
<i>Kennisdoelen:</i>	47
<i>Toepassingsdoelen:</i>	47
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:</i>	47
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerling:</i>	48
<i>Basisdoelen:</i>	48
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	49
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	49
<i>Bijlage:</i>	49
Week 2: Wie was Columbus?	50
<i>Kennisdoelen:</i>	50
<i>Toepassingsdoelen:</i>	50
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:</i>	50
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerling:</i>	51
<i>Basisdoelen:</i>	51
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	52
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	53
<i>Werkblad als korte samenvatting:</i>	53
Week 3: Welke producten werden verhandeld?	53
<i>Kennisdoelen:</i>	54
<i>Toepassingsdoelen:</i>	54
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:</i>	54
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerling:</i>	55
<i>Basisdoelen:</i>	55
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.
Week 4: Wie waren de indianen?	59
<i>Kennisdoelen:</i>	59
<i>Toepassingsdoelen:</i>	59
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:</i>	59

<i>Kenniskaart week 4 voor de leerling:</i>	59
<i>Basisdoelen:</i>	59
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	61
Week 5: Hoe verander ik door de jaren?	61
<i>Kennisdoelen:</i>	61
<i>Toepassingsdoelen:</i>	61
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:</i>	61
<i>Kenniskaart voor de leerling:</i>	62
<i>Basisdoelen:</i>	62
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	63
Week 6: Wanneer is iets lang geleden?	63
<i>Kennisdoelen:</i>	63
<i>Toepassingsdoelen:</i>	63
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:</i>	63
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerling:</i>	64
<i>Basisdoelen:</i>	64
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	64
Algemene doelen voor het tweede leerjaar:	65
<i>Algemene kennisdoelen:</i>	65
<i>Algemene toepassingsdoelen:</i>	65
Algemene kenniskaart:	65
Week 1: Hoe gingen mensen op ontdekking via het water?	66
<i>Kennisdoelen:</i>	66
<i>Toepassingsdoelen:</i>	66
<i>Kenniskaart week 1 voor leerkracht:</i>	66
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerling:</i>	67
<i>Basisdoelen:</i>	67
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	68
Week 2: Waar ging Vasco da Gama naartoe?	69
<i>Kennisdoelen:</i>	69
<i>Toepassingsdoelen:</i>	69
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:</i>	69
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerling:</i>	70
<i>Basisdoelen:</i>	70
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	71
Week 3: Waarom was goud en zilver zo geliefd?	71
<i>Kennisdoelen:</i>	71

<i>Toepassingsdoelen:</i>	72
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:</i>	72
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerling:</i>	72
<i>Basisdoelen:</i>	72
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	74
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	75
Week 4: Was Christoffel Columbus effectief in Indië?	75
<i>Kennisdoelen:</i>	75
<i>Toepassingsdoelen:</i>	75
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:</i>	75
<i>Kenniskaart week 4 voor leerling:</i>	76
<i>Basisdoelen:</i>	76
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	77
<i>Mogelijkheid van bronnengebruik tijdens deze week:</i>	77
Week 5: Hoe gaan planten zich aanpassen aan hun omgeving?.....	79
<i>Kennisdoelen:</i>	79
<i>Toepassingsdoelen:</i>	79
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:</i>	79
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerling:</i>	80
<i>Basisdoelen:</i>	80
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	81
Week 6: Wat is de vroegmoderne tijd?	81
<i>Kennisdoelen:</i>	81
<i>Toepassingsdoelen:</i>	81
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:</i>	82
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerling:</i>	82
<i>Basisdoelen:</i>	82
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	83
Week 7: Wat is een koninkrijk?.....	83
<i>Kennisdoelen:</i>	83
<i>Toepassingsdoelen:</i>	84
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:</i>	84
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerlingen:</i>	84
<i>Basisdoelen:</i>	84
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	86

Algemene doelen voor het eerste leerjaar:

Jaar:

Eerste leerjaar

Leeftijd:

6 tot 7 jaar_

Algemene kennisdoelen:

- De leerlingen weten waar **Spanje** en **Amerika** liggen.
- De leerlingen weten wat het verschil is tussen **zee** en **land**.
- De leerlingen weten dat **producten verhandeld** werden.
- De leerlingen weten wat de term "**Indiaan**" betekent.
- De leerlingen weten dat een **persoon verandert** doorheen de jaren.
- De leerlingen weten wat een **levenslijn** is.

Algemene toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldkaart Amerika en Spanje aanduiden.
- De leerlingen kunnen met behulp van gegeven materialen het verschil aanduiden tussen land en zee.
- De leerlingen kunnen producten verdelen in export- en importproducten.
- De leerlingen kunnen zich inleven in het leven van een Indiaan.
- De leerlingen kunnen verschillende levensjaren van mensen herkennen.
- De leerlingen kunnen een tijdlijn herkennen.

Algemene kenniskaart voor het eerste leerjaar:

- De leerlingen weten wat **Spanje** en **Amerika** is.

Spanje Amerika	In Zuid-Europa ligt het land Spanje . Amerika is één van de zes werelddelen.
---------------------------------	---

- De leerlingen weten wat het verschil is tussen **zee** en **land**.

Zee	De zee is een grote hoeveelheid water, dat bestaat uit zout water. Zeeën worden telkens omgeven door continenten of eilanden.
Land	Een land is een gebied met een eigen volk en bestuur.

- De leerlingen weten dat **producten verhandeld** werden.

Producten	Producten zijn objecten die verhandeld werden zoals voedsel en dieren. Enkele voorbeelden hierbij zijn tomaten, koffie en dieren.
------------------	--

- De leerlingen weten wat de term "**indiaan**" betekent.

Indiaan	Een indiaan is een term die gegeven werd aan inheemse volkeren in Noord- en Zuid-Amerika.
----------------	--

- De leerlingen weten dat een **persoon verandert** doorheen de jaren.

Persoon verandert	Een individu is een persoon die de capaciteit heeft om te denken voelen, redeneren en communiceren.
--------------------------	--

- De leerlingen wat een **tijdslijn** is.

Tijdslijn	Op een tijdslijn wordt een visuele representatie gedaan van verschillende gebeurtenissen in chronologische volgorde.
------------------	---

Week 1: Wat zijn ontdekkingen?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat mensen op **ontdekking** gingen.
- De leerlingen weten **waarom** mensen op **ontdekking** gingen.
- De leerlingen weten dat mensen op ontdekking gingen via **zee en/of land**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen vanuit verschillende teksten een sprookje herkennen.
- De leerlingen kunnen twee eigenschappen van een sprookje geven.
- De leerlingen kunnen aangeven wat hij/zij proeft, ruikt en voelt.
- De leerlingen kunnen zich verplaatsen in het standpunt van een ander.
- De leerlingen kunnen de verschillende landschappen waarnemen.

Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat mensen op **ontdekking** gingen.

Ontdekking	Wanneer iemand op ontdekking gaat, verwijst dit naar het vinden of leren over op dat moment nog onbekende plaatsen, ideeën of feiten.
-------------------	---

- De leerlingen weten **waarom** mensen op **ontdekking** gingen.

Waarom op Ontdekking	Er waren verschillende redenen waarom ontdekkingsreizen plaatsvonden. De hoofdreden was het vinden van nieuwe handelsroutes en bronnen van rijkdom. Verschillende ontdekkingsreizen werden daarom gefinancierd door koninkrijken, die hoopten zo hun invloedssfeer te vergroten.
-----------------------------	--

- De leerlingen weten dat mensen op ontdekking gingen via **zee en/of land**.

Zee en land	De ontdekkingsreizen konden plaatsvinden via zee en land. Via land gingen mensen te voet en met een paard/kar. Voorbeeld hierbij is via de zijderoute. Via de zee gingen ze op ontdekking met schepen.
--------------------	--

Kenniskaart week 1 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Ontdekking 	Op ontdekking gaan is het vinden van iets nieuw.
Nieuw 	Iets dat nog niet lang bestaat
Avontuur 	Een onverwachte, spannende gebeurtenis.
Zee 	Een zee is een groot oppervlak water.
Water 	Vloeistof die geen smaak, geur of kleur heeft.
Blauw 	De kleur die bijna altijd aan water wordt gegeven.
Golven 	Een golf is het op en neer gaan van water.
Land	Het grondgebied voor mensen en dieren.

	
Wegen 	Via een weg is het makkelijker voor mensen om zich te verplaatsen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Onbekend	iets wat je niet kent of weet.
Stenen	Een weg is gemaakt uit stenen.
Zand	Zand bestaat uit korrels. Het is moeilijker om over zand te wandelen dan over stenen.

Mogelijk weekverloop:

- De leerkracht legt uit dat ze een sprookje gaat voorlezen.
- De leerkracht overloopt de kenmerken van een sprookje.
- De leerkracht leest het verhaal van Hans en Grietje voor.
 - ⇒ Conclusie: ze gaan opzoek naar snoepjes
 - Ze gaan op “ontdekking”
- De term ontdekking wordt duidelijk in de klas gemaakt doordat de leerlingen ook mogen gaan ontdekken.
- De leerkracht laat de leerlingen nieuwe producten ontdekken.

In elke hoek ligt iets om te eten.

Hoek 1: Bananenbrood

Hoek 2: Havermoutreep

Hoek 3: Perziken

Hoek 4: Wraps met zalm

Hoek 5: Nacho met kaassaus

Hoek 6: Rijstwafel

- De leerlingen vullen daarna de extra bijlage in.
- De leerkracht legt uit dat mensen op ontdekking gingen via zee en/of land.
- De leerlingen voelen en zien wat het verschil is tussen zee en land.

Bijlage:

Ik ben in hoek 1 – hoek 2 – hoek 3 – hoek 3 – hoek 4 – hoek 5 – hoek 6.

Ik vond het gerecht:

Einde week 1: Wat zijn ontdekkingen?

Week 2: Wie was Columbus?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **Amerika** is.
- De leerlingen weten wat **Spanje** is.
- De leerlingen weten wie **Columbus** is.
- De leerlingen weten dat Columbus dacht hij in **India** was.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen uitleggen waarom ze zelf graag op ontdekking gaan.
- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldkaart Spanje aanduiden.
- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldkaart Amerika aanduiden.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wie Columbus was.
- De leerlingen kunnen de toenmalige vlag van het Spaanse koninkrijk herkennen.
- De leerlingen kunnen met behulp van een stappenplan zelf een boot maken.
- De leerlingen kunnen zelf een vlag tekenen.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom Columbus dacht dat hij in India was aangekomen.

Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat **Spanje** is.

Spanje	In de vroegmoderne tijd ontstond bij verschillende Europese vorsten het idee om “nieuwe landen” te ontdekken. Het koninkrijk Spanje wou een “nieuw land” ontdekken. Zij gaven de opdracht hiervoor aan Columbus. Hij werd financieel gesteund door Spanje in ruil hiervoor moest Columbus de toenmalige Spaanse vlag aan zijn boot hangen. Spanje is een land in Zuidwest- Europa.
---------------	--

- De leerlingen weten wat **Amerika** is.

Amerika	Uiteraard bestond het continent Amerika voor de vroegmoderne tijd. De Europese vorsten hadden hier echter nog geen idee van. In 1492 werd Amerika “ontdekt” door de Europeanen. Amerika is één van de
----------------	---

	continenten hierop aarde. Amerika bestaat uit verschillende landen waaronder: Colombia, Mexico, Canada enz....
--	--

- De leerlingen weten wie **Columbus** is.

Columbus	Christoffel Columbus is één van de belangrijkste ontdekkingsreizigers. Hij was ervan overtuigd dat hij een nieuw land kon ontdekken namelijk Indië via een westwaartse zeeroute. Columbus maakte verschillende reizen. Tijdens zijn eerste reis vertrok hij met drie schepen namelijk: Santa Maria, Nina en de Pinta. Na deze reis belandde hij in de Bahama's (Amerika) en niet in Azië. Columbus maakte in totaal vier reizen naar Amerika.
-----------------	---

- De leerlingen weten dat Columbus dacht hij in **Indië** was.

Indië	Columbus was ervan overtuigd dat hij via een westwaartse route Indië kon bereiken. Tijdens de periode van Columbus werd er veel naar Indië gereisd maar via Afrika. Dit was een zeer lange route en Columbus was ervan overtuigd dat hij een kortere route kon vinden. Hij vertrok met zijn schepen richting westwaartse route. Hij was alleen niet op de hoogte van het continent Amerika. Columbus heeft nooit geweten dat hij in Amerika was en niet Indië.
--------------	--

Kenniskaart week 2 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Amerika 	Het werelddeel waar Columbus arriveerde.
Columbus 	Columbus is één van de belangrijkste ontdekkingsreizigers.
Man 	Columbus was een man.

Ontdekking 	Het vinden van iets nieuw.
Vlag 	Een vlag staat symbool voor een bepaald land. Columbus hing aan zijn boten de vlag van het toenmalige Koninkrijk Spanje.
Zeilboot 	Een zeilboot is een boot die wordt voortbewogen door zeilen. Columbus vertrok met drie zeilboten.
Wind 	Een zeilboot kan zich voortbewegen door wind.
Hout 	Zeilboten werden gemaakt van het materiaal hout.
Water 	Vloeistof die geen smaak, geur of kleur heeft.
Zee 	Een groot oppervlaktewater.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Koninkrijk Spanje	Het land dat de opdracht aan Columbus gaf.
Indië	Columbus was ervan overtuigd dat hij het land Indië kon bereiken.
Scheepsmast	Een scheepsmast is een grote paal die

	verticaal op een boot staat en bedoeld is om zeilen op te hangen.
Zeil	Een zeil is een doek op een boot dat de kracht van de wind zal opvangen.

Mogelijk weekverloop:

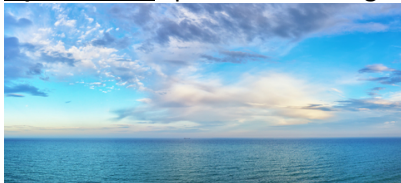
- De leerkracht vraagt klassikaal wat de leerlingen vonden van het proeven van de gerechten.
- De leerkracht legt uit dat vroeger mensen ook op ontdekking gingen.
- De leerkracht toont een afbeelding van Columbus en legt hierbij ook dat hij op ontdekking ging.
- De leerkracht maakt gebruik van een wereldkaart en duidt aan dat vanuit Spanje Columbus naar India wou.
- De focus ligt nu op Spanje => de toenmalige Spaanse vlag.
- De leerkracht legt uit dat Columbus met een boot vertrok.
- De leerlingen maken zelf een boot en zien de boot varen op het water naar verschillende richtingen.
- Hieruit wordt uitgelegd dat Columbus in Amerika aankwam en niet India.

Werkblad als korte samenvatting:

Opdracht 1: Duid de afbeelding van Columbus aan.

Opdracht 2: Op welke manier ging Columbus op ontdekking?

Opdracht 3: Hoe ging Columbus op ontdekking?

Einde week 2: Wie was Columbus?

Week 3: Welke producten werden verhandeld?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat door **ontdekkingsreizen** meer producten verhandeld werden.
- De leerlingen weten dat **verschillende producten verhandeld** werden tussen Europa en Amerika.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen met verschillende voorbeelden uitleggen waarom mensen producten ruilden.
- De leerlingen kunnen verschillende oorspronkelijke Amerikaanse producten benoemen en herkennen.
- De leerlingen kunnen verschillende oorspronkelijke Europese producten benoemen en herkennen.
- De leerlingen kunnen uitleggen hoe de oorspronkelijke Amerikaanse producten een invloed hadden op het dagelijks leven in Europa.
- De leerlingen kunnen met behulp van een recept een gerecht maken.

Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat **ontdekkingsreizen** meer producten verhandelden.

Ontdekkingsreizen	Tijdens ontdekkingsreizen gingen mensen op zoek naar op dat moment nog onbekende landen en mensen. Het gevolg hiervan is dat op dat moment nog onbekende producten verhandeld werden. Mensen werden nieuwsgierig door de producten en brachten ze meer naar huis. Voorbeeld hierbij is tomaten. Tomaten waren eeuwenlang een onbekend product in Europa. Uiteindelijk komen tomaten ook in Europa terecht. Vandaag zijn ze niet meer weg te denken in de Europese keuken.
--------------------------	---

- De leerlingen weten dat verschillende **producten** verhandeld werden tussen Europa en Amerika.

Producten	Nadat Amerika werd “ontdekt” werden er verschillende producten uitgewisseld tussen Amerika en Europa. Zo zagen de Europeanen voor het eerst tomaten, aardappelen, chocolade en vanille. Amerikanen zagen voor het eerst paarden, koffie en suikerriet.
------------------	--

- De leerlingen weten wat **export- en importproducten** zijn van het toenmalige Amerika.

Export- en importproducten	Vanuit het toenmalige Amerika werden verschillende producten naar het Koninkrijk Spanje gebracht, dit zijn exportproducten. Exportproducten zijn producten die je vanuit je eigen land naar een land transporteert. Enkele voorbeelden hierbij zijn: tomaten en aardappelen. Voor het eerst werden ook producten uit het toenmalige Koninkrijk
-----------------------------------	--

	Spanje naar Amerika gebracht. Enkele voorbeelden hierbij zijn: paarden en koffie. Dit zijn importproducten. Importproducten zijn producten die vanuit een ander land naar je eigen land transporteert. Voor het eerst kwamen paarden en koffie in Amerika terecht.
--	--

- De leerlingen weten wat **export- en importproducten** zijn het toenmalige koninkrijk Spanje.

Export- en importproducten	Vanuit het toenmalige Koninkrijk Spanje werden verschillende producten naar Amerika gebracht, dit zijn exportproducten. Exportproducten zijn producten die je vanuit je eigen land naar een land transporteert. Enkele voorbeelden hierbij zijn: koffie en suikerriet. Voor het eerst werden ook producten uit het toenmalige Amerika naar het Koninkrijk Spanje gebracht. Enkele voorbeelden hierbij zijn: chocolade en vanille. Dit zijn importproducten. Importproducten zijn producten die vanuit een ander land naar je eigen land transporteert. Voor het eerst kwamen aardappelen en tomaten in Spanje terecht vanuit Amerika.
-----------------------------------	---

Kenniskaart week 3 voor de leerling:

Basisdoelen:

Begrip: Producten 	Betekenis: Een product is alles wat kan worden aangeboden op een markt.
Handel 	Het uitwisselen van producten met elkaar. Dankzij Columbus werd er veel handel gedreven.
Tomaat 	Een tomaat is een vrucht, die oorspronkelijk uit Amerika komt.
Tomatenplant 	Een tomaat is afkomstig van een plant, waarbij de tomaat de vrucht van de plant is.
Rood 	Een tomaat heeft de kleur rood.
Vanille 	Vanille is een smaakstof dat oorspronkelijk uit Amerika komt.
Smaakstof 	Vanille is een smaakstof, het is een stof die een sterke smaak afgeeft. Vanille geeft een zoet aroma af.
Aardappel 	De aardappel is oorspronkelijk afkomstig uit Amerika.
Schil	De schil is de buitenste laag van een vrucht.

	Het beschermt de vrucht.
Dier 	Dieren zijn levende wezens, samen vormen ze het dierenrijk.
Paard 	Een voorbeeld van een dier is een paard. Paarden zijn enorm nuttige dieren en werden vanuit Europa naar Amerika gebracht.
Koffie 	Koffie is (meestal) een warme drank, die bereid wordt op basis van water en koffiebonen.
Koffiebonen 	Van de koffiebonen wordt koffie gemaakt doordat de bonen worden gedroogd en gemalen.
Koffieplant 	Koffiebonen zijn afkomstig van de koffieplant.
Suiker 	Suiker is een voedingsmiddel, dat bestaat uit koolhydraten en die zijn nodig voor de energietoevoer naar het lichaam. Suikers zijn voornamelijk geliefd door hun zoete smaak.

Einde week 3: Welke producten werden verhandeld?

Week 4: Wie waren de indianen?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wie er met de term **“Indiaan”** bedoeld wordt.
- De leerlingen weten waarom Indianen een voorbeeld zijn van een **volk**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen volgende kenmerken: gevlochten lang haar, veren, hoofdtooi en donkere huidskleur geven aan een indiaan.
- De leerlingen kunnen creatief weergeven hoe een Indiaan wordt afgebeeld.
- De leerlingen kunnen personen van verschillende volken onderscheiden van elkaar.
- De leerlingen kunnen een voorbeeld geven van een volk.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wat een volk is.

Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wie er met de term **“Indiaan”** bedoeld wordt.

Indiaan	Een indiaan is een term die gebruikt wordt om de inheemse volkeren in Amerika te beschrijven. Indianen worden afgebeeld met de typische kenmerken als gevlochten lang haar, veren, hoofdtooi en een donkere huidskleur.
----------------	---

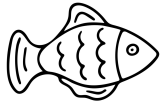
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom Indianen een voorbeeld van een **volk** is.

Volk	Een volk is een groep mensen die samenwoont en met dezelfde cultuur. Over heel de wereld zijn er verschillende volkeren met hun eigen kenmerken zoals eigen voedsel en klederdracht. De Indianen zijn een voorbeeld van een volk.
-------------	---

Kenniskaart week 4 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Indiaan 	De naam werd door Columbus gegeven aan de toenmalige inheemse Amerikaanse bevolking.
Volk 	Een groep mensen met dezelfde cultuur. Zo waren de Indianen ook een volk.
Vissen	Vissen zijn dieren in het water leven.

Vacht

De vacht is de behaarde huid van bizon.

Bizons

De bizon is een zoogdier. De bizon is enorm groot en heeft een hoge schouder.

Veren

Typerend voor Indianen is dat ze vaak worden afgebeeld met veren. Veren werden beschouwd als een teken van erkenning.

Lang haar

Typerend voor indianen is dat ze vaak worden afgebeeld met zeer lang en zwart haar.

Hoofdtooi

Typerend voor indianen is dat ze vaak worden afgebeeld met een hoofdtooi. De hoofdtooi stond vol met veren, hoe meer veren, hoe mooier de hoofdtooi.

Donkere huidskleur

Typerend voor indianen is dat ze vaak worden afgebeeld met een donkere huidskleur.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Cultuur	Een volk heeft zijn eigen patronen en gedragingen dat kenmerkend is voor die groep mensen, dit wordt beschreven als een cultuur. De toenmalige Amerikaanse bevolking hadden hun eigen cultuur.
Visserij	Visserij is uit het water halen van vissen door de mens.
Eigen klederdracht	De toenmalige Amerikaanse bevolking had hun eigen klederdracht. Ze droegen vaak vacht van bizon.
Eigen voedsel	De toenmalige Amerikaanse bevolking had hun eigen soort voedsel. Ze leefden voornamelijk van landbouw en visserij.
Landbouw	Landbouw zijn menselijke activiteiten waarbij de bodem wordt gebruikt voor de productie van planten en dieren.

Week 4: Wie waren de indianen?

Week 5: Hoe verander ik door de jaren?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat mensen **veranderen** door de jaren heen.
- De leerlingen weten dat mensen **verschillende stadia** doorlopen tijdens hun ontwikkeling.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen met behulp van portretten van Columbus verschillende levensfasen herkennen.
- De leerlingen kunnen met behulp van eigen foto's uitleggen hoe mensen veranderen door de verschillende jaren.
- De leerlingen kunnen een tekening maken van hoe ze denken dat ze in de toekomst eruit zullen zien.
- De leerlingen kunnen vaststellen hoe ze van elkaar verschillen.
- De leerlingen kunnen hun eigen stadia in het leven chronologisch plaatsen.

Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat mensen **veranderen** door de jaren heen.

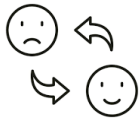
Veranderen	Mensen veranderen door de jaren heen. Ze ontwikkelen en groeien, waardoor ze zowel innerlijk als uiterlijk veranderen. Dit is ook te zien bij Christoffel Columbus, de manier hoe hij wordt afgebeeld voor- en na de ontdekkingsreizen is helemaal anders.
-------------------	--

- De leerlingen weten dat mensen **verschillende stadia** doorlopen tijdens hun ontwikkeling.

Verschillende stadia	Levende organismen ontwikkelen en groeien doorheen de tijd. Ze doorlopen verschillende stadia tijdens hun ontwikkeling. Zoals geboorte – peuter – kleuter- schoolkind-volwassene en bejaarde.
-----------------------------	---

Kenniskaart voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u> Veranderen 	<u>Betekenis:</u> Mensen veranderen, dit wil zeggen dat ze er zowel innerlijk als uiterlijk anders gaan uitzien.
Jaren 	Gedurende verschillende jaren veranderen mensen.
Geboorte 	Tijdens de geboorte ontstaat er een nieuw leven. Hiermee komt er een einde aan de zwangerschap.
Peuter 	Een peuter ben je van je 1 tot 4 jaar.
Kleuter 	Een kleuter ben je van je 4 tot 6 jaar.
Schoolkind 	Een schoolkind ben je van je 6 tot 18 jaar.

Volwassene 	Vanaf je 18 jaar ben je volwassen.
Bejaarde 	Vanaf je 65 jaar ben je bejaard.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Chronologie	Het rangschikken van gebeurtenissen, van oud naar nieuw.

Einde 5: Hoe verander ik door de jaren

Week 6: Wanneer is iets lang geleden?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat **de levenslijn van Christoffel Columbus** lang geleden is.
- De leerlingen weten dat **een levenslijn** een chronologische volgorde heeft.
- De leerlingen weten dat een **tijdlijn begint links en eindigt rechts**.
- De leerlingen weten wanneer ze de **termen**: heel lang geleden, lang geleden, nu en toekomst kunnen aanduiden op de tijdlijn.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen hun eigen tijdlijn opstellen van geboorte tot nu met behulp van eigen foto's.
- De leerlingen kunnen op de tijdlijn aanduiden wanneer hun leven start en wat er in de toekomst zal gebeuren.
- De leerlingen kunnen vanuit hun eigen leefwereld voorbeelden geven wanneer iets heel lang geleden, lang geleden, nu en in de toekomst is.
- De leerlingen kunnen de voorbeelden van hun eigen leefwereld correct aanduiden op de tijdlijn.
- De leerlingen kunnen op een tijdlijn de levensjaren van Christoffel Columbus correct aanduiden.

Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat **de levenslijn van Christoffel Columbus** lang geleden is.

De levenslijn van Christoffel Columbus	Christoffel Columbus leefde van 1451 tot 1502. Hij leefde tijdens het einde van de middeleeuwen en het begin van de vroegmoderne tijd. Gezien de tijdlijn is het leven van Christoffel Columbus lang geleden.
---	---

- De leerlingen weten dat een levenslijn een **chronologische** volgorde heeft.

Chronologisch	Een levenslijn heeft telkens een chronologische volgorde dat wilt zeggen dat gebeurtenissen die het langst geleden waren, helemaal links staan. De gebeurtenissen die het minst lang geleden waren staan meer naar rechts.
----------------------	--

- De leerlingen weten dat een **tijdlijn** begint links en eindigt rechts.

Tijdlijn	Een tijdlijn is een grafische weergave van verschillende gebeurtenissen. Het wordt gebruikt om de chronologische volgorde van gebeurtenissen duidelijk te maken. Het vroegste staat helemaal links en het laatste staat helemaal rechts.
-----------------	--

- De leerlingen weten wanneer ze de **termen: heel lang geleden, lang geleden, nu en toekomst** kunnen aanduiden op de tijdlijn.

Termen: heel lang geleden, lang Geleden, nu en toekomst	Op een tijdlijn staan de gebeurtenissen die het lang geleden waren helemaal links, de gebeurtenissen die nu zijn gebeurd worden aangeduid met een kruis. De gebeurtenissen in de toekomst staan helemaal rechts op de tijdlijn.
--	---

Kenniskaart week 6 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Rechts →	Op een levenslijn is alles wat meer rechts wordt getekend het minst lang geleden.
Links ←	Op een levenslijn is alles wat meer links wordt getekend het langst geleden.
Lang geleden	In een levenslijn zijn er verschillende fases, wat het langst geleden wordt links geschreven.
Nu	In een levenslijn zijn er verschillende fases, wat er zich nu afspeelt wordt aangeduid met een pijl.
Toekomst	In een levenslijn zijn er verschillende fases, wat er zich in de toekomst afspeelt wordt helemaal rechts afgespeeld.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Levenslijn	Met een levenslijn wordt iemand zijn leven

	helemaal uitgetekend.
Heel lang geleden	In een levenslijn zijn er verschillende fases, wat het langst geleden wordt helemaal links geschreven.

Week 6: Wanneer is iets lang geleden?

Algemene doelen voor het tweede leerjaar:

Jaar:

Tweede leerjaar

Leeftijd:

7 tot 8 jaar

Algemene kennisdoelen:

- De leerlingen kennen de begrippen **Portugal** en **Azië**.
- De leerlingen weten wat een **boot** is.
- De leerlingen weten wat **geïmporteerde producten** zijn.
- De leerlingen weten wat **India** en **Indië** is.
- De leerlingen weten wat **planten** zijn.
- De leerlingen weten wat een **tijdlijn** is.
- De leerlingen weten wat **België** is.

Algemene toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldkaart de route van Vasco Da Gama tekenen.
- De leerlingen kunnen zich oriënteren met een kompas.
- De leerlingen ruilen verschillende producten met elkaar.
- De leerlingen kunnen het verschil uitleggen tussen India en Indië.
- De leerlingen spelen toneel voor een publiek.
- De leerlingen kunnen België en de buurlanden correct aanduiden op een Europese kaart.

Algemene kenniskaart:

- De leerlingen kennen de begrippen Portugal en **Azië**.

Portugal	Portugal is een land gelegen in Zuidwest-Europa, met als hoofdstad Lissabon.
Azië	Het grootste continent is Azië . Het is ook het continent met de grootste bevolking namelijk zo'n 4,6 miljard mensen. 60% van de totale wereldbevolking.

- De leerlingen weten wat **geïmporteerde producten** zijn.

Geïmporteerde producten	Goederen die worden ingevoerd in een land vanuit een ander land of regio worden geïmporteerde producten genoemd. De producten worden meestal ingevoerd omdat ze lokaal niet gemaakt kunnen worden.
--------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **India** en **Indië** is.

India	In Zuid-Azië ligt het land India . India is het meeste
--------------	--

Indië	bevolkte land ter wereld, 1.4 miljard inwoners. De hoofdstad van India is New Delhi. In 1492 dacht Columbus dacht hij Indië was, terwijl hij in Amerika was aangekomen. Hij gaf de benaming Indië aan de Amerikaanse eilanden.
--------------	--

- De leerlingen weten wat een **plant** is.

Plant	Een plant is een levend organisme. Planten hebben een wortels, stengel en bladeren. Ze produceren hun eigen voedsel door middel van fotosynthese. Planten zijn essentieel om zuurstof te produceren. Planten komen voor in verschillende groottes en kleuren.
--------------	--

- De leerlingen weten wat een **tijdslijn** is.

Tijdslijn	Een tijdslijn is een visuele weergave van verschillende gebeurtenissen die chronologisch worden voorgesteld.
------------------	---

- De leerlingen weten wat **België** is.

België	België is een land in West-Europa met als buurlanden: Nederland, Duitsland, Luxemburg en Frankrijk. De hoofdstad van België is Brussel. In totaal zijn er drie officiële talen: Frans, Nederlands en Duits. Typische Belgische gerechten zijn chocolade en frietjes.
---------------	--

Week 1: Hoe gingen mensen op ontdekking via het water?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat mensen op ontdekking gingen via de **oceanen**.
- De leerlingen weten dat tijdens ontdekkingsreizen zeilboten werden gebruikt en dat ze hierbij afhankelijk zijn van de **windkracht**.
- De leerlingen weten dat mensen een **kompas** nodig hebben om juist te kunnen varen.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen op een wereldkaart verschillende oceanen aanduiden.
- De leerlingen zien dat een zeilboot vaart afhankelijk van waar de wind afkomstig is.
- De leerlingen kunnen zelf de stuurrichting van een boot beïnvloeden met behulp van de wind.
- De leerlingen kunnen op een correcte manier zich oriënteren met een kompas.
- De leerlingen kunnen de windkracht berekenen met de schaal van Beaufort.

Kenniskaart week 1 voor leerkracht:

- De leerlingen weten dat mensen op ontdekking gingen via de **oceanen**.

Oceaan	Via de oceanen ging ontdekkingsreizigers op tocht, dit wordt ook een maritieme zoektocht genoemd. Tijdens de ontdekkingsreizen werden
---------------	---

	zeilboten gebruikt.
--	---------------------

- De leerlingen weten dat tijdens ontdekkingsreizen zeilboten werden gebruikt en dat ze hierbij afhankelijk zijn van de **windkracht**.

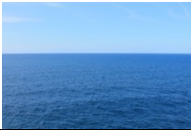
Windkracht	Afhankelijk van de kracht van de wind, windkracht genoemd is het mogelijk voor zeilboten om zich te verplaatsen. De zeilen vangen de wind op. Windkracht wordt ook uitgedrukt met de schaal van beaufort. De schaal gaat van 0 tot 12, hoe hoger het getal hoe sterker de windkracht.
-------------------	---

- De leerlingen weten dat mensen een **kompas** nodig hebben om juist te kunnen varen.

Kompas	Een kompas is een instrument dat gebruikt wordt om de richting ten opzichte van het magnetische noorden aan te geven. Je bepaalt er je positie mee. Een kompas bestaat uit een magnetische naald die vrij kan draaien. De naald wijst altijd naar het magnetische noorden.
---------------	--

Kenniskaart week 1 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Oceanen 	Het grootste deel van de aardbol bestaat uit water, dit zijn de oceanen.
Windkracht 	De snelheid van de wind.
Mast 	Een scheepsmast of mast, is een grote paal die verticaal staat op een boot.
Roer 	Stuur van de zeilboot.
Kapitein	Dit is de gezagvoerder van een boot en daarmee de eindverantwoordelijke.

		
Kompas 	Een kompas is een instrument dat wordt gebruikt om de richting aan te duiden.	
Windrichting 	In totaal zijn er vier windrichtingen namelijk noord, west, zuid en oost	
Noord 	Noord is één van de windrichtingen op een kompas. Noord is tegenovergesteld van zuid.	
Zuid 	Zuiden is één van de windrichtingen. In het uiterste zuiden ligt de Zuidpool.	
West 	West is één van de windrichtingen. Op een kompas met noord naar boven, ligt west links.	
Oost 	Oost is één van de windrichtingen. Oost staat tegenover West. Oost is gedefinieerd als daar waar de zon lijkt op te komen.	

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Schaal van beaufort	Met de schaal van beaufort wordt de

	snelheid van wind aangeduid. De schaal gaat van 0 tot 12.
Navigeren	Is het plannen en volgen van een route van de huidige positie naar de uiteindelijke bestemming.

Einde week 1: Hoe gingen mensen op ontdekking via het water?

Week 2: Waar ging Vasco da Gama naartoe?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten waar **Azië en Portugal** ligt.
- De leerlingen weten wie **koning Manuel I** is.
- De leerlingen weten wie **Vasco da Gama** is.
- De leerlingen weten waarom **Vasco Da Gama naar Azië** vertrok.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen m.b.v. een wereldkaart Azië en Portugal aanduiden.
- De leerlingen halen uit een gegeven brief de belangrijkste informatie.
- De leerlingen kunnen een voorspelling maken van een gegeven verhaal.
- De leerlingen kunnen de routes van Vasco Da Gama aanduiden op een wereldkaart.
- De leerlingen herkennen Vasco Da Gama op een afbeelding en onderscheiden deze van een afbeelding van Christoffel Columbus.
- De leerlingen kunnen minstens één reden geven waarom Vasco Da Gama op ontdekking ging naar Azië.

Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten waar **Azië en Portugal** ligt.

Azië en Indië.	Vanuit Portugal vertrok Vasco Da Gama naar Indië.
-----------------------	---

- De leerlingen weten wie **koning Manuel I** is.

Koning Manueel I	De Portugese koning, koning Manuel regeerde van 1495 tot 1521. De koning sponsorde verschillende ontdekkingsreizen, waaronder die van Vasco Da Gama.
-------------------------	--

- De leerlingen weten wie **Vasco da Gama** is.

Azië en Portugal	De Portugese ontdekkingsreiziger Vasco Da Gama leefde in de 15 ^e en 16 ^e eeuw. Hij staat vooral bekend om zijn reis naar India, die cruciaal was voor de Europese ontdekkingsreizen en de zeeroute naar Azië.
-------------------------	---

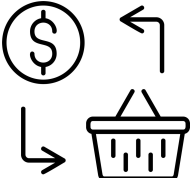
- De leerlingen **weten waarom** Vasco Da Gama naar Azië vertrok.

Waarom Vertrokken	In opdracht van koning Manuel vertrok Vasco Da Gama naar Indië. De voornaamste redenen waren: handel in specerijen, het zoeken naar rijkdom en een eerbetoon aan koning Manuel.
--------------------------	---

Kenniskaart week 2 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Indië 	Indië is een land in Azië. Het was Vasco da Gama die in 1499, erin slaagde om Indië te bereiken na een lange reis.
Portugal 	Portugal is een land in Zuidwest - Europa. In het Oosten grenst het aan Spanje.
Koning 	De koning is het staatshoofd van een land.
Ontdekkingsreis 	Een ontdekkingsreis is een reis naar een niet of weinig bekend gebied.
Vasco da Gama	Vasco da Gama was een <i>Portugese ontdekkingsreiziger en de leider van de eerste expeditie van Portugal naar Indië.</i>

		
Sponsoring 		Bij een sponsoring gaat iemand een zaak of opdracht financieel steunen.
Handel 		De aankoop en verkoop van goederen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Koning Manuel I	Hij was koning van Portugal van 1495 tot 1521.
Specerijen	Een specerij is een natuurlijke stof die veel smaak geeft aan voedsel.

Mogelijk weekverloop:

- De leerkracht toont een brief, waarin Vasco da Gama sponsoring voor zijn ontdekkingsreis, vraagt aan koning Manueel I.
- Laat de leerlingen uitzoeken waarom wel/ waarom niet. Welke voordelen/ nadelen zijn er verbonden aan die investering, voor koning Manuel I.
- Ruimtelijke voorstelling m.b.v. Wereldbol/ atlas van Portugal/ Azië.
- De leerlingen online informatie laten opzoeken.

Einde week 2: Waar ging Vasco da Gama naartoe

Week 3: Waarom was goud en zilver zo geliefd?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **geïmporteerde producten** zijn.
- De leerlingen weten wat **geëxporteerde producten** zijn.
- De leerlingen weten wat **goud en zilver** zijn.

- De leerlingen weten wat **specerijen** zijn en kunnen voorbeelden geven van specerijen zoals: **peper, kruidnagel, nootmuskaat en kaneel**

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen weten waarom goud en zilver gebruikt werden als ruilmiddel.
- De leerlingen kunnen het verband tussen geld / goud / zilver toelichten.
- De leerlingen kunnen een voorbeeld geven van een specerij in een recept
- De leerlingen kunnen een plant en afgeleid specerij beschrijven.
- De leerlingen kunnen de impact van de geïmporteerde producten voorstellen op de huidige samenleving.

Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat **geïmporteerde producten** zijn.

geïmporteerde producten	• Producten die vanuit een ander land worden ingevoerd en op de lokale markt verkocht worden. • Producten worden vaak ingevoerd omdat er veel vraag naar is en het aanbod klein.
--------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **geëxporteerde producten** zijn.

geëxporteerde producten	• Producten die worden uitgevoerd • Landen exporteren goederen en diensten. Dit maakt deel uit van handel drijven.
--------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **goud en zilver** is.

Goud en zilver	• De twee meest waardevolle edele metalen zijn goud en zilver. • Ze werden jarenlang gebruikt in de vorm van munten, als betaalmiddel.
-----------------------	---

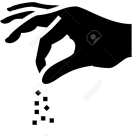
- De leerlingen weten wat **peper, kruidnagel, nootmuskaat en kaneel** is.

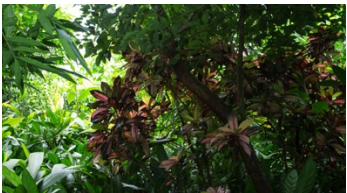
Peper, kruidnagel, nootmuskaat en kaneel	• Peper is een specerij afkomstig van de peperplant. Het is een van de meest gebruikte kruiden ter wereld, vanwege zijn sterke smaak. • Kruidnagel is een specerij afkomstig van de kruidnagelboom. Het wordt vaak gebruikt als smaakmaker in gerechten en dranken. • Nootmuskaat is een specerij afkomstig van de Muskaatboom. Het wordt in geraspte vorm gebruikt, vaak in soep of vleesgerechten. Het heeft een sterke scherpe smaak. • Kaneel is een specerij verkregen uit het geslacht Cinnamomum. Het heeft een zoete, kruidige smaak waardoor het vaak in desserts wordt gebruikt. Het wordt verkocht in poedervorm.
---	---

Kenniskaart week 3 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
-----------------------	--------------------------

Export 	Verkopen van eigen van producten in het buitenland.
Import 	De invoer van goederen vanuit het buitenland naar het eigen land. Edele metalen, voedingswaren en grondstoffen zijn voorbeelden van geïmporteerde producten.
Ruilmiddel 	• Ruilen vertrekt van een wederkerig perspectief. • Er is geen tussenkomst van geld.
Goud 	• Edelmetaal • Het werd al in de Egyptische hiërogliefen aangegeven dat goud als betaalmiddel werd gebruikt.
Zilver 	Zilver, een grijs edelmetaal, was reeds rond 5000 jaar voor Christus bekend, onder meer in Egypte en in het gebied langs de rivier de Eufraat
Smaakstof 	Een smaakstof is een stof die een smaak afgeeft. Dit zijn dus stoffen die een zoete, zoute, bittere, zure of hartige smaak hebben. Smaakstoffen waren ten tijde van Vasco da Gama enorm geliefd en schaars. Ze werden daarom geruild tegen edelmetalen.
Peper 	Een voorbeeld van een specerij is peper.
Peperplant	Peper is afkomstig van de peperplant.

		
Peperkorrels 		Aan de peperplant groeien de peperkorrels.
Kruidnagel 		Kruidnagel is een specerij met een zeer overheersende smaak.
Kruidnagelboom 		Kruidnagel is afkomstig van de kruidnagelboom.
Kaneel 		Een voorbeeld van een specerij is kaneel.
Kaneelboom 		Kaneel is afkomstig van de kaneelboom.
Nootmuskaat 		De nootmuskaat is een specerij.
Nootsmuskaatboom 		Nootmuskaat is afkomstig van de muskaatboom.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Edelmetaal	• Meest bekend zijn goud en zilver • Zijn zeldzame elementen die in de natuur voorkomen. Toepassing: betaalmiddel, sieraden.
Piperine	Het is door de piperine dat de peperkorrels zo'n sterke smaak hebben.
Bloedmenknop	De kruidnagel zijn de gedroogde, nog gesloten bloemenknoppen van de kruidnagelboom.
Binnenbast	Kaneel bestaat uit de binnenbast van een kaneelboom. De bast is een laag in stam of tak van een houtige plant.
Kaneelstokje	De ruwe vorm van de specerij kaneel
Specerijen	Specerijen zijn stoffen die een smaak aan eten geven.

Mogelijk weekverloop:

- Laat sommige leerlingen het goud en zilver ruilen met producten als peper, kruidnagel, nootmuskaat en kaneel.
- => Groepsgeprek: waarom wou je kaneel? Of heb je liever peper?
- Maak het voor de leerlingen visueel duidelijk dat peper, nootmuskaat, kaneel en kruidnagel afkomstig zijn van planten en welke omstandigheden het best zijn om te groeien.
- Laat de leerlingen verschillende gerechten maken.
- Bij de eerste soort gerechten zijn nootmuskaat, peper, kaneel en/of kruidnagel niet aanwezig.
- Bij de tweede soort gerechten zijn nootmuskaat, peper, kaneel en/of kruidnagel wel aanwezig.

Voorbeeld: Speculaas

Einde week 3: Waarom was goud en zilver zo geliefd?

Week 4: Was Christoffel Columbus effectief in Indië?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten welk huidig gebied Columbus met **Indië** bedoelde.
- De leerlingen weten waar het **huidige India** ligt.
- De leerlingen weten wat **Columbus en zijn bemanningsleden** deden toen ze aankwamen in Amerika.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldbol aanduiden waar Columbus dacht dat Indië lag.
- De leerlingen begrijpen met behulp van een wereldbol waarom Columbus koos voor zijn Westelijke vaartroute.
- De leerlingen kunnen met behulp van de windrichtingen uitleggen welke fout Christoffel Columbus maakte.
- De leerlingen kunnen met behulp van een wereldkaart aanduiden waar het huidige India ligt.
- De leerlingen kunnen met behulp van bronnen afleiden wat Columbus en zijn bemanningsleden ontdekten toen ze op Amerika aankwamen.
- De leerlingen kunnen de gegeven vragen beantwoorden met behulp van bronnen.
- De leerlingen kunnen uitleggen hoe het komt dat de Inheemse Amerikanen de naam "Indianen" kregen.

Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten welk gebied Columbus met **Indië** bedoelde.

India	Toen Columbus in 1492 op een eiland in de Caraïbische Zee, dacht hij dat hij in Azië (India) was aangekomen. Later bleek dit over de Bahama's te gaan en noemde hij de plaatselijke bevolking Indiërs.
--------------	--

- De leerlingen weten waar het **huidige India** ligt.

Huidige India	India is een land gelegen in Zuid-Azië, met als hoofdstad New-Delhi. Het is het op één na meest bevolkte land ter wereld met diverse culturen.
----------------------	--

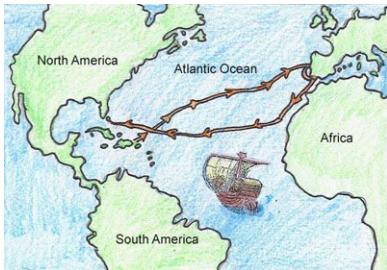
- De leerlingen weten wat **Columbus en zijn bemanningsleden** deden toen ze aankwamen in Amerika.

Columbus en zijn bemanningsleden	Toen Columbus en zijn bemanningsleden aankwamen maakten ze direct verschillende notities van de planten, dieren en mensen die ze tegenkwamen. Ze namen ook meteen het land in beslag in naam van Spanje.
---	--

Kenniskaart week 4 voor leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Indië 	Indië wordt vaak verward met India. Indië is gebied van het huidige India, Pakistan en Bangladesh. Columbus dacht dat hij in Indië was aangekomen.
Columbus 	Columbus was een ontdekkingsreizer.
Bemanningsleden 	Columbus deed zijn reis niet alleen, hij had ook wel wat mensen aan boord dit waren de bemanningsleden.
Gevangen	De meeste bemanningsleden waren gevangenen. Zij hadden niets te verliezen door mee te gaan op reis.

	
Windrichtingen 	Columbus had een fout gemaakt, hij was ervan overtuigd dat hij via het Westen Indië kon bereiken.
Plaatselijke bevolking 	Toen Columbus de plaatselijke bevolking leerde kennen, behandelde hij ze niet goed.
Route via het Westen 	Columbus had een fout gemaakt, hij was ervan overtuigd dat hij via het Westen Indië kon bereiken.
Indianen 	Omdat Columbus dacht dat hij in Indië was, gaf hij aan de plaatselijke bevolking de naam indianen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
India	India is een huidig land in Azië.
Canarische eilanden	Columbus vaarde eerst naar de Canarische eilanden.

Mogelijkheid van bronnengebruik tijdens deze week:

Vraag 1: Omcirkel Columbus op de bron.

Vraag 2: Wat heeft Columbus vast in zijn hand?

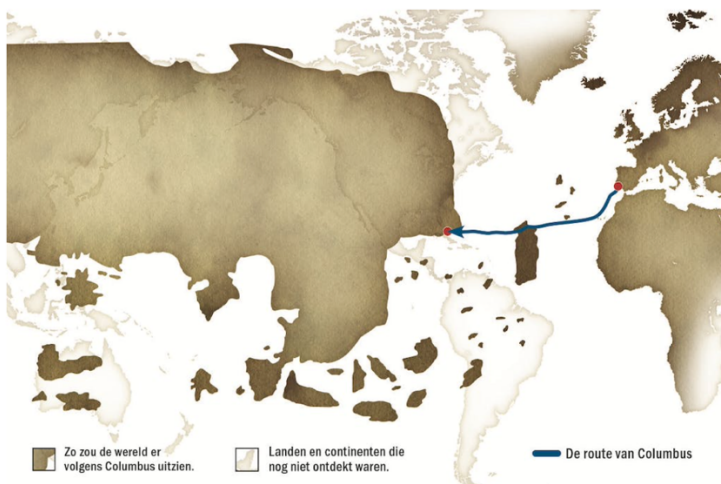
Vraag 3: Wat hebben de bemanningsleden vast?

Vraag 1: Omcirkel de oorspronkelijke Amerikaanse bevolking.

Vraag 2: Omcirkel een bemanningslid van Columbus.

Vraag 3: Wat geven de oorspronkelijke Amerikanen aan Columbus?

Dit is al een iets moeilijkere bron!

Vraag 1: Welk continent was nog niet ontdekt voor Columbus?

Vraag 2: Was Columbus zijn wereldbeeld juist of fout?

Einde week 4: Was Christoffel Columbus effectief in Indië?

Week 5: Hoe gaan planten zich aanpassen aan hun omgeving?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat **Columbus planten** zag die hij nog nooit had gezien.
- De leerlingen weten wat een **plant** is.
- De leerlingen weten dat planten zich **aanpassen aan hun omgeving**.
- De leerlingen weten wat de **onderdelen van een plant** zijn.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen komen door zelf op onderzoek te gaan meer te weten over de natuur.
- De leerlingen tonen waardering voor de aanwezigheid van planten.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen hoe planten zich aanpassen aan de omgeving.
- De leerlingen kunnen zelf een onderzoek uitvoeren van hoe planten zich aanpassen aan de omgeving.
- De leerlingen kunnen de waarnemingen correct noteren.
- De leerlingen kunnen de onderdelen van een plant correct benoemen.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom planten water en voedingsstoffen nodig hebben.
- De leerlingen kunnen correct gebruik maken van een determineertabel.

Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat **Columbus planten** zag die hij nog nooit had gezien.

Columbus planten	Toen Columbus arriveerde in het toenmalige Amerika zag hij plantensoorten die hij nog nooit had gezien. Dit noteerde hij allemaal. De planten zag er anders uit omdat ze zich hebben aangepast de omstandigheden van het klimaat in Amerika.
-------------------------	--

- De leerlingen weten wat een **plant** is.

Plant	Een plant is een levend organisme. Planten hebben een wortel, stengels en bladeren. Ze produceren hun eigen voedsel door middel van fotosynthese. Planten zijn essentieel om zuurstof te produceren. Planten komen voor in verschillende groottes en kleuren.
--------------	---

- De leerlingen weten dat planten zich **aanpassen aan hun omgeving**.

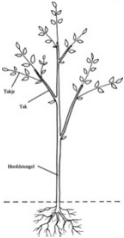
aanpassen aan hun omgeving	Planten passen zich aan hun omgeving. Zo kunnen planten hun uiterlijk aanpassen aan de omgeving. Voorbeeld: Planten in een drogere omgeving hebben kleine bladeren om het waterverlies te beperken. Planten passen ook hun wortelstructuur aan om voedingsstoffen uit de bodem te krijgen. Planten in drogere omgeving hebben diepere wortels om water uit de diepere lagen te halen.
-----------------------------------	---

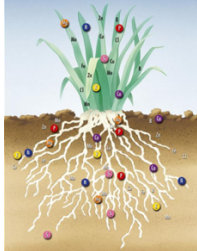
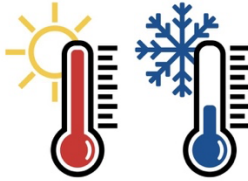
- De leerlingen weten wat de **onderdelen van een plant** zijn.

onderdelen van een plant	Een plant heeft verschillende onderdelen namelijk: - Wortels: opname water en wortels/stevigheid - Stengel: stevigheid en transport - Bladeren: nerven (vervoer water en opgeloste stoffen) en bladmoes (energie maken via fotosynthese) - Bloemen: voorplanting (ontstaan van zaden)
---------------------------------	--

Kenniskaart week 5 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Plant 	Een plant is een organisme dat zich niet kan voortbewegen.
Wortel 	De wortel is het onderste gedeelte van een plant, waarmee water en voedingsstoffen uit de bodem worden opgenomen.
Stengel 	Een stengel is het deel van de plant dat de bladeren en knoppen draagt, het zorgt voor stevigheid en transport van water.
Bladeren 	Een blad zit vast aan de stengel. De belangrijkste functies van bladeren zijn het vangen van licht voor fotosynthese en de verdamping van water.
Voedingstoffen	Planten hebben voedingsstoffen nodig.

		
Water 		Planten hebben water nodig om te groeien.
Temperatuur 		Afhankelijk van de temperatuur kunnen planten het best groeien.
Zonlicht 		Planten hebben zonlicht nodig om aan fotosynthese te kunnen doen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Fotosynthese	Fotosynthese is het proces waarmee een plant voedsel en zuurstof maakt.
Energie	Bij fotosynthese wordt energie uit zonlicht gebruikt om koolstofdioxide om te zetten in zuurstofgas

Week 5: Hoe gaan planten zich aanpassen aan de omgeving?

Week 6: Wat is de vroegmoderne tijd?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **tijdljn** is.
- De leerlingen weten wat een **tijdvak** is.
- De leerlingen weten dat er volgende tijdvak is: **vroegmoderne tijd**.
- De leerlingen weten dat een tijdvak telkens start met een **scharnierpunt(en)**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen het tijdvak “vroegmoderne tijd” op de juiste plaats zetten op de tijdljn.
- De leerlingen kunnen de juiste eind- en begin datum geven van de tijdvakken.
- De leerlingen kunnen enkele kenmerken geven van de tijdvakken.

- De leerlingen kunnen uitleggen waarom in 1492 werd gestart met een nieuw tijdvak.
- Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:**
- De leerlingen weten wat een **tijddijn** is.

Tijddijn	Op een tijddijn wordt een visuele representatie gedaan van verschillende gebeurtenissen in chronologische volgorde.
-----------------	--

- De leerlingen weten wat een **tijddvak** is.

Tijddvak	Een tijdvak wordt gebruikt om een bepaalde periode te beschrijven met gemeenschappelijke kenmerken, gebeurtenissen en ontwikkelingen. Voorbeeld van tijdvakken zijn vroegmoderne tijd, moderne tijd en hedendaagse tijd.
-----------------	--

- De leerlingen weten dat er een volgende tijdvak is: **vroegmoderne tijd**.

vroegmoderne tijd	Vroegmoderne tijd: periode van de 15 ^e eeuw tot het einde van de 18 ^e eeuw. De belangrijkste kenmerken zijn: ontdekkingsreizen, wetenschappelijke veranderingen, contraformatie en reformatie.
--------------------------	---

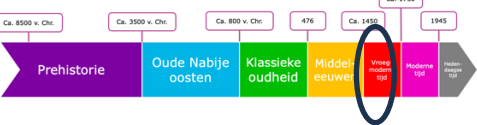
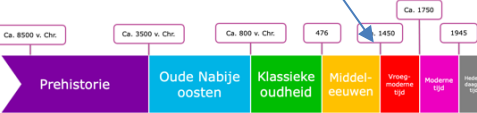
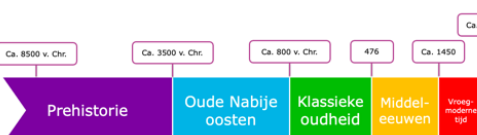
- De leerlingen weten dat een tijdvak telkens start met een **scharnierpunt(en)**.

scharnierpunt(en)	Elk tijdvak start met een scharnierpunt, dit is het moment dat er een grote gebeurtenis zich heeft afgespeeld. De vroegmoderne tijd start met de ontdekkingsreizen. Meestal wordt de “ontdekking van Amerika” gezien als het startpunt van de vroegmoderne tijd.
--------------------------	--

Kenniskaart week 6 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Tijddijn 	Een tijddijn wordt in geschiedenis gebruikt om duidelijke representatie te doen van de verschillende gebeurtenissen.
Tijddvak 	Een tijddijn wordt verdeeld in tijdvakken. Elk tijdvak heeft zijn eigen kenmerken.
Vroegmoderne tijd	Een voorbeeld van tijdvak is de vroegmoderne tijd.

	
Startpunt 	Een tijdvak start telkens met een bepaald punt, dit is het startpunt.
Eindpunt 	Een tijdvak eindigt telkens met een bepaald punt, dit is het eindpunt. Voorbeeld: vroegmoderne tijd heeft als einddatum 1789.
Gebeurtenissen 	Elk tijdvak heeft een bepaald startpunt, tijdens dit startpunt waren er verschillende gebeurtenissen. Voorbeeld: ontdekkingsreizen.
Kenmerken 	Elke tijdvak heeft zijn bepaalde kenmerken. Voorbeeld: tijdens de vroegmoderne tijd waren er veel ontdekkingen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Chronologie	Met chronologie wordt de volgorde in tijd bedoeld, van oud naar nieuw.
Data	Bij een tijdlijn worden verschillende data getoond, de data zijn belangrijke momenten. Meestal tonen ze het eindpunt en startpunt. Voorbeeld: Vroegmoderne tijd heeft als startdatum 1492.

Week 6: Wat is de vroegmoderne tijd?

Week 7: Wat is een koninkrijk?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **koninkrijk** is.
- De leerlingen weten wat dat **België** een **koninkrijk** is.

- De leerlingen weten dat **Portugal een koninkrijk** was.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de Belgische vlag correct kleuren.
- De leerlingen kunnen België aanduiden op een Europese kaart.
- De leerlingen kunnen de buurlanden van België aanduiden op een Europese kaart.
- De leerlingen kunnen de hoofdstad van België benoemen.
- De leerlingen kunnen de huidige koning van België herkennen op een afbeelding.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen wat de taak van een koning is.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom Portugal een koninkrijk was.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden waarom Columbus de steun van koning Manueel I nodig had.

Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **koninkrijk** is.

Koninkrijk	Een koninkrijk wordt bestuurd door een koning. Een koning is een titel die wordt gegeven aan het mannelijk staatshoofd van een monarchie. Een koning wordt bepaald door erfopvolging. De rol van een koning in België is voornamelijk symbolisch. Hij vertegenwoordigt het land en speelt een belangrijke rol bij staatsbezoeken, ceremonies en officiële vieringen zoals de nationale feestdag.
-------------------	--

- De leerlingen weten wat dat **België een koninkrijk** is.

België	De huidige koning is Filip van België. Hij stamt af van het huis van Saksen-Coburg. Filip zijn huidige politieke macht is eerder beperkt, maar hij is wel een sterk symbool voor het land. De kroonprinses is de oudste dochter van Filip, namelijk Elisabeth. Zij is de eerste vrouwelijke opvolgster. België is een land in West-Europa met als buurlanden: Nederland, Duitsland, Luxemburg en Frankrijk. De hoofdstad van België is Brussel. In totaal zijn er drie officiële talen: Frans, Nederlands en Duits. Typische Belgische gerechten zijn chocolade en frietjes.
---------------	--

- De leerlingen weten dat **Portugal een koninkrijk** was.

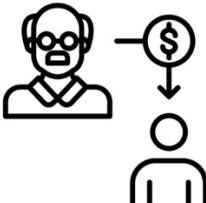
Portugal een koninkrijk	Portugal was eeuwenlang een koninkrijk. Er kwam een einde aan het koninkrijk in 1910.
--------------------------------	---

Kenniskaart week 7 voor de leerlingen:

Basisdoelen:

Begrip:	Betekenis:
België	België is het land waar je nu in woont.

	
Land 	Een land is een gebied met een eigen cultuur en tradities.
Hoofdstad 	Een hoofdstad is de belangrijkste stad van een land. De hoofdstad van België is Brussel.
Brussel 	Brussel is de hoofdstad van België.
Buurlanden 	Buurlanden zijn de landen die rondom een land liggen. België heeft volgende buurlanden: Nederland, Groothertogdom Luxemburg, Frankrijk, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk.
Koning Filip I 	Koning Filip I is de huidige koning van België.
Koning	Een koning is het staatshoofd van een koninkrijk.

	
Koninkrijk 	Een koninkrijk is een gebied dat bestuurd wordt door een koning.
Erfenis 	Het geheel van bezittingen dat overledene nagelaten.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Prinses Elisabeth	Prinses Elisabeth is de toekomstige koningin van België.
Saksen – Coburg	De huidige familie die regeert over België
Staatshoofd	De belangrijkste persoon die regeert over een land.
Dynastie	Een opeenvolging van heersers die over een gebied heersen en tot dezelfde familie behoren. In België is er de dynastie van Saksen-Coburg, de familie waartoe prinses Elisabeth en koning Filip I behoren.

Ontdekkingsreizen

Ga jij graag op ontdekking?

In het thema ontdekkingsreizen leren de leerlingen over de verschillende tijdvakken van prehistorie tot de hedendaagse tijd.

De leerlingen leren over cruciale ontdekkingen doorheen de tijd.
De nadruk ligt voornamelijk bij Charles Darwin en zijn evolutietheorie.
Maar hoe kwam Darwin aan zijn theorie? Dit komen de leerlingen te weten tijdens dit thema.

De bundel is gemaakt voor leerkrachten van het derde en vierde leerjaar.
Het eerste deel van de bundel is geschikt voor het derde leerjaar.
Het tweede deel van de bundel is geschikt voor het vierde leerjaar.

Voor elke week is er een kenniskaart uitgeschreven voor zowel de leerkracht als de leerling. De kenniskaart voor de leerkracht is voor extra ondersteuning om de inhoud aan te brengen.

Algemene doelen voor het derde leerjaar:	92
<i>Algemene kennisdoelen:</i>	92
<i>Algemene toepassingsdoelen:</i>	92
Algemene kenniskaart:	94
Week 1: Welke werelddelen zijn er?	95
<i>Kennisdoelen:</i>	95
<i>Toepassingsdoelen:</i>	95
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:</i>	95
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerling:</i>	96
<i>Basisdoelen:</i>	96
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	97
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	97
Week 2: Welke routes worden er gebruikt om handel te drijven?	98
<i>Kennisdoelen:</i>	98
<i>Toepassingsdoelen:</i>	98
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:</i>	98
<i>Kenniskaart week 2 voor de leerling:</i>	99
<i>Basisdoelen:</i>	99
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	99
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	100
Week 3: Wat is slavernij?	100
<i>Kennisdoelen:</i>	100
<i>Toepassingsdoelen:</i>	100
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:</i>	100
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerling:</i>	101
<i>Basisdoelen:</i>	101
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	102
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	102
Week 4: Wanneer spreek je van een stereotype?	103
<i>Kennisdoelen:</i>	103
<i>Toepassingsdoelen:</i>	103
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:</i>	103
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerling:</i>	103
<i>Basisdoelen:</i>	103
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	104
Week 5: Waarom is Charles Darwin zo belangrijk?	104
<i>Kennisdoelen:</i>	104

<i>Toepassingsdoelen:</i>	104
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:</i>	104
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerling:</i>	105
<i>Basisdoelen:</i>	105
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	106
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	106
Week 6: Welke ontdekkingen werden er gedaan?	107
<i>Kennisdoelen:</i>	107
<i>Toepassingsdoelen:</i>	107
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:</i>	107
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerling:</i>	108
<i>Basisdoelen:</i>	108
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	109
Week 7: Waarom was de Poolster zo belangrijk voor Columbus?	109
<i>Kennisdoelen:</i>	109
<i>Toepassingsdoelen:</i>	109
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:</i>	109
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerling:</i>	110
<i>Basisdoelen:</i>	110
<i>Uitbreidingsdoelen:</i>	111
Algemene doelen voor het vierde leerjaar:	112
<i>Algemene kennisdoelen:</i>	112
<i>Algemene toepassingsdoelen:</i>	112
Algemene kenniskaart:	112
Week 1: Wat zijn continenten?	114
<i>Kennisdoelen:</i>	114
<i>Toepassingsdoelen:</i>	114
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:</i>	114
<i>Kenniskaart week 1 voor de leerling:</i>	114
<i>Basisdoelen:</i>	114
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	115
Week 2: Hoe speelde katoen een belangrijke rol tijdens het bepalen van handelsroutes?	116
<i>Kennisdoelen:</i>	116
<i>Toepassingsdoelen:</i>	116
<i>Kenniskaart voor de leerkracht:</i>	116
<i>Kenniskaart voor de leerling:</i>	117
<i>Basisdoelen:</i>	117

Uitbreidingsdoelen:.....	117
Week 3: Waarom is de uitvinding van het schrift zo opmerkelijk?.....	118
<i>Kennisdoelen:</i>	118
<i>Toepassingsdoelen:</i>	118
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:</i>	118
<i>Kenniskaart week 3 voor de leerling:</i>	119
<i>Basisdoelen:</i>	119
Uitbreidingsdoelen:.....	119
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	119
Week 4: Welke gevolgen hadden uitwisselingen tussen verschillende culturen?.....	120
<i>Kennisdoelen:</i>	120
<i>Toepassingsdoelen:</i>	120
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:</i>	120
<i>Kenniskaart week 4 voor de leerling:</i>	121
<i>Basisdoelen:</i>	121
Uitbreidingsdoelen:.....	121
Week 5: Waarom heeft iedereen nood aan positieve beeldvorming?	122
<i>Kennisdoelen:</i>	122
<i>Toepassingsdoelen:</i>	122
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:</i>	122
<i>Kenniskaart week 5 voor de leerling:</i>	122
<i>Basisdoelen:</i>	122
Uitbreidingsdoelen:.....	123
<i>Mogelijk weekverloop:</i>	123
Week 6: Wie zijn de voorouders van de mens?	123
<i>Kennisdoelen:</i>	123
<i>Toepassingsdoelen:</i>	123
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:</i>	123
<i>Kenniskaart week 6 voor de leerling:</i>	124
<i>Basisdoelen:</i>	124
Uitbreidingsdoelen:.....	125
Week 7: Welke ontdekkingen zijn er vandaag?	126
<i>Kennisdoelen:</i>	126
<i>Toepassingsdoelen:</i>	126
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:</i>	126
<i>Kenniskaart week 7 voor de leerling:</i>	126
<i>Basisdoelen:</i>	126

Algemene doelen voor het derde leerjaar:

Klas: derde leerjaar

Leeftijd: 8-9 jaar

Algemene kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.
- De leerlingen weten wat de **zijderoute** is.
- De leerlingen weten wat **slavernij** is.
- De leerlingen weten wat een **stereotype** is.
- De leerlingen weten wat de **evolutietheorie van Darwin** is.
- De leerlingen weten wat de **tijdvakken** zijn.
- De leerlingen weten wat de **Poolster** is.

Algemene toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de zeven werelddelen correct aanduiden op een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen het belang van trekkracht zelf onderzoeken.
- De leerlingen kunnen bronnen over de slavernij analyseren.
- De leerlingen tekenen verschillende stereotypes.
- De leerlingen kunnen de evolutietheorie toepassen op verschillende organismes.
- De leerlingen kunnen de tijdvakken correct benoemen.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom de Poolster zo belangrijk.

Algemene kenniskaart:

- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.

Zeven werelddelen	Een werelddeel is een politieke en historische verdeling. Er is geen duidelijke definitie van wat een werelddeel nu is. De meeste werelddelen zijn grote landmassa's met tientallen landen en omringende eilanden. In totaal zijn er zeven werelddelen : Azië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Antarctica, Europa en Oceanië.
--------------------------	---

- De leerlingen weten wat de **zijderoute** is.

Zijderoute	De zijderoute is een handelsroute van Europa tot in Oost-Azië. De zijderoute was tijdens de middeleeuwen, klassieke oudheid en het oude Nabije Oosten één van de belangrijkste handelsroutes. De zijderoute heeft zijn naam gekregen omdat er enorm veel zijde getransporteerd werd. Zijde was een waardevol product dat werd geproduceerd in China.
-------------------	--

- De leerlingen weten wat **slavernij** is.

Slavernij	Bij slavernij worden mensen behandeld als eigendom van een persoon en moeten ze hard werken zonder een vorm van vrijheid. Slavernij is al duizenden jaren oud. Eén van de bekendste vormen van slavernij is trans-Atlantische slavenhandel die gebeurde vanaf de 16 ^e tot 19 ^e eeuw.
------------------	---

- De leerlingen weten wat een **stereotype** is.

Stereotype	Een stereotype is bevooroordeeld beeld van een bepaalde mens of een groep mensen. Een stereotype is meestal gebaseerd op simpele overtuigingen en kan zowel positief/negatief zijn. Over de "Indianen" bestaan er veel stereotypes.
-------------------	--

- De leerlingen weten wat de **evolutietheorie van Darwin** is.

Evolutietheorie van Darwin	Charles Darwin kwam in 1858 met één van de meest invloedrijke theorieën. Darwin ontdekte dat soorten veranderen door "natuurlijke selectie". Dit houdt in dat binnen een populatie, individuen verschillende eigenschappen hebben zoals kleur en grootte. De individuen dat het best zijn aangepast aan de omgeving hebben de meeste kans op overleven.
-----------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **de tijdvakken** zijn.

De tijdvakken	De tijdlijn wordt ingedeeld in zeven tijdvakken: prehistorie, oude Nabije Oosten, klassieke oudheid, middeleeuwen, vroegmoderne
----------------------	---

	tijd, moderne tijd en hedendaagse tijd. Elke tijdvak heeft zijn eigen kenmerken: - Tijdens de prehistorie werd het wiel uitgevonden. - Tijdens het oude Nabije Oosten werd het schrift uitgevonden. - Tijdens de klassieke oudheid werd de trireem (oorlogsschip voortbewogen door roeiers) uitgevonden. - Tijdens de middeleeuwen werd het kompas uitgevonden.
--	--

- De leerlingen weten wat **de Poolster** is.

De Poolster	De Poolster is de ster die zich precies boven de Noordpool bevindt. Met de Poolster is het mogelijk om je te oriënteren. Als je de Poolster weet te vinden dan weet je ook waar het noorden, oosten, zuiden en westen zijn.
--------------------	--

Week 1: Welke werelddelen zijn er?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **werelddeel** is.
- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.
- De leerlingen weten wat **Pangea** is.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de zeven werelddelen aanduiden met behulp van een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen de juiste vormen van de werelddelen herkennen.
- De leerlingen kunnen verschillende dieren koppelen aan het juiste werelddeel.
- De leerlingen kunnen Pangea herkennen op een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen met behulp van puzzels begrijpen hoe Pangea uit elkaar is gegaan.

Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **werelddeel** is.

Werelddeel	Een werelddeel is een politieke en historische verdeling. Er is geen duidelijke definitie van wat een werelddeel nu is. De meeste werelddelen zijn grote landmassa's met tientallen landen en omringende eilanden.
-------------------	--

- De leerlingen weten wat de **zeven werelddelen** zijn.

Zeven werelddelen	De aarde is ingedeeld in zeven werelddelen namelijk Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Europa, Azië, Afrika, Antarctica en Oceanië. Het grootste werelddeel is Azië dat bijna 30% van de totale landoppervlakte in beslag neemt.
--------------------------	--

- De leerlingen weten wat **Pangea** is.

Pangea	Zo'n 335 miljoen jaar geleden bestond het supercontinent Pangea. Hierbij waren de werelddelen één groot geheel. Zo'n 200 miljoen jaar geleden begon Pangea uit elkaar te drijven door continentale drift.
---------------	---

Kenniskaart week 1 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Aarde	De aarde wordt beschouwd als onze planeet. Het is de planeet waarop de mens samenwoont met heel wat andere organismen.
Planeet	Een planeet is een hemellichaam dat rond een ster beweegt.
Werelddeel	Een groot stuk massa/land begrenst door oceanen. In totaal zijn er zeven werelddelen.
Noord-Amerika + beer	Noord-Amerika is één van de zeven werelddelen. Er komen heel wat beren voor in Noord-Amerika, naar schatting zo'n 900 000 zwarte beren.
Zuid-Amerika+ jaguar	Zuid-Amerika is één van de zeven werelddelen. Jaguars bevinden zich voornamelijk in Zuid-Amerika, ze behoren tot de familie van de katachtigen.
Europa + eekhoorn	Europa is één van de zeven werelddelen. Eekhoorns wonen in Europa.
Azië + tijgers	Azië is één van de zeven werelddelen. Tijgers komen voor in Azië, tijgers behoren tot de familie van de katachtigen.
Afrika + olifant	Afrika is één van de zeven werelddelen. De

	Afrikaanse olifant leeft uiteraard in Afrika. Het is het grootste landdier ter wereld.
Antarctica + pinguïn	Antarctica is één van de zeven werelddelen. Pinguïns zijn zeevogels die zich bevinden op Antarctica.
Oceanië + koala	Oceanië is één van de zeven werelddelen. Koala's zijn buideldieren die voorkomen in Oceanië.
Verschuiving	Verplaatsen door schuiven.
Landmassa	Een landmassa is een groot stuk land.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Pangea	Het supercontinent, toen alle werelddelen nog aan één geheel waren.

Mogelijk weekverloop:

- Laat aan de leerlingen een wereldbol zien en bespreek waar België ligt. Vertrek van hieruit naar Europa en de andere werelddelen.
- Toon een grote wereldkaart waarbij de werelddelen nog niet zijn ingekleurd. Voorzie de werelddelen naast de wereldkaart en laat de leerlingen de werelddelen op de juiste plaats zetten.
- Laat de leerlingen verschillende teksten lezen over dieren en de plaats waar ze graag wonen. Laat de leerlingen ook teksten lezen over de natuur van de verschillende werelddelen. Op deze manier leren de leerlingen waar de dieren het liefst wonen.
- Door de leerlingen puzzels te laten maken leren ze dat uiteindelijk alle puzzelstukjes in elkaar passen. Dit is met platentektoniek exact hetzelfde, de continenten passen in elkaar => de link maken naar het megacontinent Pangea.

Week 2: Welke routes worden er gebruikt om handel te drijven?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **karavaanroute** is.
- De leerlingen weten wat de **zijderoute** is.
- De leerlingen weten wat **trekkracht** is.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom mensen een caravan gebruiken => “om op vakantie te gaan/zich te verplaatsen.”
- De leerlingen kunnen met behulp van instructies een karavaanroute zelf tekenen.
- De leerlingen kunnen een reden geven waarom mensen zich vroeger in groep verplaatsen van de ene plaats naar de andere.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom het wiel een belangrijke uitvinding is.
- De leerlingen kunnen zelf een technische oplossing bedenken voor een probleem.
- De leerlingen kunnen met een technisch systeem het belang van trekkracht uitleggen.

Kenniskaart week 2 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **karavaanroute** is.

Karavaanroute	Een karavaan is een groep reizigers die achter elkaar rijden om van de ene plaats naar de andere te gaan. Als vervoermiddel worden meestal dieren gebruikt namelijk kamelen, paarden of olifanten. Meestal wordt gebruikt gemaakt van dezelfde routes, namelijk de karavaanroutes. De routes bevinden zich voornamelijk in Noord-Afrika, Arabisch Schiereiland en Zuidwest-Azië. Sommige van deze routes zijn al duizenden jaren oud.
----------------------	---

- De leerlingen weten wat de **zijderoute** is.

Zijderoute	De zijderoute is een netwerk van karavaanroutes. Hierdoor wordt al eeuwen handelgedreven tussen China en Europa. De route kreeg als bijnaam “zijderoute” omdat zo zijde vanuit het Oosten naar het Westen werd gebracht. Zijde was toen een enorm kostbaar en geliefd product.
-------------------	--

- De leerlingen weten wat **trekkracht** is.

Trekkracht	De kracht die wordt gebruikt om een object voor te bewegen heet trekkracht. Trekkracht kan worden geleverd door verschillende bronnen zoals motoren, spierkracht en dieren. Tijdens de karavaanroutes werden dieren gebruikt als trekkracht. Op deze manier konden producten en mensen worden vooruit bewogen.
-------------------	--

--	--

Kenniskaart week 2 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Route	Is het afleggen van een weg van een bepaald tot een ander punt.
Karavaanroute	Is een groep reizigers die achter elkaar rijden van de ene plaats naar de andere.
Groep	Is een verzameling van twee of meerdere personen. Karavaanroutes werden in groep afgelegd.
Reizigers	Personen die zich verplaatsen van de plaats van herkomst naar een andere bestemming.
Herkomst	Is de plaats waar je bent geboren.
Dier	Een groep van levende organismen. Dieren waren ook aanwezig tijdens de karavaanroutes.
Kameel	Eén van de dieren die gebruikt werden tijdens de karavaanroutes zijn kamelen. Kamelen zijn zoogdieren, die veel water kunnen opslagen. Je herkent ze aan hun twee bulten.
Paard	Eén van de dieren die gebruikt werden tijdens de karavaanroutes zijn paarden. Paarden zijn zoogdieren, die lange afstanden kunnen afleggen.
Kar	Tijdens de karavaanroutes werd ook gebruikt gemaakt van een kar. Een kar is een voortgetrokken vervoersmiddel. Een kar werd voortgetrokken door een kameel of paard.
Trekkracht	De reden dat paarden of kamelen werden gebruikt was omdat ze een enorme trekkracht hadden. Trekkracht is de kracht om een voorwerp vooruit te trekken.
Wiel	Onder een kar stonden altijd wielen. Een wiel is een cilindrisch voorwerp.
Luxeproduct	Een luxeproduct is een product dat je niet noodzakelijk nodig hebt en enorm kostbaar is. Zijde is een voorbeeld van een luxeproduct.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Zijde	Zijde is een textielsoort dat wordt gemaakt

	van de eiwitvezels van de zijderups. Zijde is enorm geliefd vanwege de glans.
Transport	Is het verplaatsen van voorwerpen, mensen en goederen. Tijdens de karavaanroutes werd aan transport gedaan.
Kostbaar	Zijde is enorm kostbaar. Dit wil zeggen dat het enorm veel geld kost om het te maken en het enorm veel geld waard is.
Glans	Glans is een synoniem voor fonkeling of glinstering.

Mogelijk weekverloop:

- Geef de leerlingen de opdracht om zelf een voertuig te maken waarbij ze mogen kiezen welk middelen hiervoor ze gebruiken. Ze moeten zich zo goed mogelijk kunnen verplaatsen.
⇒ Conclusie: een wiel is noodzakelijk.
- Leg aan de leerlingen trekkracht uit door het gebruik te maken van een touw. Laat leerlingen aan beide kanten trekken. De kant dat het meeste touw naar zich kan trekken, heeft dus de grootste trekkracht.

Einde week 2: Welke routes worden er gebruikt om handel te drijven?

Week 3: Wat is slavernij?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat het **verband is tussen Christoffel Columbus en slavernij**.
- De leerlingen weten wat **slavernij** is.
- De leerlingen weten wat de **trans-Atlantische slavenhandel** is.
- De leerlingen weten hoe **slaven behandeld** werden tijdens de trans-Atlantische slavenhandel.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen door middel van gegeven voorbeelden uitleggen wat slavernij is.
- De leerlingen kunnen de trans-Atlantische slavenhandel tekenen.
- De leerlingen kunnen van verschillende bronnen afleiden hoe slaven werden behandeld.

Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat het **verband is tussen Christoffel Columbus en slavernij**.

Verband is tussen Christoffel Columbus en slavernij.	Nadat Christoffel Columbus, Amerika had "ontdekt" werd de plaatselijke bevolking enorm slecht behandeld. Er werden ook heel wat mensen vanuit Afrika naar Amerika gebracht. Ze werden daar als slaven behandeld.
---	--

- De leerlingen weten wat **slavernij** is.

Slavernij	Bij slavernij worden mensen behandeld als eigendom van een
------------------	---

	persoon en moeten ze hard werken zonder een vorm van vrijheid. Slavernij is al duizenden jaren oud.
--	---

- De leerlingen weten wat de **trans-Atlantische slavenhandel** is.

Trans-Atlantische slavenhandel	De trans-Atlantische slavenhandel , ook wel de Driehoeks-handel genoemd was een handelsroute die plaatsvond van de 16 ^e tot 19 ^e eeuw. Hierbij vertrokken Europese schepen naar Afrika om miljoenen Afrikanen te verhandelen en te ontvoeren. De Afrikanen werden naar Amerika gebracht waarbij ze gedwongen werden tot slavernij.
---------------------------------------	---

- De leerlingen weten hoe **slaven behandeld** werden tijdens de trans-Atlantische slavenhandel.

Slaven behandeld	De miljoenen Afrikaanse werden enorm slecht behandeld . Slaven werden vervoerd in zeer kleine ruimtes met weinig voedsel en water met als gevolg dat ziektes zich snel konden verspreiden. In Amerika werden de slaven verplicht om heel hard te werken in zeer slechte werk- en leefomstandigheden.
-------------------------	---

Kenniskaart week 3 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Slavernij	Een onvrije vorm van arbeid, waarbij het resultaat moet worden afgestaan aan iemand anders.
Arbeid	Arbeid is het verrichten van werk.
Slaaf	Een persoon die het bezit is van een ander.
Eigendom	Als slaaf ben je eigendom van iemand anders. Met eigendom wordt bezit genoemd.
Mensen	Mensen is een synoniem voor personen. Er zijn heel wat mensen die als slaaf werden behandeld.
Trans-Atlantische handel	Trans-Atlantische handel was een handelsvorm voor slavernij. Hierbij vertrokken Europese schepen naar Afrika om mensen op te halen. Zij werden dan naar Amerika gebracht. Daar werden ze als slaven behandeld.
Schip	Via schepen werden de slaven vervoerd.
Europa	Vanuit Europa vertrokken de schepen naar Afrika.
Afrika	In Afrika werden de slaven opgehaald.
Amerika	In Amerika werden slaven verplicht om hard

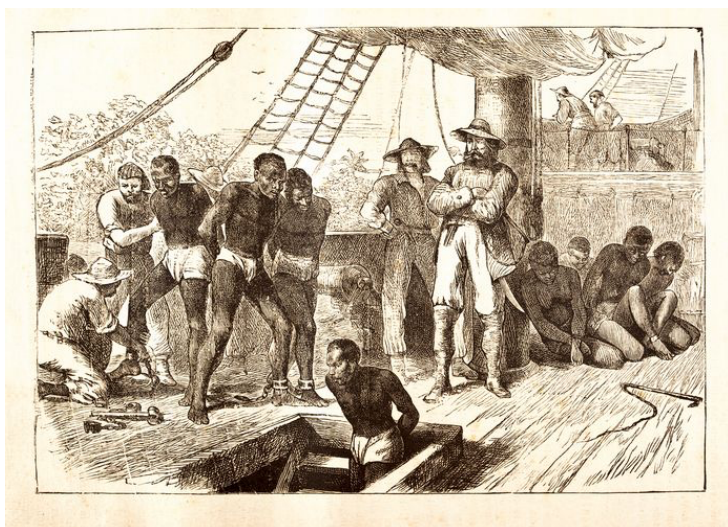
	te werken.
Behandelen	De manier hoe je met iemand omgaat.
Slecht	Als je niet goed met iemand omgaat. Slaven werden slecht behandeld.
Werk- en leefomstandigheden	Hoe jij leeft en werkt. Slaven hadden slechte werk- en leefomstandigheden.

Uitbreidingsdoelen:

Driehoekshandel	De trans-Atlantische handel wordt ook de Driehoekshandel genoemd. Dit komt omdat de route van Europa, naar Afrika en dan Amerika de vorm van een driehoek is.
-----------------	--

Mogelijk weekverloop:

- Laat de leerlingen volgende bronnen analyseren. Laat de leerlingen dit eventueel in groep doen, dit kan versterkend werken.

Week 4: Wanneer spreek je van een stereotype?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **stereotype** is.
- De leerlingen weten wat het stereotype **beeld is van een Indiaan**.
- De leerlingen weten wanneer en hoe een stereotype **ontstaat**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen door middel van hedendaagse voorbeelden uitleggen wat een stereotype is.
- De leerlingen kunnen zelf een hedendaags voorbeeld geven van een stereotype.
- De leerlingen kunnen minstens drie kenmerken geven van het stereotype beeld van Indianen.
- De leerlingen kunnen door middel van posters en filmpjes afleiden hoe stereotypes zijn ontstaan.

Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **stereotype** is.

Stereotype	Een stereotype is bevooroordeeld beeld van een bepaalde mens of een groep mensen. Een stereotype is meestal gebaseerd op simpele overtuigingen en kunnen zowel positief/negatief zijn. Over de "Indianen" bestaat er ook een stereotiep beeld.
-------------------	---

- De leerlingen weten wat het stereotype **beeld is van een Indiaan**.

Beeld is van een Indiaan	Het stereotype beeld verwijst naar het simpele beeld dat er bestaat over Indianen. Op vlak van uiterlijke kenmerken worden ze afgebeeld met een donkere huidskleur, zwart haar en hoge jukbeenderen. Qua kleding worden ze vaak afgebeeld met traditionele kledij met verentooien en sieraden.
---------------------------------	--

- De leerlingen weten wat het **ontstaan** is van een stereotype.

Ontstaan	Stereotypes ontstaan door het regelmatig zien van een bepaald type beeld van een persoon of een groep personen. Het stereotype van de "Indianen" is voornamelijk gevormd door Hollywoodfilms en propaganda.
-----------------	---

Kenniskaart week 4 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Stereotype	Een stereotype is een uitvergroot beeld van een mens of een groep mensen.
Vooroordelen	Bij stereotypes zijn er veel vooroordelen. Bij vooroordelen heb je een mening of idee over iemand, zonder te weten of dit

	eigenlijk klopt.
Mening	De manier waarop je over iets/iemand denkt.
Positief	Positief wilt zeggen dat iets goed is. Zo zijn er ook positieve vooroordelen over mens(en).
Negatief	Negatief wilt zeggen dat iets slecht is. Zo zijn er negatieve vooroordelen over mens(en).
Hedendaags	Hedendaags wilt zeggen in deze tijd. In deze hedendaagse tijd zijn er nog veel vooroordelen.
Indianen	Indianen is de benaming die werd gegeven aan de oorspronkelijke Amerikaanse bevolking. Van de indianen zijn er ook veel vooroordelen.
Kenmerken	Er zijn bepaalde kenmerken die worden gegeven aan Indianen. Enkele kenmerken zijn lang zwart haar en veren. Deze kenmerken zijn voorbeelden van vooroordelen.
Reclame	In reclame worden vaak vooroordelen gebruikt. Voorbeeld: een meisje dat met een pop speelt.

Mogelijk weekverloop:

- Laat de leerlingen verschillende afbeeldingen/zinnen lezen over stereotypes zoals “een Nederlander is altijd gierig”. Bespreek dit met de leerlingen en vraag of dit waar is?
- Toon verschillende afbeeldingen van Indianen en bespreek met de leerlingen. Klopt dit beeld?

Einde week 4: Wanneer spreek je van een stereotype?

Week 5: Waarom is Charles Darwin zo belangrijk?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten dat na **Christoffel Columbus** er nog **verschillende mensen** op ontdekkingsreis gingen.
- De leerlingen weten wie **Charles Darwin** is.
- De leerlingen weten wat de **evolutietheorie van Darwin** is.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen Charles Darwin herkennen op een foto.
- De leerlingen kunnen door middel van het voorbeeld van auto's de evolutietheorie begrijpen.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen dat mensen evolueren.
- De leerlingen kunnen de evolutietheorie van Darwin toepassen op planten.

Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten dat na **Christoffel Columbus** er nog **verschillende mensen** op ontdekkingsreis gingen in **Amerika**.

Christoffel Columbus er nog verschillende mensen	Charles Darwin ging op ook op ontdekkingsreis. Tijdens een ontdekkingsreis met het schip “Beagle” bezocht hij Zuid-Amerika, Australië en het zuiden van Afrika. Op deze plaatsen bestuurdde hij de plaatselijke dieren, planten en fossielen.
---	---

- De leerlingen weten wie **Charles Darwin** is.

Charles Darwin	Charles Darwin was een Britse natuuronderzoeker, hij werd bekend door zijn evolutietheorie. Darwin ging regelmatig op expeditie waaronder naar de Galapagoseilanden waar hij onderzoeken deed die zijn theorie bevestigden. Hij overleed in 1882 en is één van de meest invloedrijke personen in de wetenschapsgeschiedenis.
-----------------------	--

- De leerlingen weten welke **ontdekking** Charles Darwin deed op de **Galapagoseilanden**.

Ontdekkingen Galapagoseilanden	Tijdens zijn onderzoeken op de Galapagoseilanden ontwikkelde Darwin zijn theorie. Hij zag daar op elk eiland een andere soort vink. Hij ontdekte daar dat vinken zich aanpassen aan de omgeving waarin ze leven.
---------------------------------------	--

- De leerlingen weten wat de **evolutietheorie van Darwin** is.

Evolutietheorie van Darwin	Charles Darwin kwam in 1858 met één van de meest invloedrijke theorieën. Darwin ontdekte dat soorten veranderen door “natuurlijke selectie”. Dit houdt in dat binnen een populatie, individuen verschillende eigenschappen hebben zoals kleur en grootte. De individuen die het best zijn aangepast aan de omgeving hebben de meeste kans op overleven.
-----------------------------------	---

Kenniskaart week 5 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Charles Darwin	Charles was een bioloog en Britse onderzoeker.
Onderzoek	Dat je iets gaat onderzoeken. Charles Darwin voerde een onderzoek uit.
Soorten	Een soort is een groep die verwant is en op elkaar lijkt. Voorbeeld: zo zijn vogels een soort.
Evolutietheorie	De theorie van Charles Darwin. Met deze theorie ontdekte Charles Darwin dat soorten die zich het best aanpassen aan hun omgeving, de meeste kans hebben op overleven.
Eigenschap	Elke individu heeft zijn eigenschappen. Een

	eigenschap is iets typisch voor een bepaalde individu zoals de kleur of grootte.
Individu	Is synoniem voor een persoon, dier of object.
Omgeving	De plaats waar ze wonen.
Meest aangepast	Charles Darwin ontdekte dat soorten die zich het best aanpassen aan hun omgeving het meest kans op overleven.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Galapagoseilanden	Op deze eilanden deed Charles Darwin onderzoek. De Galapagoseilanden bevinden zich in Zuid-Amerika.
Bioloog	Een bioloog is iemand die zich bezighoudt met de natuur: planten en dieren.

Mogelijk weekverloop:

- Toon aan de klas allemaal auto's met verschillende grootte en van verschillende merken. Laat de leerlingen raden welke auto volgens hun het snelst en dus snelst over deze autosnelweg kan rijden. Leg hierbij de link naar evolutie.
- Laat de leerlingen zelf verschillende planten onderzoeken. Welke plant is het best aangepast aan de omgeving? Welke plant heeft veel zonlicht nodig?

Einde week 5: Waarom is Charles Darwin zo belangrijk?

Week 6: Welke ontdekkingen werden er gedaan?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat een **tijdljn** is.
- De leerlingen weten wat een **tijdvak** is.
- De leerlingen weten wat de **prehistorie** is.
- De leerlingen weten wat het **oude Nabije Oosten** is.
- De leerlingen weten wat de **klassieke oudheid** is.
- De leerlingen weten wat de **middeleeuwen** is.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de tijdvakken op de juiste plaats zetten in de tijdlijn.
- De leerlingen kunnen de uitvinding van het wiel linken aan de prehistorie.
- De leerlingen kunnen de uitvinding van het schrift linken aan het oude Nabije Oosten.
- De leerlingen kunnen de uitvinding van een triereem linken aan de klassieke oudheid.
- De leerlingen kunnen de uitvinding van een kompas linken aan de middeleeuwen.

Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat een **tijdljn** is.

Tijdljn	Op een tijdljn wordt een visuele representatie gedaan van verschillende gebeurtenissen in chronologische volgorde.
----------------	---

- De leerlingen weten wat een **tijdvak** is.

Tijdvak	Een tijdvak wordt gebruikt om een bepaalde periode te beschrijven met gemeenschappelijke kenmerken, gebeurtenissen en ontwikkelingen. Voorbeelden van tijdvakken zijn vroegmoderne tijd, moderne tijd en hedendaagse tijd.
----------------	--

- De leerlingen weten wat de **prehistorie** is.

Prehistorie	De prehistorie is het tijdvak tot 3500 v.Chr. Tijdens de prehistorie was iedereen voornamelijk jager-verzamelaar, die afhankelijk waren van de jacht. Er werden verschillende werktuigen en technologieën ontwikkeld zoals het wiel. Het wiel is één van de belangrijkste uitvindingen die ooit is gedaan, want door het wiel kunnen voorwerpen zich verplaatsen. Later werd ook het transport hiermee vereenvoudigd.
--------------------	---

- De leerlingen weten wat het **oude Nabije Oosten** is.

Oude Nabije Oosten	Het oude Nabije Oosten is de periode van 3500 v.Chr. tot 800 v.Chr. Het tijdvak verwijst naar het gebied in Mesopotamië en het Oude Egypte. Tijdens het oude Nabije Oosten waren er verschillende beschavingen zoals de Egyptische beschaving. Elke beschaving had zijn eigen goden en rituelen. Ook werd het eerste schrift, namelijk het spijkerschrift ontwikkeld. Dankzij het schrift werd communicatie veel makkelijker.
---------------------------	---

- De leerlingen weten wat de **klassieke oudheid** is.

Klassieke Oudheid	De klassieke oudheid is de periode van 800 v.Chr. tot 476 na Chr. De periode staat voornamelijk bekend voor de bloei van de Grieken en Romeinen. Het trireem werd toen ook uitgevonden. Hiermee was het makkelijker zich te verplaatsen.
--------------------------	--

- De leerlingen weten wat de **middeleeuwen** is.

Middeleeuwen	De middeleeuwen is de periode van 476 tot 1492. De middeleeuwen staan voornamelijk bekend als de periode waarbij koninkrijken ontstonden en ondergingen. In deze periode stond ook het Christelijk geloof centraal en bepaalde het dagelijks leven van veel mensen. Tijdens de middeleeuwen werd het kompas uitgevonden. Het kompas werd een cruciaal oriëntatiemiddel.
---------------------	---

Kenniskaart week 6 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Tijdslijn	Een tijdslijn wordt in geschiedenis gebruikt om duidelijke representatie te doen van de verschillende gebeurtenissen.
Tijdvak	Een tijdvak wordt verdeeld in tijdvakken. Elk tijdvak heeft zijn eigen kenmerken.
Chronologie	Bij chronologie wordt de volgorde in tijd bedoeld, van oud naar nieuw.
Prehistorie	De prehistorie is het tijdvak tot 3500 v.Chr.
Wiel	Een wiel is een cilindrisch object.
Oude Nabije Oosten	Het oude Nabije Oosten is de periode van 3500 v.Chr. tot 800 v.Chr.
Schrift	Dankzij het schrift kan je de taal grafisch schrijven.
Spijkerschrift	Het eerste schrift dat werd uitgevonden was het spijkerschrift.

Klei	Is een soort van gesteente, dat makkelijk is om te veranderen van vorm.
Pictogrammen of spijkers	Het schrift werd genoteerd in de vorm van spijkers of pictogrammen.
Klassieke oudheid	De klassieke oudheid is de periode van 800 v.Chr. tot 476 na Chr.
Trireem	Een trireem is een schip dat wordt voortbewogen door roeiers.
Middeleeuwen	De middeleeuwen is de periode van 476 tot 1492 na Chr.
Kompas	Een navigatie-instrument waarmee de windrichtingen worden weergegeven.
Magneet	In een kompas zit telkens een magneet. Een magneet duidt het Noorden aan.
Naald	Een soort van gereedschap.
Noorden	Het noorden is één van de windstreken. Een naald van een kompas gaat telkens naar het noorden wijzen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Kleitabellen	Het eerste schrift werd geschreven op kleitabellen. Dit waren kleine tabletten gemaakt van klei.
Roeien	Roeien is een sport waarbij een boot wordt voortbewogen door twee of meerdere riemen.
Roeiriemen	Dit zijn de riemen waarmee de roeiers de boot voortbewegen.
Richting	Is de plaats waarnaar een naald gaat wijzen.

Einde week 6: Welke ontdekkingen werden er gedaan?

Week 7: Waarom was de Poolster zo belangrijk voor Columbus?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten **wat de Poolster** is.
- De leerlingen weten waarom de Poolster een **belangrijk oriëntatiemiddel** is.
- De leerlingen weten wat **breedtegraden** zijn.
- De leerlingen weten waarom Columbus ervan overtuigd was om via **de breedtegraden in Indië** te komen.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen uitleggen waarom de Poolster een belangrijk oriëntatiemiddel is.
- De leerlingen kunnen voorbeelden van oriëntatiemiddelen onderscheiden van niet-oriëntatiemiddelen.
- De leerlingen kunnen Grote beer en Kleine Beer zelf tekenen.
- De leerlingen kunnen de belangrijkste breedtegraden zelf tekenen en benoemen.

Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten **wat de Poolster** is.

Wat de Poolster	De Poolster is de ster die zich precies boven de Noordpool bevindt. Met de Poolster is het mogelijk om je te oriënteren. Als je de Poolster weet te vinden dan weet je ook waar het noorden, oosten, zuiden en westen zijn.
------------------------	---

- De leerlingen weten waarom de Poolster een **belangrijk oriëntatiemiddel** is.

Belangrijk oriëntatiemiddel	Met een oriëntatiemiddel kan je als persoon de situatie/plaats bepalen. De Poolster is een voorbeeld van een oriëntatiemiddel. Indien je de Poolster hebt gevonden kan je op deze manier ook het noorden bepalen.
------------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **breedtegraden** zijn.

Breedtegraden	Breedtegraden zijn denkbeeldige lijnen die over de aardbol lopen. Breedtegraden lopen horizontaal over de aardbol. De belangrijkste breedtegraad is de evenaar. De evenaar verdeelt de aarde in het noordelijk halfrond en zuidelijk halfrond. Het noordelijk halfrond is tot 90° boven de evenaar en het zuidelijk halfrond tot 90° onder de evenaar. Bijzondere breedtegraden zijn: - Noordpoolcirkel - Kreeftskeerkring - Steenbokskeerkring - Zuidpoolcirkel
----------------------	---

- De leerlingen weten waarom Columbus ervan overtuigd was om **via de breedtegraden in Indië** te komen.

Via de breedtegraden in Indië	Columbus had ontdekt dat Indië zich bevond 28°N. Hij was ervan overtuigd dat hij via de Atlantische Oceaan zo in Indië terecht kon komen. Indië bevindt zich daadwerkelijk op 28°N precies zoals bepaalde delen van Amerika. Hiervan had Columbus nog geen weet en zo kwam hij dan toevallig in Amerika.
--------------------------------------	--

Kenniskaart week 7 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Sterren	Een ster is een soort van zon dat bestaat uit gas. Een ster bevindt zich in het heelal. Een ster is ook super heet.

Heelal	Het heelal is een oneindig grote ruimte waarin de Aarde zich ook bevindt.
Oriënteren	Is een manier om te bepalen waar je nu bent.
Oriëntatiemiddel	Met een oriëntatiemiddel kan je bepalen waar je bent.
Kompas	Een kompas is een voorbeeld van een oriëntatiemiddel. Een kompas geeft de juiste windrichtingen aan.
Poolster	De Poolster is de ster die zich precies boven de Noordpool bevindt. Met de Poolster is het mogelijk om je te oriënteren
Columbus	Columbus was een ontdekkingsreiziger.
Breedtegraden	Breedtegraden zijn denkbeeldige lijnen die over de aardbol lopen. Breedtegraden lopen horizontaal over de aardbol
Evenaar	De belangrijkste breedtegraad is de evenaar. De evenaar bevindt zich op 0°.
Noordpoolcirkel	De noordpoolcirkel bevindt zich op 66°N.
Kreeftskeerkring	De Kreeftskeerkring bevindt zich op 23°N.
Steenbokskeerkring	De Steenbokskeerkring bevindt zich op 23°Z.
Zuidpoolcirkel	De Zuidpoolcirkel bevindt zich op 66°Z.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Gps	Een gps is een voorbeeld van een oriëntatiemiddel. Met een gps kan je exact je locatie bepalen.

Einde week 7: Waarom was de Poolster zo belangrijk voor Columbus?

Algemene doelen voor het vierde leerjaar:

Jaar:

Vierde leerjaar

Leeftijd:

9 tot 10 jaar

Algemene kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **continenten** zijn.
- De leerlingen weten **wat katoen** is
- De leerlingen weten wat het **schrift** is.
- De leerlingen weten wat **positieve/negatieve gevolgen** zijn van uitwisselingen.
- De leerlingen weten wat **beeldvorming** is.
- De leerlingen weten wat de **evolutie van de mens** is.
- De leerlingen weten wat de **maan** is.

Algemene toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de continenten correct aanduiden op een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen het belang van katoen uitleggen.
- De leerlingen kunnen zelf praten over een rolmodel.
- De leerlingen kunnen uitleggen wat negatieve beeldvorming met mensen doet.
- De leerlingen kunnen zelf een raket maken.

Algemene kenniskaart:

- De leerlingen weten wat **continenten** zijn.

Continenten	Een continent is een landmassa die niet of vrijwel niet met andere landmassa's verbonden is. In totaal zijn er zes continenten: Eurazië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Antarctica en Australië.
--------------------	---

- De leerlingen weten **wat katoen** is;

Wat is katoen	Katoen is een natuurlijk product en is afkomstig van de katoenplant. De oorsprong van katoen is een vezel die uit de opperhuid van de zaden van de katoenplant komt. In de zomer groeien bloemen aan de katoenplant. Onder elke bloem groeit een bolster. In de bolster zitten de zaadjes en het katoenpluis.
----------------------	--

- De leerlingen weten wat het **spijkerschrift** is.

Schrift	Het spijkerschrift is het schrift dat zo'n 3500 jaar geleden ontstond in het zuiden van Mesopotamië. Het spijkerschrift werd geschreven op kleitabletten in de vorm van pictogrammen.
----------------	--

--	--

- De leerlingen weten wat **positieve/negatieve gevolgen** zijn van uitwisselingen.

Positieve/negatieve gevolgen	Door uitwisselingen tussen verschillende culturen werden verschillende producten/mensen uitgewisseld. Dit had zowel positieve gevolgen zoals de overdracht van taal, kunst, kennis en ideeën. Maar heeft ook negatieve gevolgen zoals slavernij en overheersen van bepaalde culturen.
-------------------------------------	---

- De leerlingen weten wat **beeldvorming** is.

Beeldvorming	Beeldvorming is een manier van hoe naar een bepaalde cultuur/personen wordt gekeken. Bij een beeldvorming wordt altijd een standpunt ingenomen op vlak van tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen. Een beeldvorming moet steeds onderbouwd worden met argumenten en een selectie van informatie uit bronnen.
---------------------	--

- De leerlingen weten wat de **evolutie van de mens** is.

Evolutie van de mens	De menselijke evolutie is het proces waarbij de moderne soort, Homo Sapiens is ontstaan. De menselijke evolutie begon zo'n 6 miljoen jaar geleden in Afrika, de Hominidae hadden zowel mensachtige als aapachtige kenmerken. Zo'n 3 miljoen jaar geleden verscheen het geslacht Homo. Deze mensachtige hadden verschillende kenmerken zoals gebruik van werktuigen en grotere hersenen.
-----------------------------	--

- De leerlingen weten wat de **menselijke evolutie** is.

Menselijke evolutie	De menselijke evolutie is het proces waarbij de moderne soort, Homo Sapiens is ontstaan. De menselijke evolutie begon zo'n 6 miljoen jaar geleden in Afrika, de Hominidae hadden zowel mensachtig als aapachtige kenmerken. Zo'n 3 miljoen jaar geleden verscheen het geslacht Homo. Deze mensachtigen hadden verschillende kenmerken zoals gebruik van werktuigen en grotere hersenen.
----------------------------	---

- De leerlingen weten wat **de maan** is.

De maan	De maan is het hemellichaam dat in een baan rond de planeet draait. In totaal zijn er 174 manen in het zonnestelsel die rond de zes planeten draaien. De aarde heeft één maan.
----------------	--

Week 1: Wat zijn continenten?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten naar welke **continenten Europese ontdekkingsreizen** zijn gegaan.
- De leerlingen weten wat een **continent** is.
- De leerlingen weten wat de **verschillende continenten** zijn.
- De leerlingen weten wat het **verschil is tussen een continent en een werelddeel**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen inzien dat de mens genoodzaakt is om ruimtes af te bakenen.
- De leerlingen kunnen minstens één voorbeeld geven van hoe de mens een ruimte heeft afgebakend op geopolitiek vlak.
- De leerlingen kunnen een actueel voorbeeld geven van waarom grenzen zo belangrijk zijn.
- De leerlingen kunnen op een wereldkaart de continenten correct aanduiden.
- De leerlingen kunnen op een wereldkaart de werelddelen correct aanduiden.

Kenniskaart week 1 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten naar welke **continenten Europese ontdekkingsreizen** zijn gegaan.

Continenten Europese ontdekkingsreizen	Europese ontdekkingsreizen zijn naar verschillende continenten op ontdekking gegaan waaronder Afrika en Amerika. In deze continenten ontdekten ze verschillende nieuwe culturen.
---	--

- De leerlingen weten wat een **continent** is.

Continent	Een continent is een landmassa die niet of vrijwel niet met andere landmassa's verbonden is. Een continent wordt begrensd door oceanen.
------------------	--

- De leerlingen weten wat de **verschillende continenten** zijn.

Verschillende continenten	In totaal zijn er zes continenten. Van groot naar klein namelijk: Eurazië, Afrika, Noord-Amerika, Zuid-Amerika, Antarctica en Australië.
----------------------------------	--

- De leerlingen weten wat het **verschil is tussen een continent en een werelddeel**.

Verschil tussen continent en een werelddeel.	Een werelddeel is een geopolitieke indeling, dus een indeling gekozen door de mens zelf. Daarom omvat een werelddeel vaak een continent met de omliggende eilanden. Een continent is een geologische indeling, afhankelijk van de landmassa's.
---	--

Kenniskaart week 1 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Aarde	De aarde is de planeet waarop wij wonen, samen met heel wat organismen.
Continenten	Een continent is een geologische indeling van de landmassa's.
Werelddelen	Een werelddeel is indeling van de

	landmassa's gekozen door de mens zelf.
Landmassa	Een landmassa is een groot stuk gebied/regio.
Oceanen	Een oceaan is een zeer grote zee tussen verschillende werelddelen.
Eilanden	Een eiland is een stuk land dat volledig omringd is met water.
Eurazië	Eén van de continenten.
Afrika	Eén van de continenten.
Noord-Amerika	Eén van de continenten.
Zuid-Amerika	Eén van de continenten.
Antarctica	Eén van de continenten.
Australië	Eén van de continenten.

Mogelijk weekverloop:

- Vertrek vanuit de eigen leefwereld van de kinderen. Leg uit dat elke leerkracht zijn eigen klasregels heeft.
- Elke klas is dus een gebied => waarbij de muren dus grenzen zijn.
- Dit heeft de school bepaald en hou hierover met de leerlingen een onderwijsleergesprek.

Waarom heeft de school dit bepaald?

Voordelen: omdat dit makkelijk is om per klas een afbakening te hebben

- Van hieruit kan je het groter trekken en erop wijzen dat "het zelf kiezen van grenzen" al heel lang bestaat. Zo zijn werelddelen ontstaan.
- Gebruik verschillende actuele grenzen om het belang van grenzen duidelijk te maken.

Voorbeeld: Het massaal kopen van vuurwerk in Nederland door Belgen.

Het verschil in wegen tussen Nederland en België.

Uitdagend voorbeeld:

Het betalen met de euro in Duitsland, maar met de kroon in Denemarken.

Hoe vluchtelingen worden tegengehouden aan Europese grenzen.

Einde week 1: Wat zijn continenten?

Week 2: Hoe speelde katoen een belangrijke rol tijdens het bepalen van handelsroutes?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten **wat katoen** is.
- De leerlingen weten waarom katoen **voornamelijk in tropische klimaten** wordt geproduceerd.
- De leerlingen weten hoe katoen **in Europa is terecht gekomen**.
- De leerlingen weten wat het **verband is tussen katoen en de textielindustrie**.
- De leerlingen weten **waarom katoen zo belangrijk is**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen de katoenplant herkennen op een afbeelding.
- De leerlingen kunnen uitleggen in welk klimaat katoen het beste groeit en waarom.
- De leerlingen kunnen op een wereldkaart aanduiden hoe katoen in Europa terecht kwam.
- De leerlingen kunnen minstens drie hedendaagse voorwerpen geven die afkomstig zijn van katoen.
- De leerlingen kunnen zelf proberen om van katoenvezels tot uiteindelijke textielvezels te komen.
- De leerlingen kunnen grafieken correct interpreteren over de huidige katoenproductie.

Kenniskaart voor de leerkracht:

- De leerlingen weten **wat katoen** is.

Wat is katoen	Katoen is een natuurlijk product en is afkomstig van de katoenplant. De oorsprong van katoen is een vezel die uit de opperhuid van de zaden van de katoenplant komt. In de zomer groeien bloemen aan de katoenplant. Onder elke bloem groeit een bolster. In de bolster zitten de zaadjes en het katoenpluis.
----------------------	---

- De leerlingen weten waarom katoen **voornamelijk in tropische klimaten** wordt geproduceerd.

Voornamelijk in tropische klimaten	De katoenplant houdt enorm van zon en wordt daarom voornamelijk geproduceerd in landen met een tropisch klimaat zoals de Verenigde Staten. De plant houdt helemaal niet van vorst (temperatuur onder het vriespunt).
---	--

- De leerlingen weten hoe katoen **in Europa is terecht gekomen**.

In Europa is terecht gekomen.	Katoen kwam al eeuwenlang via verschillende handelsroutes in Europa terecht. De echte opkomst van katoen was voornamelijk tijdens de middeleeuwen en na de Europese kolonisatie. - Tijdens de middeleeuwen werd katoen verhandeld via de zijderoute. Arabieren brachten katoen naar het Midden-Oosten en Noord-Afrika, van daaruit werd het verkocht aan Europese handelaars. - Na de Europese kolonisatie in Amerika, Afrika en Azië waren er veel nieuwe katoenproducties voor Europa. Voornamelijk in Zuid-Amerika waren er enorme katoenplantages die nu geëxporteerd naar Europa werden.
--------------------------------------	--

- De leerlingen weten wat het **verband is tussen katoen en de textielindustrie**.

Verband is tussen katoen en de textielindustrie	In de textielindustrie worden vezels omgezet in garen, dan stof en dan textiel. Van die textiel kunnen er dan kleren gemaakt worden. In de textielindustrie is de belangrijkste natuurlijke vezel: katoen.
--	--

- De leerlingen weten **waarom katoen zo belangrijk is**.

Waarom katoen zo belangrijk is.	Katoen is één van de belangrijkste grondstoffen in de textielindustrie. Katoenvezels zijn enorm zacht en comfortabel. Daarom is het zo populair om er kleding van te maken. Het is ook één van de meest verhandelde producten. Het gevolg hiervan is dat er veel werkgelegenheid is.
--	--

Kenniskaart voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Katoen	Katoen is een vezel die uit de opperhuid van de zaden van de katoenplant groeit.
Katoenplant	Een katoenplant is een struik.
Bolster	De bolster is het bolletje dat onder de bloem van de katoenplant groeit. In de bolster zitten zaadjes en katoenpluis.
Katoenpluis	Een deel van de katoenplant, dit lijkt een beetje op wol.
Tropisch klimaat	Katoen groeit het best in een tropisch klimaat, in een tropisch klimaat wordt het niet kouder dan 18°C graden.
Vorst	De temperatuur bevindt zich onder 0 graden Celsius.
Katoenplantage	Een groot landbouwbedrijf waar katoen wordt verbouwd.
Textielindustrie	In de textielindustrie worden stoffen en kleding gemaakt van textiel.
Vezels	Vezels groeien rond de zaden van de katoenplant. De vezels worden gebruikt als grondstof voor de textielproductie.
Kleding	Dat wat je aantrekt. Voorbeeld: trui, rok of broek.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Textiel	Textiel is het vervolg van vezels. Textiel wil letterlijk zeggen "alles wat geweven is".

Einde week 2: Waarom is katoen zo belangrijk?

Week 3: Waarom is de uitvinding van het schrift zo opmerkelijk?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat het **scheepsdagboek van Columbus** is.
- De leerlingen weten wat het verschil is tussen **geschreven en ongeschreven bronnen**.
- De leerlingen weten **wat** het **spijkerschrift** is.
- De leerlingen weten **wanneer** het **spijkerschrift** is ontstaan.
- De leerlingen weten **waarom** het **spijkerschrift** is ontstaan.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen in een kleitablet hun eigen spijkerschrift graveren. Hierbij ook een legende maken voor de gebruikte tekens.
- De leerlingen kunnen geschreven en ongeschreven bronnen onderscheiden van elkaar.
- De leerlingen kunnen het spijkerschrift vergelijken met het huidige schrift.
- De leerlingen kunnen Mesopotamië aanduiden op een wereldkaart.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen welke invloed het schrift had op de bevolking.

Kenniskaart week 3 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat het **scheepsdagboek van Columbus** is.

Scheepsdagboek van Columbus	Toen Christoffel Columbus in Amerika aankwam, nam hij zich voor om alles wat hij zou zien, doen en onderzoeken nauwkeurig op te schrijven. Hij schreef elke dag iets in zijn boek. Toen hij een jaar later terugkwam gaf hij het boek als cadeau aan koningin Isabella van het koninkrijk Spanje.
------------------------------------	---

- De leerlingen weten wat het verschil is tussen **geschreven en ongeschreven bronnen**.

Geschreven en ongeschreven bronnen	Geschreven bronnen zijn bronnen waar de klemtoon ligt op geschreven tekst. Het scheepsdagboek van Columbus is een voorbeeld van een geschreven bron. Ongeschreven bronnen zijn bronnen waar de klemtoon ligt op het niet-schriftelijke. Voorbeelden: objecten en mondelinge getuigenissen.
---	--

- De leerlingen weten **wat** het **spijkerschrift** is.

Wat is het spijkerschrift	Het spijkerschrift is schrift gemaakt op tabletten uit klei, waarin met een rieten pen schrifttekens in de vorm van spijkers werden gegraveerd. Het spijkerschrift wordt beschouwd als het oudste schriftsysteem (samen met hiërogliefen).
----------------------------------	--

- De leerlingen weten **wanneer** het **spijkerschrift** is ontstaan.

Wanneer ontstaan	Het spijkerschrift ontstond zo'n 3500 v.Chr. in het oude Mesopotamië, in het huidige Irak. Het spijkerschrift werd oorspronkelijk gebruikt door Sumeriërs, één van de eerste
-------------------------	--

	beschavingen in de regio.
--	---------------------------

- De leerlingen weten **waarom het spijkerschrift** is ontstaan.

Waarom ontstaan	Na het ontstaan van de landbouw, was er een noodzaak om economische transacties te registeren. Er werd eerst gestart met kleiklompjes (tokens) die verhandeld werden. Voorbeeld: 10 schapen wisselen tegen 10 tokens. Dit systeem werkte niet. Men kwam op het idee dat het bewaren van tokens overbodig was. Men startte met het aanbrengen van informatie op kleiklompjes, zonder uitwisseling van de tokens. Zo ontstond het kleitablet.
------------------------	---

Kenniskaart week 3 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Scheepsdagboek	Het boek waarin Christoffel Columbus alles noteerde wat hij zag, deed en onderzocht.
Notities	Het schrijven van korte teksten over een bepaald onderwerp.
Geschreven bron	Geschreven bronnen zijn bronnen waar de klemtoon ligt op geschreven tekst.
Ongeschreven bron	Ongeschreven bronnen zijn bronnen waar de klemtoon ligt op het niet-schriftelijke.
Spijkerschrift	Het is één van de eerste schriften dat zich ontwikkelde. De letters hadden de vorm van spijkers.
Kleitablet	Het spijkerschrift werd genoteerd op kleitabletten. Ze werden gemaakt uit klei.
Pictogrammen	De tekens op kleitabletten waren in de vorm van pictogrammen. Pictogrammen zijn symbolen.
Mesopotamië	Mesopotamië is het gebied tussen de twee rivieren: Tigris en Eufraat.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Tigris	Eén van de rivieren waar Mesopotamië tussen ligt is de Tigris.
Eufraat	Eén van de rivieren waar Mesopotamië tussen ligt is de Eufraat.
Economische transactie	Een uitwisseling van goederen tussen twee partijen/personen.

Mogelijk weekverloop:

- Laat de leerlingen zelf hun kleitablet met een eigen schrift maken. De leerlingen zijn hierbij wel verplicht om een legende te maken, waarbij de verschillende tekens duidelijk worden uitgelegd.
- Laat de leerlingen elkaars kleitabletten beoordelen.
- Geef aan een deel van de klas de toestemming om handel te drijven door notities te maken en een deel van de klas zonder notities.

Merken de leerlingen zelf een verschil? Is het makkelijker om met/zonder schrift handel te drijven?

Einde week 3: Waarom is het schrift zo belangrijk?

Week 4: Welke gevolgen hadden uitwisselingen tussen verschillende culturen?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **positieve/negatieve gevolgen** zijn van uitwisselingen.
- De leerlingen weten wat een uitwisseling was tussen **Arabieren en Katholieken**.
- De leerlingen weten wat een uitwisseling was tussen **Europeanen en Amerikanen**.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen illustreren hoe wetenschap de samenleving beïnvloedt.
- De leerlingen kunnen nadenken over hoe nieuwe uitvindingen een impact hebben op het dagelijks leven.
- De leerlingen kunnen uitleggen waarom sommige mensen/volkeren zich niet tegen bepaalde ziektes kunnen verweren.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden het belang van uitwisseling uitleggen.

Kenniskaart week 4 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat **positieve/negatieve gevolgen** zijn van uitwisselingen.

Positieve/negatieve gevolgen	Door uitwisselingen tussen verschillende culturen werden verschillende producten/mensen uitgewisseld. Dit had zowel positieve gevolgen zoals de overdracht van taal, kunst, kennis en ideeën. Maar ook negatieve gevolgen zoals slavernij en het overheersen van bepaalde culturen.
-------------------------------------	---

- De leerlingen weten wat een uitwisseling was tussen **Arabieren en Katholieken**.

Arabieren en Katholieken	Arabieren en Katholieken kwamen met elkaar in contact in de late middeleeuwen. Dit zorgde voor een grote overdracht op vlak van kunst, filosofie en geneeskunde. Een voorbeeld hiervan is Ibn Sina bekend als Avicenna. Hij schreef de canon van de geneeskunde. Wat eeuwenlang als basis voor de geneeskunde werd gebruikt. Hij beschreef onder andere een gedetailleerde kennis van de menselijke anatomie.
---------------------------------	---

- De leerlingen weten wat een uitwisseling was tussen **Europeanen en Amerikanen**.

European en Arabieren	Tijdens de kolonisatie van Amerikanen door de Europeanen werden verschillende ziektes overgebracht zoals: pokken, mazelen en influenza. De ziektes hadden grote gevolgen op de
------------------------------	--

	inheemse populatie, waardoor de populatie enorm afnam.
--	--

Kenniskaart week 4 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Uitwisseling	Iets dat geruild wordt tegen iets anders.
Gevolg	Het resultaat dat voortkomt uit iets anders.
Positief	Is iets dat leuk is.
Negatief	Is iets dat niet leuk is.
Kunst	Kunst is het maken van iets bijzonders. Zo zijn een schilderij en een toneelvoorstelling beide voorbeelden van kunst.
Kennis uitwisselen	Kennis is alles wat een persoon weet. Zo werd er kennis uitgewisseld tussen Arabieren en Katholieken.
Arabieren	Is benaming die wordt gegeven aan de bevolking die in Noord-Afrika/ Arabisch Schiereiland woont.
Katholieken	Is de benaming die wordt gegeven aan de bevolking in Noordwest-Europa.
Ibn Sina	Ibn Sina was een wetenschapper die de canon van de geneeskunde schreef. Het boek werd eeuwenlang als basis gebruikt in de geneeskunde.
Geneeskunde	Geneeskunde houdt zich bezig met het verbeteren en het behouden van de gezondheid van mensen.
Symptomen	Ziektes gaan altijd gepaard met symptomen. Symptomen zijn klachten die behoren bij een bepaalde ziekte.
Besmettelijke ziekte	Besmettelijke ziektes zijn ziektes die je kan overdragen door contact te hebben met een persoon.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Mazelen	Mazelen is één van de meest besmettelijke ziektes. Symptomen van mazelen zijn: koorts, hoesten en rode ogen.
Ziektes	Ziektes gaan altijd gepaard met symptomen. Symptomen zijn klachten die behoren bij een bepaalde ziekte.
Griep	Griep is een aandoening aan de luchtwegen die wordt veroorzaakt door een infectie. Symptomen van griep zijn: hoofdpijn, koorts en spierpijn.

Einde week 4: Welke gevolgen hadden uitwisselingen tussen verschillende culturen?

Week 5: Waarom heeft iedereen nood aan positieve beeldvorming?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **beeldvorming** is.
- De leerlingen weten wat **positieve vorm van beeldvorming** is.
- De leerlingen weten wat **negatieve vorm van beeldvorming** is.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen belangstelling tonen voor anderen hun standpunten.
- De leerlingen kunnen rekening houden met iemand anders zijn standpunt, daarbij meer dan één perspectief innemen.
- De leerlingen kunnen door minstens één voorbeeld het belang van positieve beeldvorming uitleggen.
- De leerlingen kunnen door minstens één voorbeeld het gevolg van negatieve beeldvorming uitleggen.

Kenniskaart week 5 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat **beeldvorming** is.

Beeldvorming	Beeldvorming is een manier van hoe naar een bepaalde cultuur/personen wordt gekeken. Bij een beeldvorming wordt steeds een standpunt ingenomen op vlak tijd, ruimte en maatschappelijke domeinen. Een beeldvorming moet steeds onderbouwd worden met argumenten en een selectie van informatie uit bronnen.
---------------------	---

- De leerlingen weten wat **positieve vorm van beeldvorming** is.

Positieve vorm	Bij positieve beeldvorming worden er inclusieve beelden getoond over een groep mensen. Positieve beeldvorming kan bevorderd worden door: positieve representatie en rolmodellen. Bij positieve representatie worden mensen op een correcte en positieve manier afgebeeld. Bij rolmodellen worden succesvolle en inspirerende individuen getoond.
-----------------------	--

- De leerlingen weten wat **negatieve vorm van beeldvorming** is.

Negatieve vorm	Bij negatieve beeldvorming worden foute en schadelijke beelden getoond over een groep mensen. Dit kan leiden tot vooroordelen, discriminatie en/of racisme. Negatieve beeldvorming kan schadelijke gevolgen hebben voor individuen, gemeenschappen en de samenleving.
-----------------------	---

Kenniskaart week 5 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Beeldvorming	Beeldvorming is een manier van hoe naar een persoon/groep wordt gekeken.
Positieve beeldvorming	Bij positieve beeldvorming worden er inclusieve beelden getoond van een groep mensen.
Negatieve beeldvorming	Bij negatieve beeldvorming worden er foute en schadelijke beelden getoond van een groep mensen.

Standpunt	Een standpunt geeft aan wat iemand ergens van vindt.
Argument	Een argument is een reden waarom iemand iets wel of niet vindt. Argumenten kunnen gebruikt worden om standpunten te verdedigen.
Rolmodel	Een rolmodel is een persoon die een voorbeeldfunctie heeft voor een bepaalde groep personen.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Discriminatie	Discriminatie wil zeggen dat je mensen anders gaat behandelen op basis van kenmerken.
Racisme	Racisme wil zeggen dat sommige mensen, andere mensen met andere huidskleur of afkomst minder waard zijn. Met als gevolg worden ze anders behandeld.

Mogelijk weekverloop:

- Vertel tegen de leerlingen dat je van de directeur een budget (voorbeeld 100 euro) hebt gekregen om de klas te versieren. Laat de leerlingen allemaal nadenken van wat zij/hij met de 100 euro zouden doen.
=> De leerlingen zullen verschillende ideeën hebben => leg hierbij uit dat dit een standpunt is.
- Laat de leerlingen zelf vertellen over mensen waar ze naar opkijken (voorbeeld: actrice). Het is belangrijk dat de leerlingen vertellen waarom ze hiernaar opkijken. Gebruik dit om positieve beeldvorming uit te leggen.

Einde week 5: Waarom is positieve beeldvorming zo belangrijk?

Week 6: Wie zijn de voorouders van de mens?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat de **evolutie van de mens** is.
- De leerlingen weten **waar** de evolutie van de mens is gestart.
- De leerlingen weten wie de **voorouders van de mens** waren.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen verschillende schedels chronologisch plaatsen van oudste soort naar jongste soort.
- De leerlingen kunnen minstens twee kenmerken geven van hoe de mens is geëvolueerd.
- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom de mens/aap dezelfde voorouder hebben.
- De leerlingen kunnen met behulp van afbeeldingen uitleggen hoe evolutie van de mens van start is gegaan in de Grote Slenk.

Kenniskaart week 6 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat de **evolutie van de mens** is.

Evolutie van de mens	De menselijke evolutie is het proces waaruit de moderne soort, Homo Sapiens is ontstaan. De menselijke evolutie begon zo'n 6 miljoen jaar geleden in Afrika. De Hominidae hadden zowel mensachtig als aapachtige kenmerken. Zo'n 3 miljoen jaar geleden verscheen het geslacht Homo. Deze mensachtigen hadden verschillende kenmerken zoals
-----------------------------	--

	gebruik van werktuigen en grotere hersenen.
--	---

- De leerlingen weten **waar** de evolutie van de mens is gestart.

Waar	De oudste sporen van mens situeren zich in Oost-Afrika. Dit komt doordat op deze plaats twee aardplaten uit elkaar bewogen. Hierdoor ontstond een nieuw gebergtevorming waardoor aan de ene kant open graslanden ontstonden i.p.v. dichte regenwouden. De voorouder heeft zich toen aangepast aan de nieuwe omstandigheden namelijk open graslanden. Hierdoor is de voorouder geleidelijk rechtop gaan lopen.
-------------	---

- De leerlingen weten wie de **voorouders van de mens** waren.

Voorouders van de mens	De huidige mens (homo sapiens) en de huidige apen hebben dezelfde voorouder waaruit ze zijn geëvolueerd. Het is belangrijk om dit niet als een rechte lijn te zien, maar als een gigantische boom. De takken die recent uit elkaar gegaan zijn, hebben dus een recente gemeenschappelijke voorouder.
-------------------------------	--

Kenniskaart week 6 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Charles Darwin	Charles Darwin was een Britse bioloog en wetenschapper. Hij kwam met de theorie over de menselijke evolutie.
Menselijke evolutie	Is de theorie waarbij de mens zich heeft ontwikkeld vanuit de primaten tot de moderne Homo Sapiens.
Aardplaten	Een slenk ontstaat doordat twee aardplaten uit elkaar bewegen. Aardplaten zijn stukken van de aarde die als één geheel bewegen.
Mensaap	De mensaap is een groep in het dierenrijk. De mensaap heeft volgende kenmerken: - Snuitvormig gezicht - Eerder U-vormig gebit - Viervoeter - Gebogen lichaam
Homo Sapiens	Homo Sapiens is benaming die wordt gegeven aan de huidige mens. De mens heeft volgende kenmerken: - Vlak aangezicht met een vooruitstekende kin

	- Eerder parabool gezicht - Tweevoeter - Kortere handen en kortere voeten
Grasland	Na de aardverschuiving, werd het oosten van de Grote Slenk een grasland. Dit wil zeggen weides vol met gras en bijna geen tot weinig bomen.
Regenwoud	Het Westen van de Grote Slenk bleef na de aardverschuiving een regenwoud. Een regenwoud is een gebied met enorm veel bossen waar veel regen valt.
Rechtop lopen	Na de aardverschuiving begonnen de primaten in het oosten rechtop lopen. Dit wil zeggen op twee benen lopen.
Gemeenschappelijke voorouder	Er wordt vaak gezegd dat de mens afstamt van de apen, dit is niet geval. Ze hebben dezelfde voorouder.

Uitbreidingsdoelen:

<u>Begrip</u>	<u>Betekenis:</u>
Primaten	Primaten is een synoniem voor apen. Binnen de primaten is er een evolutie geweest naar mensapen en mensachtigen
Grote Slenk	De Grote slenk is een riftvallei in Oost-Afrika.

Einde week 6: Wie zijn de voorouders van de mens?

Week 7: Welke ontdekkingen zijn er vandaag?

Kennisdoelen:

- De leerlingen weten wat **de maan** is.
- De leerlingen weten wie de **eerste maanlanding** deed.
- De leerlingen weten wat maanlanding betekende voor **de mensheid**.
- De leerlingen weten dat **Elon Musk graag naar Mars** zou willen gaan.

Toepassingsdoelen:

- De leerlingen kunnen in eigen woorden uitleggen waarom de eerste maanlanding zo belangrijk was.
- De leerlingen kunnen zelf een raket maken.
- De leerlingen kunnen uitleggen welke kracht/energie er nodig is voor een raket
- De leerlingen begrijpen volgende begrippen: raket, astronaut, astronautenpak en nasa.
- De leerlingen onderzoeken hoe het komt dat astronauten gewichtloosheid voelen.

Kenniskaart week 7 voor de leerkracht:

- De leerlingen weten wat **de maan** is.

De maan	De maan is het hemellichaam dat in een baan rond de planeet draait. In totaal zijn er 174 manen in het zonnestelsel dat rond de zes planeten draaien. De aarde heeft één maan.
----------------	--

- De leerlingen weten wie de **eerste maanlanding** deed.

Eerste maanlanding	De eerste bemande maanlanding was in 1969 namelijk Apollo 11 met Neil Armstrong en Buzz Aldrin die al eerste mens een voet op de maan zette.
---------------------------	--

- De leerlingen weten wat maanlanding betekende voor **de mensheid**.

De mensheid	Toen deed Neil Armstrong de uitspraak "dit is een kleine stap voor de mens, maar een grote stap voor de mensheid".
--------------------	--

- De leerlingen weten dat **Elon Musk graag naar Mars** zou willen gaan.

Elon Musk graag naar Mars	Elon Musk is momenteel de rijkste persoon. Hij is ervan overtuigd dat binnen enkele jaren verschillende mensen naar Mars zouden kunnen gaan. Zijn doel is om uiteindelijk een miljoen mensen naar Mars te sturen en er stad te bouwen.
----------------------------------	--

Kenniskaart week 7 voor de leerling:

Basisdoelen:

<u>Begrip:</u>	<u>Betekenis:</u>
Maan	Een maan is een hemellichaam dat rond een planeet draait.
Planeten	Een planeet is een hemellichaam dat in een cirkelvormige baan rond een ster beweegt.
Zon	De zon is de ster waarrond onze planeet draait.

Neil Armstrong	Neil Armstrong is de eerste persoon die ooit een voet op de maan zette.
Raket	Een raket is een voertuig met enorme reactiemotor dat hoge snelheden kan halen.
Raketbasis	Een raketbasis is de plaats waar de raket wordt gelanceerd naar de ruimte.
Astronaut	Een astronaut is de persoon die uitgerust en ingezet kan worden voor ruimtevaartuigen.
NASA	NASA is het grootste bedrijf dat onderzoek doet naar ruimtevaartprogramma's.
Astronautenpak	Het pak dat astronauten moeten dragen in de ruimte.
Gewichtsloosheid	Buiten de dampkring heerst er gewichtsloosheid. Voorwerpen en mensen ondervinden dezelfde versnelling als een raket. Als gevolg hiervan kunnen ze niet tegen de vloer of wand gedrukt worden.
Zwaartekracht	Zwaartekracht is de kracht die ervoor zorgt dat alles naar de aarde valt.
Isaac Newton	Isaac Newton is de persoon die de zwaartekracht voor het eerst beschreef.
Mars	Mars is één van de planeten.
Water	Water is cruciaal om op een planeet leven mogelijk te maken. Elk organisme heeft water nodig om te overleven.
IJzer	Mars bestaat uit enorm veel ijzer.

Einde week 7: Welke ontdekkingen zijn er vandaag?

